

IOAN DOLEAN

DACIAN DORIN DOLEAN

Meseria de părinte

CUPRINS

<i>INTRODUCERE</i>	7
PARTEA ÎNTÂI	9
I. Părintele	10
1. Ce ne dorim de la copilul nostru?	10
2. Ce am făcut pentru el?	14
3. Cum mă comport cu copilul meu?	17
II. Școala	22
1. Care este rolul școlii?	22
2. Ce înseamnă o școală bună?	24
3. Ce înseamnă un dascăl bun?	24
4. Cum poate fi înțeleasă competiția școlară ?	28
III. Mediul	29
1. Ce rol joacă grupul de prieteni?	29
2. Ce influență are televiziunea?	33
PARTEA A DOUA	42
I. Cunoașterea copilului	43
1. Inteligența	44
2. A învăța înseamnă a memora?	46
3. Importanța limbajului	49
4. Jocul și dezvoltarea imaginației	50
5. Personalitatea	53
5.1. Temperamentul	54
5.2. Caracterul	58
5.3. Aptitudinile	59
PARTEA A TREIA	61
I. Situații problemă	62
1. Violența în școală	62
2. Timiditatea și obraznicia	63
3. Stresul școlar	66
4. Minciuna și chiulul	68

II. Metode de modificare a comportamentului.....	70
1. Întărirea pozitivă (recompensa)	70
2. Stingerea	76
3. Întărirea negativă (pedeapsa)	80
4. Comunicarea eficientă	85
<i>EPILOG</i>	94
<i>BIBLIOGRAFIE</i>	95

„Măi copii, până la urmă n-ar fi rău”

INTRODUCERE

DE CE a apărut cartea „Meseria de părinte”?

Această lucrare s-a născut dintr-o *necesitate* de a răspunde numeroaselor întrebări pe care părinții le-au adresat educatorilor, învățătorilor, profesorilor și psihologilor școlari, în legătură cu comportamentul și performanțele școlare ale copiilor lor. Răspunsul la aceste întrebări este rezultatul unei munci în echipă, de lungă durată, în care se împletesc, în mod optim, suportul *teoretic* cu cel *practic*.

Obiectivul urmărit a fost prezentarea într-o manieră cât mai **condensată** a situațiilor de viață cu care se confruntă părinții în mod frecvent. În urma acestor prezentări, sperăm ca cititorii să ajungă să înțeleagă mai bine comportamentul copiilor, să-și răspundă singuri la întrebările pe care și le adresează, să învețe să comunice mai eficient cu copiii, să înțeleagă mai bine rolul pe care ceilalți factori îl au în dezvoltarea copiilor etc. De asemenea, lucrarea încearcă să *întărească legăturile* dintre familie - copil - școală, evidențiind responsabilitățile ce revin fiecărei componente a triadei.

CUI se adresează?

„*Meseria de părinte*” se adresează în special *părinților* care au copii de vârstă școlară mică și nu numai, însă este recomandată *tuturor adulților implicați în educația copiilor*.

Fiind conștienți de varietatea publicului cititor, prioritatea autorilor a fost aceea de a face lucrarea cât mai accesibilă atât din punctul de vedere al limbajului, cât și al conținutului științific.

CE conține?

Fiecare persoană este *unică* în felul ei; fiecare om își trăiește propria viață; fiecare părinte are stilul propriu de educație, convingerile și valorile personale; fiecare copil are particularități care îl deosebesc de oricare alt copil. De aceea lucrarea **nu** își propune să emită răspunsuri universale valabile la întrebările ivite. Ea încearcă să *provoace* cititorul pentru a găsi răspunsurile cele mai potrivite la situațiile cu care

se confruntă; încearcă să prezinte *situații autentice erori* și *modalități de prevenire* ale acestora.

Lucrarea este structurată în trei părți: partea întâi își propune să prezinte cititorilor ***factorii*** care influențează dezvoltarea armonioasă a copilului și rolul pe care îl joacă fiecare dintre aceștia; partea a doua conține câteva *elemente de psihologia copilului*, a căror cunoaștere este necesară fiecărui adult implicat în educarea copilului; partea a treia tratează unele ***probleme*** frecvent apărute în comportamentul copiilor și sugerează câteva metode de modificare a acestuia.

PARTEA ÎNTÂI

„Meseria” de părinte este, în același timp, cea mai dificilă și **cea mai ușoară** meserie din lume. Este deosebit de greu să rezisti tot timpul ritmului **antrenant impus** de copilul tău, să ai răbdare să răspunzi adecvat la întrebări „puerile”, **să reușești să** vezi lumea prin ochii lui. Pe de altă parte, este foarte ușor când vii acasă de **la** serviciu, să ordoni câteva sarcini copilului, **să-1** pedepsești la cea mai mică **greșeală, iar, după** câțiva ani să exclami cu mândrie: „*Vezi, acela este copilul meu! Datorită mie a ajuns* **ava!**”

Responsabilitatea care cade pe umerii părintelui este una imensă. **El este modelul** pe care copilul îl urmează, el îi oferă acestuia condiții de viață, **securitate afectivă**, educația de bază etc. Practic, de modul în care **părintele** își îndeplinește **rolul** **depinde** viitorul copilului.

Un alt factor care are un rol deosebit de important în viața **copilului** îl **reprezintă școala** și tot ceea ce este legat de activitatea școlară. Un părinte **care își exercită** meseria cu mult profesionalism va ști să orienteze copilul spre o școală **care să** corespundă cu aptitudinile sale și va ști să fie un bun partener al **cadrelor didactice** pentru a acționa simultan în vederea sprijinirii evoluției acestuia.

Pe măsură ce copilul va crește, **mediul**, anturajul în care se înscrie va deveni **o a** doua familie care treptat îl va pregăti pentru viața adultă. Practic una dintre cele **mai** stringente probleme care se pun o dată ce copilul înaintează spre vârsta **adolescenței** o reprezintă integrarea sa în colectivele „importante”, semnificative **pentru el**, cuprinderea sa în activitățile în care sunt cuprinși prietenii săi.

I. PĂRINTELE

„Ai grijă ce-ți dorești, căci dorința
poate deveni realitate...”

(proverb american)

1. CE NE DORIM DE LA COPILUL NOSTRU?

În mod normal, venirea unui copil pe lume este un prilej de bucurie. Părinții își pun mari speranțe în el, își fac planuri pentru când va crește, își investesc toate resursele de care dispun pentru a-i asigura condițiile optime de dezvoltare. Din păcate, o dată cu trecerea timpului, în unele familii se pot „culege roadele” unor *greșeli* făcute în fixarea obiectivelor, în gestionarea resurselor investite sau, mai simplu spus, în *strategiile educative folosite*. Așa ajungem să vedem părinți care își reneagă copiii, fii care își bat părinții, frați care nu se înțeleg între ei... Deși oricine citește aceste rânduri va spune :„Da, e adevărat, dar aceste lucruri nu or să mi se întâmple chiar mie”, ne permitem să afirmăm că și persoanele care au ajuns în aceste situații probabil, inițial, ar fi răspuns la fel.

În următoarele rânduri exemplificăm câteva dintre *obiectivele* frecvent formulate de părinți, ale căror rezultate s-au dovedit a avea ulterior și repercusiuni negative. Aceste consecințe nu s-au datorat alegerii obiectivului, ci *metodei* prin care s-a încercat realizarea lui.

Să fie cuminte, disciplinat. Desigur, tuturor ne-ar plăcea să avem o fiică sau un fiu pe care, asemeni unei jucării, să o / îl poți manevra după bunul plac. Realitatea însă, știm cu toții, este alta; copilul are multă energie, iar modul în care și-o cheltuiește este de multe ori deranjant, obositor (în special atunci când te întorci de la serviciu), în aceste situații, părintele se vede nevoit să ia o atitudine, să impună reguli. Nu de puține ori ajunge ca, din exces de zel, să pretindă o disciplină exagerată, care-i îngrădește copilului orice formă de manifestare. Părintele crede că astfel și-a câștigat

respectul printr-un mod autoritar de a aborda situația, pe când, în realitate, ceea ce stă la baza reglării comportamentului este **frica**.

Urmările acestei metode, vor apărea mai pregnant atunci când copiii vor ajunge la vârsta adolescenței sau în momentul când se va ivi șansa de a avea o viață autonomă. Astfel, putem asista la fuga de acasă sau la căsătorii premature (în special în rândul fetelor), care se dovedesc a fi nereușite, tinerele schimbând „un rău cu un alt rău”. De asemenea, băieții care au crescut o viață întreagă cu frica de bătaie, când vor deveni mari și suficient de puternici, nu vor ezita să răspundă agresiv în litigiile cu părinții lor. Mai mult chiar, ei vor prelua în mod involuntar modelul de educație și își vor crește copiii în aceeași manieră.

Să fie ascultător. Orice părinte își dorește copii ascultători, care să răspundă cu promptitudine de fiecare dată când le cere ceva. Însă, frecvent poți întâlni părinți care se lamentează: „Ce să mă mai fac? Copilul meu nu mă ascultă!”. De la cele mai fragede vârste, unii copii manifestă indiferență la solicitările părinților sau chiar mai mult, preiau „controlul familiei” atunci când se pune problema luării unei decizii. Atunci când ne punem problema „Cum s-a ajuns în această situație și ce e de făcut?”, e bine să ne întrebăm întâi ce am făcut noi pentru ca el să devină ascultător?

„Mi-am rezervat câteva ore pe zi din timpul meu pentru a-i observa evoluția și performanțele?”, „Am avut răbdare la vârsta DE CE-ului să răspund adecvat la fiecare întrebare?”, „M-am implicat în jocurile pe care le-a inițiat? Cum m-am implicat? Cât timp?”, „M-am gândit că, în timp ce îi dădeam primele sarcini (primele responsabilități), copilul era adânc implicat într-o activitate antrenantă (joc, vizionarea programelor T.V.)?”, „M-am lăsat transformat în sclavul lui, îndeplinindu-i toate dorințele?” etc.

*Să fie ca și copilul X (Adică „^ierele din grădina vecinului sunt întotdeauna mai gustoase ”). Fiecare copil este **unic**, original. La venirea sa pe lume, el beneficiază de un tratament specific mediului în care se dezvoltă primind o amprentă culturală (de exemplu, un român are o zestre culturală diferită de cea a unui japonez). El se va dezvolta în aceeași direcție în care se dezvoltă cei din grupul în care este inclus, însă **într-o manieră personală**. Dacă ne fixăm cu îndârjire în minte un prototip al copilului nostru ideal și încercăm să ne modelăm propriul copil după acest exemplu, avem cele mai mari șanse ca rezultatul să ne dezamăgească într-o bună zi.*

A-i cere copilului tău să devină ca altul, înseamnă a-l priva de o identitate, a-i refuza dezvoltarea sinelui. Mai mult chiar, solicitând unui copil să fie asemeni altuia e ca și cum l-ai forța să poarte o pereche de pantofi cu câteva numere mai mici, ca în final (prea târziu, când piciorul este deja rănit sau deformat), să realizezi că nu

îi sunt buni. Culmea ironiei e că, uneori, după ce te străduiești câțiva ani să-ți înveți copilul ceva ce nu i se potrivește ajungând să-l exasperezi, îți vei da seama că modelul urmat e un fiasco.

Să fie cel mai bun. Pe orice părinte, vestea că fiul sau fiica sa a câștigat o competiție sau se află în fruntea colectivului de elevi din perspectiva rezultatelor școlare, nu poate decât să-l bucure. Atunci, însă, când i se solicită copilului să fie cel mai bun în orice domeniu („Vreau ca fiul meu să fie un câștigător”), situația se schimbă. Din păcate, în orice grup, în special în colectivele de elevi, se conturează întotdeauna câteva vârfuri și câțiva codași; iar dezideratul de a avea un copil-campion este pe cât de greu de realizat, pe atât de lipsit de sens. Chiar dacă acesta dispune de potențialul intelectual necesar pentru a putea învăța foarte bine la toate materiile, chiar dacă este talentat la toate disciplinele artistice și are abilități motrice deosebit de bune, rezultatele obținute nu sunt atât de importante în această perioadă.

Competiția școlară

În urma cercetărilor efectuate pe școlarii mici, a rezultat că aceștia încep abia de la vârsta de 9-10 ani să fie preocupați *sistematic* de performanțele lor și să se compare cu ceilalți copii de aceeași vârstă (Shroufe A., Cooper R., DeHart G., 1992). De aceea, nu este necesar și nu ajută la nimic stabilirea „celui mai bun elev din clasă”. În această etapă școlarii abia încep să-și dobândească primele noțiuni de autoevaluare, își consolidează sistemul de valori (ce e bine, ce e frumos). Ca o consecință, pot fi întâlnite situații de genul celor care urmează.

Un băiețel vine bucuros acasă, fluturând carnetul de note. Primise prima lui notă. La intrarea în casă, copilul se duce repede la mama lui și îi arată încântat performanța. Mama rămâne uimită: fiul său primise nota 4.

- Cum te poți bucura tu, când ai primit cea mai rea notă?

Făcând ochii mari, copilul rămâne nedumerit. A doua zi, când merge la școală, se adresează cu ură învățătorului:

- Dacă ați știut că 4 e o notă rea, de ce mi-ați dat-o?!

Doi colegi discută în pauză:

- Eu am luat azi două note: un 9 și un 10.

*- Ha! Eu sunt mai bun decât tine pentru că am **trei note**: un 5 și doi de 6!*

Dacă am compara evoluția copilului cu cea a unei flori, credem că **este ușor de** înțeles că, dacă forțăm bobocul să-și desfacă petalele înainte de vreme, nu ne vom bucura prea mult de splendoarea florii; însă, dacă acest boboc este lăsat să se dezvolte normal, vom asista la o înflorire naturală de lungă durată.

Copilul ar putea fi un „savant în devenire”, dar nici pe departe nu trebuie să ne pripim în a-l considera un „mic geniu”. Nu aceasta este vârsta la care să tragem linia și să numărăm realizările. Acesta este **doar începutul...**

*Să nu sufere ce am suferit eu, să **nu-i** lipsească nimic.* Așa cum am subliniat mai sus, există tendința ca părintele să ofere totul copilului său, să-și investească toate resursele de care dispune „pentru a-i fi bine” acestuia. În **unele cazuri, în special** când părinții au fost frustrați în copilărie de diferite bunuri materiale sau **nu** au beneficiat de suficientă atenție, dragoste și / sau îngrijire, pentru a compensa **lipsurile** avute se întâmplă ca, din exces **de** zel, să ofere prea **mult**. Ca **urmare a acestei atitudini** parentale, copiii devin **răsfățați**, ceea ce reprezintă o problemă serioasă (**uneori** neașteptat de gravă), atât pentru cadrele didactice cât și **pentru societate în general** (fără a fi scutiți de urmări nici chiar propriii părinți).

Unei eleve de clasa a șaptea i s-a cerut să-și cheme mama la școală pentru a avea o discuție cu diriginta, în legătură cu abaterile școlare ale fetei, în momentul în care mama a intrat împreună cu fiica sa în sala de clasă, diriginta a rămas înmărmurită: hainele luxoase, machiajul izbitor și aerul indiferent al fetei contrastau puternic cu ținuta modestă, chiar sărăcăcioasă a mamei, completată de o atitudine binevoitoare și umilă.

Trei aspecte merită luate în discuție:

- în primul rând copilul, obișnuit să i se ofere **mult**, va avea **pretenția** să primească din ce în ce mai mult, până când părinții nu vor mai **putea să răspundă**

solicităților sale. El nu va înțelege situația și-i va acuza de rea-voință, iar, ulterior, e ușor de imaginat ce se poate întâmpla;

- în al doilea rând, trebuie menționat faptul că, în momentul în care copilul sesizează slăbiciunea părinților pentru el, va începe „șantajul sentimental” la care îi va supune până la epuizare. Va profita tot timpul de ei, iar chiar și atunci când va deveni adult și va trebui să aibă o responsabilitate, el se va comporta în continuare ca un om imatur, presupunând că întotdeauna părinții vor fi alături de el când va avea nevoie de ajutor;

- în al treilea rând, precizăm că părinții nu trebuie, neapărat, să aibă o situație materială foarte bună pentru a-și răsfăța copiii. Din puținul pe care îl au, o mare parte îi revine odraslei lor. Aceasta, însă, rareori va aprecia eforturile făcute de părinți, iar când ei vor aștepta din partea copilului anumite gesturi, atitudini prin care să-și manifeste recunoștința, vor fi surprinși (neplăcut) văzând că acesta nu le onorează așteptările....

Să nu... De obicei copiii îi obosesc foarte repede pe adulți cu energia pe care o manifestă. Părinții se văd nevoiți să recunoască faptul că este greu să ții pasul cu inițiativele manifestate de copil, de aceea mulți preferă să impună restricții. Impunerea de reguli și de restricții este un fapt laudabil, însă, atunci când se exagerează și restricția devine o **prioritate** în elaborarea strategiilor educative, părintele riscă să ajungă incapabil de a vedea „copacii din cauza pădurii”.

- *Uite ce băiat cuminte am! El nu se joacă în curte cu ceilalți copii, nu se uită la T.V., nu ascultă muzică „de cartier”, nu ...*

- *Dar ce face?*

Desigur, orice demers educațional are la bază câteva obiective clar conturate; chiar și cele prezentate mai sus, dacă se formulează într-un mod pertinent și nu se cade în extreme pot fi încununate de succes. Trebuie să ținem cont însă de faptul că scopul oricărui adult implicat în educarea unui copil este ca acesta să ajungă la un echilibru dinamic între interesele **personale** și cele **ale societății**, între ceea ce **vrea el** și ceea ce **vrem de la el**.

2. CE AM FĂCUT PENTRU EL?

Pentru a ne dori ceva de la copilul nostru este bine să ne întrebăm întâi „*Ce am făcut pentru ell*”

Suntem tentați să tratăm copilul ca fiind un bun ce ne aparține și asupra căruia avem toate drepturile. Unii exagerează în ilustrarea acestei idei: „*Tu ești al meu! Trebuie să faci tot ce spun eu!*”. Din cauză că ne considerăm proprietarii de drept ai

acestui „bun”, uităm uneori că este responsabilitatea noastră să avem grijă de el, pentru a nu se altera; uităm uneori că, pentru a avea profit, trebuie făcute investiții; uneori ne înșelăm crezând că investiția se rezumă doar la îmbrăcăminte, hrană, jucării și un acoperiș deasupra capului; uneori uităm că, poate mai mult decât orice, ceea ce îi trebuie copilului nostru este *securitate afectivă* și *educație* corespunzătoare.

Ce presupune securitatea afectivă?

Unui băiat i s-a cerut să realizeze un desen al familiei sale. După ce s-a desenat pe el, pe mama și pe sora sa, și-a întrebat învățătoarea: -Aici ce să mai desenez că mi-a mai rămas hârtie goală?

- Păi cine mai face parte din familia ta? a întrebat la rândul ei învățătoarea.

- Tata! a replicat copilul. Dar el aproape tot timpul e plecat. Mai bine desenez o mașină.

Există situații în care unul dintre părinți pleacă de acasă pentru o perioadă îndelungată, din motive întemeiate. Însă puțini părinți realizează care este efectul pe care îl are asupra copiilor mici o asemenea absență prelungită.

E bine de știut că dezvoltarea *atașamentului* la copii în primii ani de viață reprezintă o etapă cel puțin la fel de *importantă* ca și achiziția *mersului* și a *limbajului*. Însă, dacă evoluția ultimelor două este evidentă pentru oricine, nu același lucru se poate spune despre atașament. Efectele dezvoltării sale defectuoase sunt trecute cu vederea ușor iar părinții devin îngrijorați de manifestările copiilor lor uneori fără să bănuiască motivul.

Așa cum deficiența de vorbire este o consecință a nedevelopării adecvate a limbajului, *insecuritatea afectivă* este o consecință a dezvoltării inadecvate a atașamentului. Copiii cu insecuritate afectivă pot manifesta *tulburări emoționale* de genul: stări de frică aparent nejustificate, nervozitate crescută, apatie, dependență exagerată de părinți etc.

Nu vi s-a întâmplat să auziți cazuri de părinți care întorcându-se acasă după o perioadă de absență prelungită au constatat că copiii lor au devenit mai speriați de ideea de a fi lăsați singuri? Că se lipeau mai mult ca niciodată (flatant, nu-i așa?) de ei și nu îi lăsau să plece nici măcar la cumpărături („Vezi ce mult mă iubește?”)?

Sau, dimpotrivă, nu vi s-a întâmplat să cunoașteți cazuri în care, după o absență prelungită, părintele se întoarce acasă iar copilul se comportă cu el la început ca și cu un străin, iar, mai apoi, după ce lucrurile „au revenit la normal”, nu mai ascultă nimic din ce îi spune?

Asemenea simptome se pot întâlni și după perioade de spitalizare prelungită (a *copiilor sau a părinților*), după o perioadă de concediu prelungit (*de exemplu, pentru*

un copil de doi ani, o săptămână poate constitui o perioadă de concediu prelungit), din cauza angajării unei „bone”, a divorțurilor, deceselor etc.

Înainte de a ne grăbi să tragem o concluzie la cele scrise mai sus, trebuie știut că apariția tulburărilor emoționale variază în funcție de **intensitatea atașamentului**, în funcție de rolul pe care îl joacă părintele respectiv în viața copilului.

Prin urmare, este bine să ne gândim de două ori înainte de a lua o decizie atât de importantă ca și aceea de a ne „abandona” temporar copilul. El are nevoie de cineva care să-i ofere dragoste necondiționată („*Orice ai face, eu **tot** te iubesc pentru că ești copilul meu*”); el uită că l-am părăsit, dar nu va înțelege și nu va putea să ne explice de ce nu ne mai respectă și nu ne mai iubește atât de mult ca înainte.

Ce vizează **educația** corespunzătoare?

Practic, orice părinte își educă copilul. Chiar și acel părinte care vine rareori pe acasă, îl învață pe copil că e bine să nu te bazezi prea mult pe unii adulți. Dar ce înseamnă a-i acorda copilului o educație corespunzătoare?

O fetiță vine de la școală și-i spune tatălui ei:

— *Tată, iar ai luat patru pe tema pentru acasă!*

Din exces de zel sau din teamă, unii părinți cred că este bine să îi protejeze pe copiii lor până la vârsta maturității și chiar dincolo de ea. Din această cauză, ei își educă în așa fel copiii, încât aceștia să fie în permanență dependenți de *ci*: „*Nu face decât ceea ce îți spun eu!*”. Ca urmare a acestei forme de educație, putem întâlni tineri care nu pot realiza **nici o acțiune** care să nu fie precedată de întrebarea „*Pot să...?*” adresată adultului. Deși este lăudabilă, această formă de comportament („*Ce copil cuminte ai!* ”) dusă la extrem, scoate în evidență lipsa capacității copilului de a lua cele mai elementare decizii („*Am terminat de mâncat. Pot să beau apă?*”). Din această cauză, atunci când vor da de libertate, acești copii nu vor ști cum să o folosească.

Educarea copilului astfel încât să devină cât mai dependent de adult se poate observa și la vârsta școlară mică:

Un adult îl întreabă pe copil:

- *Câți ani ai?*

- *Are 8 anișori! răspunde mândră mama lui.*

Cu toate acestea, părintele insistă foarte mult să-i formeze copilului deprinderi de comunicare politicoasă, fără a-i da ocazia să le exerseze din proprie inițiativă și să le conștientizeze. De aceea putem întâlni situații de genul:

Un părinte însoțit de copilul său se întâlnește cu un prieten mai vechi. După ce stau de vorbă un timp, la despărțire se salută, iar părintele se grăbește să-și atenționeze copilul:

- Cum îi spui la nenea ?
- Sărut mâna pentru masă!

Un alt aspect care uneori scapă din vedere părinților atunci când își educă copiii este acela că ei îi pregătesc să se poată adapta **doar** la condițiile sociale actuale „*Pe copilul meu când va fi mare, am să-l fac avocat*!”. Putem avea certitudinea că peste 20 de ani meseria pe care ne-o dorim pentru copilul nostru va mai fi *de actualitate* sau, mai mult decât atât, va mai *există*? Putem ști ce meserii se vor mai naște peste câteva decenii? Cum îl pregătim pentru ziua de mâine?

3. CUM MĂ COMPORT CU COPILUL MEU?

Îndeplinirea eficientă a meseriei de părinte presupune cunoașterea stilurilor parentale cu toate avantajele și dezavantajele care decurg în urma adoptării acestora. De aceea, în rândurile de mai jos, le vom prezenta în detaliu, urmând ca fiecare cititor să-și identifice stilul personal de a aborda copilul. E bine de știut faptul că aceste stiluri nu se găsesc întotdeauna în „stare pură”; o persoană poate oscila între două sau chiar mai multe stiluri parentale, în funcție de personalitatea sa, de dispoziția de moment, de conjunctură sau de momentul evoluției copilului.

a. indulgent

Stilul indulgent se caracterizează prin aceea că părintele îi permite copilului să se manifeste cum vrea el, fără a-i impune prea multe restricții. Filosofia de viață a părintelui care adoptă acest stil este „*Copiii vor înflori singuri la timpul potrivit*!”. Pentru el, cea mai mare valoare o reprezintă libertatea de expresie. Părintele indulgent manifestă sensibilitate la drepturile altora, se consultă cu copilul atunci când ia o decizie, manifestă căldură și interes față de tot ceea ce face copilul, iar cazurile în care îl pedepsește sunt foarte rare.

Această atitudine îi permite copilului să-și dezvolte o *identitate* proprie și să aibă o personalitate distinctă, marcantă, originală. El se simte important, special, fapt ce determină creșterea nivelului *stimei de sine* (care reprezintă o condiție esențială în dezvoltarea armonioasă a personalității). Un stil parental indulgent mai stă la baza dezvoltării **creativității și a capacității de a lua** decizii.

Pe de altă parte, copilului crescut într-o manieră indulgentă, îi va fi greu să înțeleagă rolul limitelor, al regulilor și să țină cont de ele atunci când situația o va cere; de aceea, pentru foarte mulți dintre adulți, el poate fi considerat *obraznic* sau chiar *copil-problemă*. Părinții se pot aștepta ca în curând el „să preia controlul familiei” în sensul că nu va mai face decât ce vrea el și cu greu va accepta sfaturi. Părintele va fi „depășit”.

b. autoritar

Părintele care adoptă stilul autoritar se caracterizează prin faptul că îi cere copilului să respecte cu strictețe, fără să comenteze, regulile impuse. Aceste reguli au o valoare absolută, iar cea mai mică greșeală este urmată de pedeapsă. Filosofia de viață adoptată: „***JVimic nu e mai presus de lege!***". Din această cauză, părintele nu se simte obligat să răspundă întrebărilor suplimentare: „*De ce? Pentru că sunt mama ta! Nu discutăm!*". Intenția copilului de a-și manifesta independența este interpretată ca o formă de răzvrătire, fapt ce reprezintă o sursă importantă a conflictelor părinte - copil.

De obicei, părintele este rece și detașat față de copil, impunând respectul muncii și al efortului. Astfel, stilul autoritar îl învață pe copil să devină **ordonat, disciplinat, respectuos** față de **cei de care îi este frică**; îi dezvoltă **simțul critic**; îl învață să devină **perfecționist** („*Dacă faci ceva, atunci fă-o perfect!*”).

Din păcate, adoptarea acestui stil parental atrage după sine numeroase dezavantaje, în primul rând, copilul crescut de părinți autoritari va învăța foarte greu să devină maleabil, sensibil la dorințele altora; el va fi **neiertător** cu cei care greșesc („*Cum poate fi așa proastă?*”). De asemenea, acest copil va întâmpina **difficultăți** în realizarea unei **comunicări eficiente**; va fi frecvent **lipsit de inițiativă, de curaj** și veșnic **nemulțumit**, deoarece se teme în permanență că ar putea greși. Pentru el, „a greși” e sinonim cu „**afi un ratat**”. De aceea, preocuparea lui majoră este „*Ce va zice tata (mama) când va afla ?*”

Trăsăturile de mai sus reflectă **diminuarea stimei de sine** („*Am greșit! Nu sunt bun de nimic! Niciodată nu voi putea să...!*”). Unele cercetări (W. Damon, D. Hart, 1988) arată că un nivel scăzut al stimei de sine în copilărie are urmări negative marcante pe parcursul întregii vieți, asemeni unui coșmar care te urmărește în permanență și de care (în cazurile fericite) scapi cu mare greutate.

c. indiferent

Părintele indiferent neglijează copilul, nu este preocupat de realizările lui și nici nu manifestă frecvent trăiri emoționale pozitive pentru el. Mai mult chiar, în unele cazuri duse la extrem, lasă de înțeles că acesta este „în plus”, reprezintă o povară de care s-ar putea lipsi oricând. Filosofia de viață pe care o sugerează este: „***În viață nu te poți baza pe nimeni altcineva decât pe tine însuși***”.

Copilul al cărui părinte se manifestă indiferent, învață că părerea lui **nu contează** prea mult, se simte **lipsit de importanță** și uneori absolvit de orice responsabilitate. El poate avea o **stimă de sine scăzută** (asemeni copilului crescut autoritar), poate deveni timorat și urmărit în permanență de un puternic **complex de inferioritate** („*Niciodată nu voi fi în stare să fac ceva suficient de bun ca să-i mulțumesc pe ai*”).

mei"). Spre deosebire de copilul crescut autoritar (care toată viața se va ghida după regulile stricte pe care le-a învățat în copilărie), copilul crescut indiferent se va baza doar pe *experiența lui de viață*. De aceea, după ce va ajunge la vârsta adultă și se va pune problema să primească sfaturi referitoare la cum ar trebui să se comporte, cum ar trebui să-și educe copilul, de ce ar trebui să se ferească etc, el nu va fi dispus să asculte („*Ce știi tu ? Ai trăit ce am trăit eu?*”, „*Cine ești tu ca să-mi dai sfaturi ?*”). Din cauza lipsei de afecțiune, chiar dacă, pe de o parte, îl va face mai rezistent la greutățile vieții, copilul crescut indiferent va fi mai *rigid*, mai *insensibil*, mai *apatic*, mai *pragmatic*. Unii se grăbesc să-l eticheteze ca fiind un copil *„fără suflet”*, fie *„gheață”*, fără să bănuiască faptul că prejudiciul afectiv pe care îl resimte îl determină să se ghideze după principiul *„Iubirea te face mai vulnerabil, mai slab”*.

d. protector

Părintele protector este aparent un părinte model: el este extrem de atent la nevoile copilului și se dedică cu toată ființa sa meseriei de părinte. Prioritatea lui este să-i ofere copilului securitate, deoarece conștientizează că un copil este o ființă foarte fragilă, care are nevoie în permanență de sprijin și protecție. Educația pe care i-o dă copilului se clădește în jurul ideii că *„Nu tot ce zboară se mănâncă”* și are grijă să-și învețe copilul ca, în primul rând, să fie precaut și rezervat față de tot ce vine din afara sferei familiei.

Din păcate, uneori protecția acordată copilului este exagerată, părinții devin veșnic *îngrijorați*, văd catastrofe și calamități la fiecare colț de stradă. Când își văd copilul plângând, ei devin *agitați*, creând fără să-și dea seama, mai multă *tensiune* („*Ce te doare, puiule? Unde? Te doare rău? Vai, sărăcuțul de tine!*”).

Atunci când apare o problemă, părinții exagerat de protectori se grăbesc să *caute vinovații* și să *fină morală* („*De câte ori ți-am zis... ?*”), fapt care duce la scăderea eficienței rezolvării conflictului și a învățării unor reguli de disciplină. Asemeni părinților autoritari, acceptă greu situația în care copilul începe să-și dezvolte independența, însă ei nu creează conflicte, ci intră în panică, „se consumă”.

Acest stil parental mai atrage după sine alte numeroase dezavantaje. Atunci când sunt mici, copiii care au părinți exagerat de protectori pot manifesta *tulburări ale somnului* și ale *regimului alimentar*, precum și stări *de frică* nejustificate. O dată cu trecerea timpului, copilul se simte din ce în ce mai *sufocat* și are tendința de a se *îndepărta* de părinți; el găsește că este *difficil să comunice* direct cu părintele despre problemele personale, de teamă că acesta nu-l va înțelege și se va îngrijora (*„Mai bine nu-i spun mamei că numai se îngrijorează”*).

Astfel, copilul va învăța să ascundă informații, va avea o viață secretă, personală, nevăzută de părinte. De asemenea, atunci când va fi pus în situația de a-și exprima

frustrarea sau mânia, preferă să se *exprime indirect* prin acte de *răzbunare* sau *sabotaj*.

e. democratic

Părintele care se comportă democratic are în vedere întotdeauna ca drepturile copilului să fie respectate, fără a omite stabilirea unor *reguli* care să fie aplicate *consecvent* și urmate de *toți membrii familiei* (cu excepția situațiilor în care este imposibil acest lucru). Impunerea de reguli implică o anumită flexibilitate, deoarece pentru el nu legea este cea mai importantă (așa cum este pentru părintele autoritar), ci *omul* este pe primul loc. Părintele care îmbrățișează stilul democratic se ghidează după principiul „*Toți suntem egali în fața lui Dumnezeu*” și este împotriva ideii „*Unii sunt mai egali decât alții*”.

Prin urmare, părintele care îmbrățișează acest stil parental este suficient de *indulgent*, *flexibil* și *deschis spre nou* pentru a accepta tot ce ar putea ameliora viața copilului și a familiei, însă este în același timp suficient de *autoritar* pentru a impune o disciplină riguroasă, a-l învăța pe copil să respecte reguli și să îndeplinească eficient sarcinile care i se dau.

Pe de altă parte, părintele care are un stil parental democratic este suficient de *protector* pentru a-i oferi copilului securitatea de care are nevoie și pentru a-l sprijini atunci când situația o cere; însă este suficient de *înțelegător* și *încercător* în capacitatea copilului de a lua unele decizii personale. El încurajează copilul să fie independent, respectându-i opiniile, interesele și personalitatea. Manifestă căldură față de copil, îl apreciază, îl consideră un membru responsabil al familiei.

Ca urmare a acestor atitudini parentale, copilul își va dezvolta un *echilibru emoțional* care va sta la baza dezvoltării armonioase a personalității, își va dezvolta deprinderi de *comunicare eficientă*, va manifesta *creativitate*, *inițiativă*, *capacitate decizională*, *autonomie personală*. Ca urmare a încurajărilor și a încrederii care i se acordă, copilul va avea un *nivel ridicat al stimei de sine*, care îi va permite să obțină *eficiență* și *productivitate* în acțiunile întreprinse.

Respectul pentru om, cultivat de stilul democratic îl va învăța pe copil să *îi respecte pe alții*, să ia în considerare opinia celorlalți, să *accepte observații*, având totodată curajul să-și *exprime punctul de vedere*. Pe măsură ce va crește, independența care i s-a acordat îl va ajuta să-și identifice propriile aptitudini și să aleagă meseria care i se potrivește mai bine, să *își îndeplinească propriile vise*, nu pe cele ale părinților.

Cu toate că în aparență stilul democratic are numai avantaje, totuși e bine să menționăm faptul că un copil crescut în acest mod se va adapta cu greu stilului autoritar (pe care îl poate întâlni la școală, în grupurile de prieteni, în armată etc).

El ar putea fi considerat „*bleg*” pentru că nu va executa prompt sarcinile care i se dau, sau dimpotrivă, „*impertinent*” pentru că „discută” ordinele.

După cum se poate vedea, fiecare stil parental are avantajele și dezavantajele sale; mai mult decât atât, în timp ce unii părinți consideră anumite valori ca fiind calități (independență, exprimare liberă), alții le consideră defecte („răzvrătire”, „comentarea ordinelor”). De aceea ne este greu să oferim „soluții” cu valoare universală privind stilul adoptat.

Însă, ceea ce considerăm că e util să amintim cititorului cu riscul de a ne repeta, este ideea că o persoană poate avea *mai multe stiluri parentale*, în funcție de diferiți factori; de asemenea, e bine de știut că, într-o familie, *fiecare* dintre părinți poate avea *propriul stil parental*, care uneori se completează cu cel al partenerului, iar alteori se dovedește a fi incompatibil, ajungând să dezorienteze copilul și să-i creeze *un climat afectiv nefavorabil* dezvoltării armonioase („*De ce mă cerți? Mama mi-a zis că pot să mă uit la televizor!*”)

De aceea, obiectivul pe care ni l-am propus atunci când am scris acest capitol, a fost acela ca părintele să își identifice stilul / stilurile parentale adoptat(e) și să cunoască *consecințele (atât pe cele pozitive, cât și pe cele negative)* aplicării acestuia (acestora).

II. ȘCOALA

„Analfabetul de mâine nu va mai fi cel care nu știe să citească, ci va fi cel care nu a învățat cum să învețe”
(Herbert Gerjoux)

Într-o zi, la o școală primară din mediul rural, are loc un incident neplăcut. Un băiat îi bate pe câțiva copii mai mici decât el, după care fuge de la școală. Învățătorul, pus într-o situație delicată, își ia inima în dinți și merge acasă la băiatul vinovat pentru a relata evenimentul. După ce ascultă cele întâmplate, tatăl băiatului îl întreabă pe învățător:

- Da' dumneata de ce-ți pui mintea cu copiii?

Cât de mult e bine să se implice părintele în viața de școlar a copilului său? Care este rolul școlii? Cât de mult trebuie să se implice școala în educația copiilor?

Îndeplinirea cu profesionalism a meseriei de părinte presupune cunoașterea de către acesta a *rolului* și a *importanței* pe care le are *școala* (și, în general, *sistemul de învățământ*) în viața copilului. De aceea, în cele ce urmează vom încerca să răspundem celor mai frecvente întrebări adresate de către părinți în legătură cu viața de școlar a copilului lor.

1. CARE ESTE ROLUL ȘCOLII?

Din punctul de vedere al părinților, *definirea rolului școlii* este foarte *diferită*. Aceasta cu atât mai mult cu cât fiecare părinte a avut o experiență personală (plăcută sau neplăcută) în postura de elev.

De exemplu, unii părinți văd școala ca pe un laborator în care copilul, odată introdus, este supus unor operațiuni științifice. În urma acestora, se presupune că, după câțiva ani, el va deveni mai deștept, mai învățat, mai luminat. Prin urmare, părinții de acest tip manifestă încredere deplină în instituția de învățământ, *fără să se implice* în mod deosebit în activitățile care se desfășoară în ea („*De aia te trimit eu la școală: să înveți!*”). Ei consideră că **doar** școlii îi revine în *exclusivitate* rolul de a educa și instrui copilul („*Așa te învață la școală, să vorbești urât?*”).

Altă categorie de părinți văd școala ca fiind o instituție publică a cărei sarcină este să aibă grijă de copiii lor câteva ore pe zi și să le dea sarcini pentru a-i menține ocupați în restul zilei. Ei consideră că, oricum, ce învață la școală este *nesemnificativ* comparativ cu „școala vieții”, de aceea nu se obolesc să dea o mare importanță acestei instituții („Lasă că știu eu ce se face la școală!”).

O altă categorie de părinți se implică deosebit de mult în activitatea școlară, uneori *exagerând* fără să își dea seama. Ei sunt în stare să facă aproape orice, încât copilul lor să primească cea mai bună educație. Uneori, din exces de zel, ajung chiar să le *impună* cadrelor didactice să folosească metode pe care ei le consideră eficiente, să le spună cum să realizeze activitățile etc. Din această cauză, uneori se poate ajunge la reproșuri, mai ales când performanțele elevilor sunt mai scăzute decât s-ar fi așteptat părinții. Atitudinile părinților față de școală sunt doar câteva din multe altele care apar în viața de zi cu zi.

Cine are dreptate? Care e cea mai bună atitudine pe care trebuie să o adopte părintele? Care este rolul școlii în educația copilului? Cât de mult trebuie să se implice părintele în relația cu școala? Cât și ce învață copilul de la școală?

Orice persoană dobândește noi abilități și cunoștințe în urma unor *experiențe de învățare*. Aceste experiențe au loc în *permanență* pe parcursul *întregii vieți*, nu doar în mediul școlar.

Participarea la un concurs sportiv, vizionarea unui film, o vacanță la mare, un eșec în dragoste, toate acestea reprezintă experiențe în urma cărora, indivizii care le trăiesc, învață ceva nou.

Atunci care este rolul școlii?

Școala (la toate nivelurile sale) este instituția care *organizează* trăirea unor experiențe de învățare. Ea urmărește atingerea unor *obiective*, cu ajutorul unor *metode și mijloace științifice*. Școala *informează și formează* elevii ținând cont de anumite *principii*, având grijă să *evalueze* modul în care obiectivele au fost atinse.

Prin urmare, școala *nu este singurul* „laborator” în care copilul învață, ci doar unul dintre ele, mai *specializat* și mai *competent* în domeniul educației decât altele. E bine ca părintele să aibă încredere în școală, dar pentru ca educația copilului să se ridice la nivelul așteptat, el trebuie să se *implice*, să *colaboreze* cu personalul didactic, pentru ca metodele și obiectivele propuse să fie *convergente* (*Ce poate crede copilul atunci când la școală i se spune să facă ceva, iar în familie i se cere să facă invers? Pe cine să asculte?*).

De asemenea, chiar dacă „școala vieții” are un rol însemnat în viața fiecărei persoane, aceasta s-a dovedit a fi de multe ori insuficientă. De aceea, o educație dobândită în mediul școlar a reprezentat întotdeauna o bază foarte bună peste care s-a clădit experiența de viață.

În fine, părinții care se implică exagerat de mult în viața de elev a copilului lor, ajungând uneori să ignore competența profesională a cadrelor didactice, e bine să cunoască ce școală este mai potrivită pentru copilul lor.

2. CE ÎNSEAMNĂ O ȘCOALĂ BUNĂ?

Înainte de a răspunde la întrebarea de mai sus, ar fi bine întâi să explicăm noțiunea de „bun(ă)”. Dacă pentru unii părinți o școală bună înseamnă o instituție în care li se dă voie copiilor să își dezvolte nestingheriți personalitatea, aceeași școală poate apărea pentru o altă categorie de părinți ca fiind una în care domină indisciplina. Pentru aceștia din urmă, o școală bună ar fi una în care copiii urmează un set de reguli stricte, ce vizează formarea copiilor după anumite modele prestabilite.

Prin urmare, așteptările părinților în ce privește școala sunt diferite. De aceea, este foarte normal să existe o diversitate de tipuri de școli, care să poată avea oferte educaționale cât mai diverse, pentru a răspunde cât mai bine atât trăsăturilor **personalității copiilor**, cât **și idealurilor educaționale** ale părinților.

3. CE ÎNSEAMNĂ UN DASCĂL BUN?

Așa cum școala este văzută diferit de către părinți, la fel se întâmplă și atunci când este vorba despre cadrele didactice. Asemeni fiecărui individ, dascălul are anumite calități personale, iar acest lucru se reflectă în *stilul didactic* pe care îl adoptă, în funcție de experiență, de valorile la care aderă și de particularitățile personalității lor, cadrele didactice pot:

- *să fie foarte experimentate, având un bagaj mare de cunoștințe metodice și de tehnici de lucru;*
  - *să fie tinere, foarte motivate, pline de energie și de creativitate;*
  - *să fie persoane care încurajează în mod special curățenia, ordinea, regulile de conduită politicoasă etc;*
  - *să țină foarte mult la copii, să le ofere căldură sufletească, energie pozitivă și să fie pasionați de tot ceea ce fac;*
  - *să pună accentul în special pe comunicare, pe dezvoltarea relațiilor interumane, a toleranței și respectului față de semenii;*
  - *să dovedească exigență, severitate și perfecționism;*
  - *să fie orientate predominant spre activități artistice sau dimpotrivă, spre activități științifice;*
- ... și exemplele ar putea continua.

Evident că prezența unora dintre aceste calități *nu le exclude* pe celelalte. Însă, chiar dacă un singur cadru didactic le-ar avea pe toate, ar putea fi ele preluate în întregime de către fiecare copil?

Deci e bine să ne punem întrebarea: *Ce așteptări avem de la învățător?*

Există cazuri de părinți care solicită învățătorilor să folosească orice mijloace au la dispoziție cu scopul de „a-i disciplina” pe copii, considerând gradul ridicat de *activism* al acestora un *act de indisciplină*. (*„Doamna învățătoare, să puneți bățul pe el dacă nu vă ascultă!”*)

Dar ce înseamnă disciplină în viziunea unor părinți și chiar a unor cadre didactice?

Pentru unii, copilul disciplinat este acela care nu „comentează” sarcinile și părerile adultului, nu-l deranjează cu întrebări „inutile”, care stă cuminte, liniștit, ascultător, așteptând să mai primească o nouă sarcină sau așa cum spunea Maria Montessori (1977) „tăcut ca un mut, nemișcat ca un paralytic”.

Cine are de câștigat din această "disciplină"? **Adultul** (care câștigă un moment de liniște) sau *copilul* (care chinându-se să-i respecte ordinele, pierde ocazia de a trăi noi experiențe de învățare)?

Maria Montessori mai amintea că scopul adulților implicați în educația copilului este acela de a crea o *disciplină a activității, a muncii, a binelui* și nu a imobilității sau a pasivității.

„Încerc să lucrez suplimentar cu copilul meu, dar degeaba: nu mă ascultă. Vă rog să-i dați teme pentru acasă!”

Aceste situații sunt întâlnite frecvent, iar învățătorii mai neexperimentați cad deseori în capcană, dând curs solicitărilor formulate de părinți. Astfel, pot fi întâlnite situații în care elevii au de rezolvat zeci de sarcini pentru vacanță sau la un sfârșit de

săptămână. Cu toate acestea, este ușor de observat cum temele sunt efectuate în ultimele momente ale weekend-ului sau ale vacanței, într-o stare de stres accentuat și de nemulțumire. Sunt oare temele de casă atât de eficiente pe cât se crede?

Sarcinile pentru acasă sau pentru vacanță, în care elevii își pot pune în valoare competențele dobândite în școală, au un *rol pozitiv de necontestat*. Însă atunci când se exagerează și temele devin o „povară”, copilul nu se va putea bucura de timpul liber destinat recreerii și se va întoarce la școală obosit, cu un gust amar.

Într-o vacanță de iarnă, elevii clasei la care unul dintre autorii cărții era învățător, au primit ca sarcină realizarea „unui jurnal de vacanță”. În acest jurnal copiii aveau posibilitatea să noteze sarcinile școlare pe care le-au rezolvat din proprie inițiativă, dar puteau să consemneze în egală măsură și momentele de recreere.

Ce s-a putut observa? Unul dintre elevii clasei, cu posibilități de învățare mai scăzute, a prezentat jurnalul în care era consemnat zilnic „M-am jucat”. Această afirmație la care s-au mai adăugat câteva impresii de la colindat și câteva sarcini școlare realizate în ultimele zile ale vacanței, a apărut frecvent și în jurnalul celei mai bune eleve din clasă.

Ne întrebăm la ce se gândesc părinții sau dascălii care dau elevilor sarcini școlare într-un volum ce le ocupă tot timpul? Ce rol au temele de vacanță? Ce se înțelege prin vacanță? Conform „Dicționarului explicativ al limbii române”, vacanță înseamnă „1. Perioadă de **odihnă** (s.n.) acordată elevilor și studenților la sfârșitul unui trimestru, semestru sau an de școală ori de studii. 2. Interval de timp în care o instituție, un organ reprezentativ etc. își **încetează activitatea** (s.n.).”

Din cele scrise mai sus, *nu* am dori să se înțeleagă că *este interzis* copiilor să rezolve sarcini școlare pe perioada vacanței; vrem doar să subliniem că aceste sarcini e bine să apară ca divertisment în programul de recreere și nu ca o povară care să stingă dorința de a relua cursurile.

„Să nu vă atingeți de copilul meu! ”

În contrast cu părinții care vin la dascăli cu sugestii de măsuri severe în privința disciplinării copilului, se află categoria de părinți care manifestă o grijă și o preocupare exagerate față de viața de școlar a acestuia, încercând să-l protejeze de orice i s-ar putea întâmpla „rău”.

E normal și chiar indicat ca fiecare părinte să se preocupe de comportamentul pe care îl are copilul său la școală, însă uneori se întâmplă ca acesta să intervină și atunci când nu e cazul, atunci când copilul învață cum să se comporte într-un grup. Astfel, părintele îl frustrează pe copil de șansa de a-și dezvolta autonomia socială, determinându-l să creadă că oricând are vreo problemă, părintele va fi acolo să îi ia apărarea.

De aceea, există numeroase cazuri de copii care ridică probleme de disciplină învățătorilor, însă atunci când trebuie să facă față consecințelor, par complet

iresponsabili de faptele lor. Ei știu că, orice ar face, niciodată nu vor fi considerați vinovați și vor beneficia întotdeauna, necondiționat, de protecția părintească.

Când vor crește, acești copii vor întâmpina dificultăți atunci când va fi vorba de asumarea responsabilității unei activități sau de formarea unei imagini de sine stabile și personale. Ei nu se vor identifica drept persoane distincte, cu o personalitate proprie, ci vor împrumuta personalitatea părinților sau vor rămâne la stadiul de fiica/ fiul lui...

*

Din toate cele scrise mai sus, trebuie reținut că e bine ca părintele să se intereseze de *calitățile învățătorului* la care își va da copilul și să îl aleagă pe cel al cărui *stil educațional* corespunde mai bine dorințelor și idealurilor sale.

Cât de important este acest lucru? De ce contează atât de mult?

Importanța acestui aspect este *imensă*; de fapt, de o bună alegere a învățătorului și de stabilirea unei relații pozitive de colaborare părinte-învățător, depinde întreaga dezvoltare și educație ulterioare ale copilului.

S-a constatat în nenumărate cazuri că, atunci când părinții manifestă nemulțumire față de învățător / învățătoare, iar copilul este conștient de acest lucru, peste câțiva ani încep să se confrunte cu probleme (de disciplină și nu numai) create de copil.

Cu alte cuvinte, dacă atitudinea părintelui față de școală și față de învățătoare este indiferentă sau potrivnică, copilul va surprinde repede acest lucru și va învăța să manifeste *negativism* față de *orice formă de autoritate* (inclusiv și, în special, față de părinți).

De ce se întâmplă acest lucru? Deoarece un cadru didactic este managerul unei clase întregi de elevi, el are o anumită responsabilitate și stabilește reguli de ordine internă; el este dator să aprecieze performanța elevilor și să o recompenseze în mod obiectiv. Dacă copilul va încălca regulile clasei pentru că „*Așa a zis mama! Ea știe mai bine!*”, atunci când va fi mare îi va fi greu să înțeleagă ce este aceea *infrațiune*, ce este acela fapt *imoral* și *ilegal*.

Chiar dacă unii părinți nu reușesc să aprecieze calitățile dascălului și efortul depus, pentru copil, cadrul didactic este un model în tot ceea ce face, model care este apreciat (respectat) de un colectiv întreg de elevi. Acest colectiv reprezintă microuniversul vieții sociale a copilului. De aceea, modul în care copilul se va integra în colectivul școlar va determina armonia cu care va stabili în viitor relații cu alte persoane.

În concluzie, e bine să reținem că valoarea învățătorului se poate pune în evidență mai ales atunci când există compatibilitate între stilul educațional abordat și așteptările părintelui.

Iar dacă părintele dorește ca fiul/ său, fiica/ sa să se dezvolte armonios, să învețe respectul față de reguli și autorități, este bine să coopereze cu cadrele didactice; iar, dacă există nemulțumiri sau divergențe de opinie în ceea ce privește metodele

dascălului, e bine ca părintele să comunice cu acesta, *fără a-si manifesta dezaprobarea sau nemulțumirea de față cu copilul.*

4. CUM POATE FI ÎNȚELEASĂ COMPETIȚIA ȘCOLARĂ?

Într-o clasă I, la începutul unui an școlar, s-au înscris 25 de elevi. Toți părinții aveau mari speranțe ca fiul /fiica lor (care acasă era cel /cea mai dulce, cel /cea mai bună, cel / cea mai admirat / admirată) să fie apreciat în același mod și la școală. In acest context, învățătoarea s-a văzut pusă în fața unei situații foarte delicate: cum să mulțumească fiecare părinte? In ce constă ierarhizarea elevilor? Cel mai bun raportat la ce? Ce se poate evalua în ciclul de achiziții, atâta timp cât obiectivul celor două clase este dobândirea primelor deprinderi de școlar?

După cum ne putem da seama, întreaga viață reprezintă o competiție, de aceea este evident că aceasta se va regăsi și în activitățile școlare. Însă dorința fiecărui părinte de a avea copilul învingător în competiția școlară, poate duce câteodată la obținerea unor rezultate cu eforturi ce depășesc posibilitățile reale ale competitorilor. Solicitățile permanente de a menține copilul în vârful piramidei sau peste nivelul normal, plasează copilul pe pista epuizării, cu efecte negative în viitor. Dacă competițiile apărute în perioada gimnaziului, liceului și a facultății sunt firești și necesare, încercarea de ierarhizare a elevilor din clasele I și a II-a s-a observat că mai degrabă *dezavantajează* și uneori chiar *demobilizează* elevii, în loc să îi stimuleze.

Primele două clase din învățământul primar, reprezintă *ciclul de achiziții fundamentale*. În această perioadă, elevul își formează primele deprinderi de muncă individuală și de grup, își întemeiază o bază de cunoștințe și abilități care vor constitui suportul activităților școlare pe care le va desfășura ulterior, își consolidează sistemul de atitudini și valori personale etc. Aceste achiziții sunt necesare fiecărui elev, iar preocuparea dascălului este aceea de a i le dezvolta fiecăruia în parte. *În aceste condiții, ce poate fi evaluat? Pe baza cărui criteriu se poate face ierarhizarea? Ounc* elev care trece prin școală reușește să parcurgă și să atingă obiectivele ciclului de achiziții, însă unii reușesc să o facă mai lent, alții, mai rapid; unii reușesc mai temeinic, alții, mai superficial. Prin urmare, dacă dorim să ierarhizăm elevii în clasele I și a II-a, va ieși în evidență *rapiditatea* cu care aceștia vor atinge obiectivele. Este cunoscut faptul că, pentru construirea unei case temeinice, realizarea fundației reprezintă un obiectiv prioritar. Dacă vom insista să avem cât mai repede o casă cu care să ne mândrim la toți vecinii, atunci fundația va fi făcută superficial, fapt care va duce la prăbușirea construcției. Pe de altă parte, forțând nota în realizarea unei fundații rapide, putem avea surpriza ca lucrarea să rămână nefinalizată din cauza epuizării resurselor.

III. MEDIUL

„Spune-mi cu cine te-nsoțești
ca să-ți spun cine ești”
(proverb românesc)

Dacă pentru toată lumea este evident faptul că *familia* și *școala* reprezintă factori deosebit de importanți în educarea și dezvoltarea armonioasă a copilului, unii părinți neglijează rolul hotărâtor pe care îl joacă **mediul** în evoluția acestuia. De aceea, pentru ca meseria de părinte să fie făcută cu profesionalism, considerăm că este necesar ca părintele să cunoască *în ce măsură influențează mediul dezvoltarea copilului, în ce momente ale vieții exercită acesta o mai mare influență, de ce e bine să ferească copilul etc.*

Mediul în care trăiește copilul este alcătuit din mai multe elemente, familia și școala constituind baza; dar la fel de importante pot fi la un moment dat și altele, printre care un loc aparte îl au **grupul de prieteni** și **televiziunea**.

1. CE ROL JOACĂ GRUPUL DE PRIETENI?

Omul este o ființă bio-psiho-socială. De modul în care se integrează în grupurile sociale, în care stabilește relații interpersonale, de modul în care comunică cu cei din jurul său depinde sănătatea lui mintală și nu numai. De aceea grupul (grupurile) de prieteni în care este integrat copilul constituie un element-cheie care stă la baza dezvoltării armonioase a acestuia.

De ce este grupul atât de important? Ce rol joacă în dezvoltarea copilului?

Relațiile care apar între copiii de aceeași vârstă oferă o șansă uriașă de a învăța *reguli de comportament social*, **norme culturale** și *valori* promovate de mediul în care este integrat, dezvoltarea unei *stime* crescute față de propria persoană etc. Acest lucru se datorează mai multor motive, dintre care mai importante sunt următoarele:

- *timpul* pe care îl petrec împreună. Numărul de ore petrecute cu prietenii crește o dată cu înaintarea în vârstă, ajungându-se ca, pe la 11 ani, acesta să egaleze (iar apoi să depășească) timpul petrecut cu părinții.

Evident că acest raport variază în funcție de numeroși factori (preocuparea părinților și timpul alocat de aceștia pentru educația copiilor, condițiile socio-economice, gradul de sociabilitate al copiilor, condițiile de mediu etc).

-experiența unică de învățare pe care o oferă grupul. Dacă relația dintre părinte și copil este inegală (în sensul că adultul oricând se poate impune în fața copilului și poate spune ultimul cuvânt), relația copil-copil este mult mai echilibrată. Copiii interacționează în scopul atingerii unor obiective comune, au aceleași preocupări. De obicei, atunci când realizează împreună o activitate sunt foarte motivați și entuziasmați, situație în care învățarea este mult facilitată.

-regulile grupului sunt foarte rigide, stricte (în special în anii mai mici ai copilăriei). În cazul în care copiii nu se conformează acestora, ei sunt excluși din colectiv.

*Spre deosebire de adulți, în general, membrii grupurilor de copii sunt mai neiertători în ceea ce privește abaterile de la regulă, fapt care îl ajută pe copil să își formeze un set de **principii, (norme) morale**.*

-competiția care se naște între copii, îi împinge la stabilirea unor ierarhii „de popularitate”. Aceste ierarhii au o contribuție importantă la formarea unei imagini pozitive sau negative față de propria persoană, ceea ce atrage după sine creșterea sau scăderea eficienței în activitățile pe care le vor desfășura în viitor.

Când devine grupul un element important în educația copilului? La ce trebuie să se aștepte părintele?

Preocuparea copilului pentru cei din jurul său nu este întotdeauna la fel de mare. Ea cunoaște o evoluție spectaculoasă începând de la vârsta corespunzătoare grădiniței și atinge punctul culminant în perioada liceului. De aceea, considerăm că este util să prezentăm cititorilor în următoarele rânduri, rolul pe care îl joacă grupul în dezvoltarea preșcolarului, a școlarului mic și a (pre)adolescentului.

a. Preșcolaritatea

Încă de la naștere, copilul este înconjurat de diferite persoane familiare care îi oferă securitate și căldură afectivă, însă primele contacte sociale autentice apar abia după câțiva ani. Acestea debutează cu inițierea de activități comune desfășurate alături de alți copii de aceeași vârstă.

Nu vi s-a întâmplat să asistați la o discuție între doi copii, în care fiecare povestea ceea ce „avea pe suflet” fără să manifeste interes față de celălalt? Cum v-ați explicat acest fenomen?

Gândirea centrată predominant pe propria persoană (egocentrismul) reprezintă o caracteristică a preșcolarilor, iar acest lucru îi împiedică să poată înțelege că alții pot avea sentimente, gânduri și dorințe diferite de ale lor. De aceea, o observare

mai atentă a conversațiilor ce au loc între copiii de această vârstă, poate scoate în evidență faptul că practic ei realizează **monologuri**, deși lasă impresia că discută unul cu celălalt.

Tot la vârsta preșcolarității, se poate observa cum copiii se grăbesc să îi numească *prieteni* pe ceilalți copii cu care vin în contact, deoarece se joacă împreună cu ei sau se află în vecinătatea lor. *Conflictele* care se creează sunt generate de obicei de revendicarea unor drepturi („*Eu vreau să stau lângă mama!*”, „*Eu vreau jucăria aceea!*”), însă pe cât de repede apar, la fel de *repede dispar*.

Prin urmare, deși la vârsta preșcolarității apar **primele contacte sociale**, acestea se dovedesc a fi *superficiale* și rezultă doar în urma interesului comun manifestat față de o anumită activitate. De aceea, noțiuni ca „prieten” sau „prietenie” nu au o semnificație prea mare pentru preșcolar, iar grupul de prietenii **nu exercită o influență importantă** în educația lui.

b. Școlaritatea mică

Intrarea în școală reprezintă pentru fiecare copil, un pas hotărâtor în ceea ce privește viața socială. Dacă până acum prietenii nu constituiau altceva decât niște indivizi cu care *interacționa* în anumite situații, din acest moment începe să se dezvolte sentimentul de apartenență la grup, iar școlarul începe să fie interesat tot mai mult de părerea celuilalt.

De ce tocmai acum? Ce schimbări se produc la această vârstă?

Evoluția gândirii duce la *scăderea egocentrismului* care îl caracteriza pe preșcolar. De pe la vârsta de 8 ani, copilul începe să îi vadă pe ceilalți ca fiind **altfel** decât el, că pot avea dispoziții sau trăsături de personalitate diferite de ale sale.

Dacă până la această vârstă copilul îi caracteriza pe ceilalți colegi ca fiind „*fata cu părul galben*” sau „*băiatul care m-a lovit*”, de acum el începe să îi descrie în termeni psihologici (*prietenos*”, „*rău*”, „*cuminte*” etc).

Dezvoltarea vocabularului duce la formarea unor abilități de comunicare mult mai eficiente decât cele de până acum, iar, după cum bine se știe, comunicarea stă la baza relațiilor care se stabilesc între orice indivizi. Astfel, școlarii își pot rezolva problemele pe calea *dialogului*, nu doar lovind sau plângând.

Noțiunea de „prieten” începe să dobândească dimensiuni noi la această vârstă, mult mai adecvate.

Prietenii nu mai sunt văzuți ca fiind „*cineva care-mi place*” sau „*cineva cu care mă joc*”, ci au un rol mult mai însemnat: prietenii sunt persoane care îi ajută la greu, persoane cu care își împărtășesc dorințele, sentimentele, gândurile ascunse etc.

La baza acestor relații stă umorul, căldura, armonia, momentele de divertisment, recompensele etc. De acum, copiii se comportă frumos cu prietenii lor nu fiindcă,

„așa trebuie”, ci pentru că, dacă nu s-ar comporta astfel, ar risca să le **piardă prietenia**, iar acest lucru începe să doară.

O altă trăsătură care se poate observa în debutul școlarității o reprezintă formarea **grupurilor de prieteni**, a căror componență rămâne relativ stabilă timp îndelungat. Din punct de vedere al apartenenței sexuale, în clasele primare se remarcă o omogenitate a grupurilor: acestea sunt alcătuite **numai din băieți** și **numai din fete**.

În general **grupurile de fete** sunt mai mici (fiecare elevă având 2-3 „*cele mai bune prietene*”) și sunt susținute în general de confesiuni reciproce, destăinuirea și păstrarea secretelor etc. Pe de altă parte, **grupurile de băieți** sunt în general mai mari, iar coeziunea acestora este susținută de activitățile desfășurate în comun (de obicei, jocurile sportive).

Deși cele două categorii de grupuri nu interacționează decât întâmplător și, de cele mai multe ori interacțiunile apar sub formă de „hărțuiri”, „cicăliri”, atât băieții, cât și fetele încep să cheltuie din ce în ce mai multă energie încercând să demonstreze cât sunt de „dezinteresați” de ceilalți. Astfel iau naștere primele semne ale preadolescenței.

O caracteristică specifică grupurilor de școlari o reprezintă **normele** care stau la baza lor. Încercarea de a încălca regulile care sunt impuse de membrii grupului atrage după sine sancționarea celui vinovat prin **excluderea din grup**. Această formă de penalizare este deosebit de dureroasă, iar importanța ei crește o dată cu înaintarea în vârstă, atingând apogeul pe la mijlocul adolescenței.

c. (Pre)Adolescența

Perioada preadolescenței și a adolescenței este considerată, pe de o parte, ca fiind „vârsta de aur”, iar, pe de altă parte, perioada cea mai dificilă din punctul de vedere al relației părinte-copil.

Grupul de prieteni începe să capete acum rolul cel mai important pe care îl va juca vreodată; la această vârstă, tinerii cu cât devin mai **autonomi față de părinți**, cu atât devin mai **dependenți față de grup**, iar această dependență se poate observa prin „împrumutarea” valorilor și gusturilor în materie de îmbrăcăminte, muzică etc.

Adolescenții au o sensibilitate crescută față de părerile pe care le au ceilalți despre ei și de multe ori interpretează atitudinile acestora la limita extremă („îmi zâmbește, înseamnă că mă iubește”, „mă ignoră, înseamnă că mă urăște”). Această preocupare majoră pentru opinia celui alt justifică timpul îndelungat pe care îl petrec în fața oglinzii pentru a-și aranja ținuta, părul sau pentru a se machia.

*De aceea, este ironic să observi uneori o adolescentă și un adolescent care se duc la întâlnire **gândindu-se** cât de mult vor fi admirați, însă atunci când întâlnirea are loc, fiecare va fi mai preocupat de el însuși decât de felul cum arată celălalt.*

Astfel, specific acestei vârste este faptul că tinerii consideră lumea ca fiind o scenă, iar ei sunt principalii actori care au întotdeauna o audiență foarte interesată de rolul lor. Această impresie rămâne valabilă până pe la vârsta de 16 ani, când treptat realizează că de fapt oamenii („spectatorii”) sunt mai interesați de propria persoană decât de alții (decât de „actori”). Acesta este momentul în care opinia grupului începe să își piardă din importanță (Shroufe A., Coper R., DeHart G., 1992).

Concluzii:

După cum am văzut, o dată cu intrarea în școală (și mai precis, începând de pe la vârsta de 8 ani) grupul devine un factor tot mai important în viața copilului. Părinții, de obicei, devin conștienți de acest aspect, însă reacțiile pe care le au sunt diferite și uneori pot fi neinspirate:

- unii **neglijează** importanța grupului, iar, când copilul vine acasă supărat că a fost „penalizat” de ceilalți membri, ei îl „consolează”: „*Mare lucru! Pentru atâta ești necăjit? Acestea nu sunt probleme!*”

- alții manifestă **gelozie** „*Cum adică? Pentru tine contează mai mult ce zic prietenii tăi, decât ce îți spun eu?*”

- o altă categorie de părinți încearcă să **forțeze** integrarea copilului în grup: „*Je ce nu vrei să vă jucați cu copilul meu? Primiți-l și pe el în echipă, că dacă nu, vă arăt eu vouă!*”

De aceea, considerăm că este util ca părintele să înțeleagă faptul că, în anumite momente ale vieții, grupul de prieteni poate exercita o influență mai mare decât a lui și că este util să manifeste **respect** față de **decizia copilului**. De asemenea, e bine ca părintele să înțeleagă „tragedia” pe care o trăiește copilul când, de exemplu, nu a fost invitat la o zi de naștere sau nu a fost ales în echipa preferată. El **nu poate să compenseze** golul apărut, însă poate fi alături de copil și îl poate ajuta să își formeze **strategii** de recăștigare a popularității și a acceptării sale de către grup.

2. CE INFLUENȚĂ ARE TELEVIZIUNEA?

Încă de la apariția sa, televiziunea a năvălit în viața oamenilor, invadând-o cu programele sale variate. Unii s-au acomodat atât de bine cu existența ei, încât astăzi nici măcar nu și-ar putea concepe existența fără accesul la televiziune; au devenit **dependenți**.

Copiii, asemenea adulților, le face plăcere să își petreacă timpul în fața televizorului, încă de la cele mai fragede vârste. Dacă pe parcursul primului an de viață se uită la „cutia luminoasă” doar sporadic, o dată cu trecerea timpului ei încep să fie din ce în ce mai preocupați de aceasta. La început, copilul este fascinat de televizor, la fel cum este fascinat și de mașina de spălat rufe sau de acvariul cu pești,

deoarece organele sale de simț sunt stimulate, iar acest lucru îi provoacă o mare plăcere.

Totuși, multă lume se întreabă: „*Ce influență are televizorul asupra copiilor?*”, „*Este televizorul un dușman sau un aliat al părinților?*”, „*Ce înțelege copilul din informațiile transmise?*”, „*Ce ar trebui să facă părinții în privința fenomenului T.V.?*” etc.

La aceste întrebări, părerile emise au fost variate și, în general, contradictorii. Unii apreciază că televizorul reprezintă o poartă prin care copiii intră în contact cu lumea, le deschide ochii spre noile descoperiri în domeniul științei, îi învață cum să se comporte în societate prin imitarea unor personaje pozitive, le dezvoltă vocabularul etc. Alții, însă, consideră că vizionarea programelor T.V. duce la izolarea copiilor, la creșterea violenței, la scăderea performanțelor școlare ș.a.m.d.

Televizorul - stăpânul timpului liber

a. Televiziunea - baby-sitter?

Timpul petrecut de către copii în fața televizorului este variabil în funcție de vârstă, de interesul manifestat, de calitatea programului etc. Totuși, în unele familii, prezența acestuia a devenit o afacere „profitabilă”: copiii sunt lăsați în fața televizorului, ca și cum ar fi în grija unui baby-sitter (a unei doici). Astfel, în urma investigațiilor făcute în rândul copiilor și al părinților, s-a putut constata faptul că timpul liber de care beneficiază copiii este ocupat în foarte mare măsură de vizionarea programelor T.V. Rezultatele obținute au mai reliefat că cele mai multe ore le dedică emisiunilor T.V. în special copiii proveniți din medii defavorizate din punct de vedere social și cultural.

De unde știm câtă influență are televiziunea asupra copiilor?

Dacă nu ar fi convinși că televiziunea reprezintă o importantă sursă de educare și manipulare a telespectatorilor, atunci cu siguranță oamenii de afaceri nu ar cheltui sume astronomice pe publicitatea televizată.

Însă întrebarea care se ridică este „*Cum influențează televiziunea dezvoltarea copiilor? În bine sau în rău?*” Pentru a putea răspunde la această întrebare, întâi e bine să urmărim aspectele prezentate în continuare.

b. Ce înțeleg copiii din programele vizionate?

Un studiu arată că 40% din programele T. V. destinate în special adulților sunt vizionate și de copiii până la 6 ani, iar 80% dintre acestea au spectatori cu vârsta de 12 ani (Pitzer R., 1989).

Este clar pentru oricine că mesajul transmis de programele T. V. este înțeles *diferit* de către telespectatori, în funcție de diverși factori (dintre care vârsta reprezintă unul dintre factorii de bază). Însă mai puțin clar este *cum* receptează copiii mesajele și *ce* înțeleg ei din acestea.

Atenția copiilor cunoaște numeroase îmbunătățiri, pe măsură ce aceștia înaintează în vârstă. Însă, atunci când sunt mici, copiii întâmpină greutăți, în special din cauza capacității scăzute de a-și concentra atenția în mod *selectiv* și pe o *perioadă lungă de timp*. De aceea, le este greu *să ignore* ceea ce nu îi interesează și nu reușesc să surprindă *esențialul* dintr-un scenariu.

În urma unui studiu efectuat pe preșcolari, s-a observat că în timpul vizionării unui program T.V., aceștia își mută privirea de la ecran și înapoi la ecran, de 150 de ori pe parcursul unei ore de emisie (Levin & Anderson). Numărul de mișcări poate varia și în funcție de prezența sau absența altor stimuli în cameră care le-ar putea distra atenția (în special jucării), de conținutul programului, de accesibilitatea mesajelor transmise etc.

Prin urmare, chiar dacă ar avea capacitatea de înțelegere la fel de dezvoltată ca și a unui adult, copilul aflat în primii ani din viață nu ar înțelege foarte bine informațiile T.V. receptate deoarece nu este capabil încă să-și concentreze atenția un timp îndelungat.

Imaturitatea gândirii copiilor face să existe diferențe între ei și adulți și în ceea ce privește **înțelegerea mesajelor** transmise de programele vizionate și a **semnificației** pe care o au acestea asupra minții copiilor.

Interpretarea pe care o fac copiii asupra programelor T.V. este de cele mai multe ori ambiguă.

În plus, până la vârsta premergătoare intrării în școală, copiii disting cu greutate între realitate și ficțiune. Ei văd televizorul ca fiind o fereastră magică prin care pot urmări întâmplări diferite. Pentru unii dintre ei, personajele de la T.V. nu sunt altceva decât oameni care trăiesc toată viața în niște cutii pătrate.

De pe la vârsta de 8 ani, copiii încep să înțeleagă faptul că punctul de vedere al celor din jur poate fi diferit de punctul lor de vedere. Ei încep să înțeleagă mai bine gândurile, sentimentele și comportamentul altora, iar acest lucru îmbunătățește înțelegerea programelor T. V.

Totuși, la această vârstă, de obicei copiii întâmpină greutăți în înțelegerea motivelor care au stat la baza săvârșirii faptelor. Această capacitate se dezvoltă mai bine începând cu vârsta de 11-12 ani.

Într-un studiu efectuat cu scopul de a cerceta gradul de înțelegere a subiectului unor programe T. V. s-a demonstrat că elevii de clasa a doua au înțeles 66% din scenele prezentate, cei de clasa a cincea, 84%, iar cei de clasa a opta, 92%(Kalin C.,1997).

Din datele prezentate mai sus, putem trage concluzia că ceea ce învață de la televizor copiii este cu totul diferit de ceea ce învață adulții. E normal atunci să ne punem întrebarea: „ *Ce efecte are televizorul asupra minții, sufletului și comportamentului copiilor?* ”

c. Televizorul - un prieten al copiilor

„Mami, mă lași la televizor?”

Accesul copiilor la programele de televiziune atrage după sine numeroase beneficii, dintre care câteva vor fi prezentate în rândurile de mai jos:

- televiziunea are avantajul de a putea prezenta sintetic foarte multe **informații** utile într-un timp scurt și fără costuri mari. Așa cum se știe, informația înseamnă *putere*, iar liberul acces al copiilor la informații îi ajută să se adapteze mai bine în societate, îi face să devină mai puternici datorită cunoștințelor de care beneficiază.

Primul pas al omului pe Lună, evenimente politice de mare amploare, olimpiadele sportive, prezentarea primului animal donat, concertele de talie mondială sunt doar câteva dintre evenimentele majore la care am putut asista prin intermediul televiziunii.

-programele T.V. contribuie la **dezvoltarea intelectuală** a copilului prin aceea că îl confruntă cu situații ipotetice, scenarii care solicită luarea unor decizii. Astfel, copilul este stimulat să rezolve problemele apărute, să adopte o anumită atitudine într-o situație dată. În plus, programele prezentate într-o limbă străină, contribuie la dezvoltarea deprinderii de citire și la îmbunătățirea cunoștințelor despre acea limbă.

De unde știu copiii cuvinte în limba engleză înainte de a fi urmat vreun curs special în acest sens? De ce vizionează concursurile de cultură generală televizate sau cu o temă specifică?

- televiziunea reprezintă și un mijloc de *educare în masă* a populației, prin emisiunile sale special destinate educației (cum ar fi, de exemplu, emisiunile științifice, cursurile de limbi străine, cursurile de artă culinară etc).

De exemplu, un reportaj T. V. a prezentat situația existentă în unele regiuni ale Australiei. Acolo copiii care nu reușesc să meargă la școală din cauza distanțelor foarte mari, participă la programe de învățământ la distanță, realizate prin intermediul televiziunii. Astfel, ei pot asista la cursuri din bucătărie, din dormitor sau din grădină.

- **emisiunile T.V.** pot induce spectatorilor trăiri emoționale diferite, în funcție de natura programelor. Ele oferă o alternativă de petrecere a timpului liber, având rol de **divertisment**.

Televiziunea ne oferă un mijloc comod de a petrece timpul vizionând programe care ne aduc buna dispoziție, ne întristează, ne înspăimântă, ne relaxează, ne emoționează etc.

- programele T.V., prin modelele pe care le oferă, îi îndeamnă pe copii să imite *comportamentul* personajelor sale. Astfel, aceștia pot învăța *atitudini și deprinderi* prosociale {acordarea de ajutor persoanelor care au nevoie de el, respectarea persoanelor în vârstă, protecția mediului etc}, precum și adoptarea unui **model de viață sănătos** {practicarea unui sport, alimentație corespunzătoare, respectarea unui program etc}.

Câți dintre copii preferă să mănânce spanac din cauză că așa îi cresc mușchii lui Popeye Marinarul?

În concluzie, există o mulțime de avantaje pe care ni le oferă televizorul. Dar ce se află în spatele acestor avantaje?

d. Televizorul - un „prieten” periculos

„Dacă părintele ar veni acasă și ar găsi un străin care i-ar învăța copilul cum să îl lovească pe altul sau ar încerca să îi vândă un produs comercial, cu siguranță că l-ar expedia rapid afară; însă, atunci când vine acasă și își găsește copilul uitându-se la televizor, nu spune nimic. (Dr. Jerom Singer, Yale University)

Dacă la începutul apariției sale în viața oamenilor televiziunea primea doar aprecieri pozitive, o dată cu trecerea timpului părerile referitoare la efectele influenței sale asupra telespectatorilor au început să se schimbe.

- Escaladarea violenței

Cercetările efectuate asupra conținutului programelor T.V. au dus la concluzii de-a dreptul înspăimântătoare în ceea ce privește cantitatea de *violență* prezentată pe micile ecrane.

Cât de frecvent apar scene violente în programele T. V. ?

Dacă în anii '60 se constata la emisiunile americane o frecvență de 5/6 acte de violență pe oră, pe la sfârșitul anilor '80 frecvența acestora a crescut la 13 acte de violență pe oră. Arnold Goldstein remarcă faptul că un adolescent obișnuit, care urmărește în medie 27 de ore pe săptămână programele T. V., asistă la 200.000 de tentative de crimă, din care 33.000 sunt duse la îndeplinire.

Mai mult decât atât, emisiunile pentru copii conțin desene animate în care actele de violență sunt prezente cu o frecvență de 25-30 pe oră.

Ce efecte are vizionarea scenelor violente asupra copiilor?

Formarea comportamentului violent. Se știe că, în învățarea oricărui comportament, un rol esențial îl joacă modelul pe care copilul îl imită.

Prin urmare, copilul se va comporta violent din cauză că, se închipuie jucând rolul unui personaj îndrăgit.

Folosirea violenței ca modalitate de rezolvare a unor probleme. În urma vizionării programelor T.V. bogate în scene de violență, copilul va învăța că de fiecare dată când cineva nu este de acord cu el, când apare vreo problemă sau când se întâmplă să nu îi placă o situație, va putea folosi cu eficiență violența.

Desensibilizarea copilului. Dacă o persoană vizionează în mod repetat scene violente, cu timpul va deveni indiferentă la acestea, va învăța să le tolereze și chiar să le ignore; cu alte cuvinte, va deveni mai sadică.

Astfel, se poate remarca cum copiii încep să își piardă abilitatea de a înțelege suferința altora, de a protesta sau de a se îngrijora atunci când asistă la producerea unui act violent, după ce au urmărit mai multe scene violente la televizor.

„Paranoia ”. În urma unui studiu efectuat pe populația Germaniei (Fiedler K., 1996), s-a constatat că telespectatorii fideli au convingerea că societatea în care trăiesc este mai violentă decât în realitate.

Prin urmare cei care urmăresc frecvent programele încărcate de violență, au în permanență sentimentul de frică de a nu fi agresați. Aceste persoane manifestă vulnerabilitate, anxietate, dependență, stres exagerat etc.

Din ce cauze sunt copiii influențați negativ?

Ignorarea consecințelor. Cercetătorii arată că, în programele T.V. care conțin scene de violență, 73% dintre agresori rămân nepedepsiți, iar în 58% dintre cazuri

nu se arată chinul, suferința victimelor. Violența este prezentată deci, ca o metodă de succes în rezolvarea conflictelor.

Identificarea cu agresorii. De multe ori, promotorii violenței sunt prezentați ca personaje pozitive, într-o lumină favorabilă. Copiii ajung astfel la concluzia că, dacă vor să devină ca și personajul preferat, trebuie să se comporte la fel de violent.

Cum ar putea deveni „invincibili ca Arnold” dacă nu ar distruge tot în jurul lor, așa cum au văzut în „ Terminator” ?

Justificarea violenței. Atunci când agresorii se comportă violent, uneori sunt prezentați în defensivă, ca fiind „victime ale sistemului”. Violența devine astfel un mijloc legitim de atingere a unor scopuri, iar agresorii au o scuză întemeiată care stă la baza actelor pe care le-au comis.

De exemplu, ultracunoscutul personaj Rambo își motiva acțiunile sale prin frustrările și prin traumele avute în urma războiului din Vietnam. Copiii care au urmărit filmul, abia au așteptat să aibă un motiv de frustrare pentru a se comporta asemănător.

Prin urmare, prezentarea violenței în programele T.V. duce *inevitabil* la escaladarea acesteia în comportamentul copiilor (verbal și nonverbal).

- Diminuarea performanțelor academice

Un studiu elocvent în acest sens s-a realizat pe populația unor orașele canadiene. Cercetarea a fost efectuată longitudinal, pe o perioadă de patru ani și a urmărit schimbările care se produc în viața tinerilor după apariția televiziunii. Rezultatele au relevat o scădere a abilităților de citire și a creativității acestora, corelată cu o diminuare a participării la activitățile comunitare.

Cu toate acestea, rezultatele *semnificative* au apărut doar în cazul tinerilor care au urmărit programele T.V. *exagerat* de mult.

Ziarele germane au prezentat un studiu recent efectuat asupra unui grup de elevi, a căror sarcină a fost să numească culoarea predominantă a vacilor. Majoritatea elevilor au răspuns că vacile au culoarea mov (asemeni celei dintr-o reclamă T. V., făcută pentru un sortiment de ciocolată elvețiană) (Fiedler K, 1996).

- Deteriorarea vieții sociale

Timpul pe care copilul îl petrece în fața televizorului este timpul în care acesta NU se joacă cu prietenii, NU povestește cu părinții, NU face cunoștință cu alți copii de vârsta sa, NU îi ajută pe bunici să facă cumpărăturile, NU discută cu sora lui etc.

Atașarea de televizor înseamnă izolarea de societate. Acest fenomen are consecințe negative asupra dezvoltării *capacității de comunicare* a copilului, a

legăturilor afective dintre părinte și copil, a formării *deprinderilor de comportament social* etc.

- Crearea de „nevoi” necunoscute până atunci

Expunerea prelungită a copiilor la *spoturi publicitare*, care îi îmbie să cumpere diferite produse, creează stări de frustrare și nemulțumire, deoarece de multe ori părinții nu le pot satisface cerințele astfel apărute.

Este oare părintele de vină că nu poate să-i ofere copilului tot ceea ce acesta își dorește?

- Promovarea pasivității

Unele programe T.V. încurajează ideea de a renunța la activitățile cotidiene și de a viziona, în schimb, programele oferite. Cei mici sunt spectatorii cei mai receptivi la aceste mesaje deoarece ei se află în stadiul formării atitudinilor și sistemului de valori. Astfel, în timp ce se uită la televizor, ei NU aleargă, NU citesc, NU desenează sau scriu, NU fac excursii etc.

Se poate constata cu ușurință cum petrecerea prelungită a timpului în fața televizorului duce în unele cazuri la obezitate.

- Dependență

Unii se obișnuiesc atât de mult cu prezența televizorului, încât fără acesta ajung să se simtă „prizonieri”; ei nu știu ce să facă cu libertatea de care pot beneficia.

Un tânăr din Europa de Vest a venit într-un sat mai izolat din România să își petreacă trei săptămâni de vacanță. La începutul sejurului a exclamat: „, TREI săptămâni întregi fără televizor și fără jocuri pe calculator?!?! Am să supraviețuiesc eu cumva! ”

În concluzie, putem afirma că programele T.V. au atât avantaje cât și dezavantaje pentru telespectatori. Ce atitudini pot adopta părinții în privința acestui fenomen? În mod cert, simpla interdicere a vizionării programelor nu ar reprezenta decât o sursă de frustrare în plus.

Atunci ce e de făcut?

e. Sugestii

Alegerea soluțiilor extreme nu avantajează copilul (*„Nu te uita deloc la televizor!”* sau *„Mai bine ai sta toată ziua la televizor!”*). Ce ar trebui să facă părinții pentru a putea profita din plin de avantajele televiziunii și pentru a evita capcanele în care pot cădea copiii?

- Să încurajeze copilul în a-și organiza timpul alocat emisiunilor T.V., prin elaborarea unui *program de vizionare*, a unui orar.

Planificarea împreună cu copilul a programelor care merită urmărite ar fi bine să fie făcută la începutul săptămânii.

- Să petreacă împreună cu copilul timpul în care acesta se uită la televizor.

Meseria de părinte îl obligă pe adult să cunoască informațiile pe care copilul le primește de la televizor și să îl ajute pe acesta să înțeleagă ce vede. În plus, vizionarea emisiunilor T. V. poate și e bine să reprezinte un prilej de a-l educa și de a-i transmite valorile la care ar trebui să adere.

- Să alterneze mijloacele de divertisment. E bine ca părintele să stabilească un echilibru între vizionarea programelor T.V. și citirea de cărți sau reviste, ieșiri în natură, petrecerea timpului cu copiii de vârsta lui, antrenarea în activități sportive etc.

- Să se comporte ***așa cum le-ar plăcea să se comporte copilul.***

Copiii au tendința de a-i imita pe adulți. Dacă părinții stau zilnic în fața televizorului, atunci copiii vor înțelege că așa trebuie să te porți când vei fi mare. În schimb, dacă își văd părinții făcând excursii la sfârșit de săptămână sau citind o carte în loc să se uite la televizor, probabilitatea ca ei să își petreacă timpul vizionând programele T.V. va fi mai mică.

Sugestiile prezentate mai sus reprezintă câteva dintre posibilitățile prin care copilul poate să fie ferit de influența nocivă a programelor T.V. și, în același timp, să beneficieze de avantajele pe care televiziunea le are. Desigur că *ideal* ar fi ca părintele să le poată urma, însă realitatea ne demonstrează că acest lucru este extrem de dificil de realizat.

Totuși, atunci când timpul părintelui permite sau când comportamentul copilului devine un motiv de îngrijorare, iar vizionarea programelor T.V. poate fi o cauză, părintele poate urma cu mai mare atenție aceste sugestii.

f. Concluzie

Întrebarea pe care ne-o punem în legătură cu influența televiziunii asupra copiilor nu este dacă aceasta exercită influență negativă sau pozitivă (pentru că, după cum am putut constata, ea exercită ambele tipuri de influență); e bine să ne întrebăm cât timp se uită copiii la televizor, la ce se uită și ce înțeleg din ceea ce vizionează.

PARTEA A DOUA

*„Atunci când ne cumpărăm o mașină de spălat nouă,
o primim cu instrucțiuni în paisprezece **limbi** diferite.
Când apare pe lume un copil, ce primim ? Nimic!”*

(Parent Talk-1997)

„Meseria” de părinte nu este deloc una ușoară. Indiferent de specializarea pe care o are, acesta este nevoit să învețe ABC-ul psihologiei copilului, la fel de util ca și un manual de instrucțiuni pentru folosirea unei mașini de spălat.

A realiza o educație și o abordare a copilului „după ureche” poate duce la rezultate pe măsură. De aceea considerăm deosebit de importantă consultarea specialiștilor în psihologia copilului, ori de câte ori situația o cere.

Menționăm acest lucru, deoarece frecvent se întâlnesc cazuri în care părinții ce se confruntă cu situații problemă generate de copilul lor, nu apelează la specialiștii în domeniu fiindcă, din păcate, pentru unii *consilierea psihologică* se confundă cu *consultarea psihiatrică*.

Prin urmare, considerăm necesară înțelegerea de către adulți care se ocupă de educația copiilor a unor noțiuni de psihologie, care vor fi prezentate în acest capitol.

Interesul pentru copii

I. CUNOAȘTEREA COPILULUI

„Oamenii mari nu înțeleg singuri nimic, niciodată și este obositor pentru copii să le dea întruna lămuriri”
(Antoine de Saint Exupery)

Dacă în trecut copilul era considerat ca fiind un adult în miniatură, în zilele noastre tot mai multă lume începe să înțeleagă faptul că un copil este un individ pentru care lumea înconjurătoare arată altfel decât o văd cei mari. Unii adulți consideră copilul vinovat pentru că nu înțelege ce i se spune; în schimb, alții realizează că, de fapt, vina este a lor, a adulților, deoarece **nu reușesc să se facă înțeleși**. De aceea **cunoașterea psihologiei copilului** considerăm că este metoda prin care se dărâmă zidul existent între lumea fixată în stereotipii a adulților și **universul unic, original** al fiecărui copil.

Deoarece adulții sunt mai experimentați, au mai multe cunoștințe și o capacitate de înțelegere mai mare decât a copilului, ar fi normal ca *ei* să aibă inițiativa de deschidere a căilor de comunicare (*Ce vrea să spună copilul acesta ? De ce mă întreabă un lucru care mie mi se pare atât de simplu ? Cum aș putea să îl fac să mă înțeleagă?*). Din păcate, mulți dintre adulți ironizează copilul, îi atribuie lui greșeala de a nu se putea face înțeles și așteaptă ca **timpul** să rezolve problema („*Ce prost el Nici atâta nu înțelege! Lasă că o să crească el!*”).

Acest capitol vine în întâmpinarea părinților care manifestă preocupare față de înțelegerea **copilului** și doresc **să își îmbunătățească cunoștințele psihologice dobândite prin practică**. Este imposibil să ținem un curs de psihologie generală (sau a copilului) în câteva pagini și este foarte dificil să dăm răspunsuri tuturor problemelor care îi preocupă pe cititori. Însă credem că subiectele care vor fi atinse vor contribui la cunoașterea anumitor aspecte psihologice legate de copil și vor răspunde unor întrebări adresate mai frecvent de către părinți cadrelor didactice și consilierilor școlari.

Cât de deștept este copilul meu? De ce nu ține minte ce îi spun? De ce nu învață la fel de bine ca și fratele său? Ce au în plus colegii săi de clasă? Cum să-l fac să învețe?

1. INTELIGENȚA

Ce reprezintă rezultatul obținut în urma aplicării unui test de inteligență? Ce este inteligența și ce arată un test de inteligență?

Originea noțiunii de inteligență se află în limba latină (inter-legere) și se referă la capacitatea minții noastre de **a stabili diferențe și asemănări de a pune împreună ceva, de a stabili relații.**

Deci, un copil poate fi considerat ca având o inteligență superioară, atunci când reușește să extragă cât mai multe informații și să le combine în cât mai multe moduri posibil, având la dispoziție cât mai puține resurse, date. Unui copil inteligent nu-i vor fi necesare „tone” de jucării pentru a construi un joc, ci se va adapta situației, improvizând din materialele de care dispune.

Pe de altă parte, inteligența reprezintă **capacitatea de adaptare la mediu.** Se poate constata de către oricine că societatea în care ne aflăm este într-o transformare continuă, pe zi ce trece mai accentuată și mai rapidă. Individul se confruntă zilnic cu situații noi, inedite, la care trebuie să găsească soluții prompte, să răspundă adecvat în orice moment ca să nu fie copleșit, „înghițit” de problemele care apar. Inteligența ne ajută să ne explicăm fenomenele care ne înconjoară, să realizăm un echilibru, o armonie între propria persoană și mediul în care trăim.

Raportat la experiența școlară, inteligența este **capacitatea de achiziție, de învățare, de dobândire a altor capacități, comportamente.** *Spunem despre un elev că este inteligent atunci când reușește să achiziționeze și să redea în mod adecvat informația care i-a fost transmisă, să aplice ceea ce a învățat, în alt context (Radu, I., 1991).*

Prin urmare, este firesc să ne întrebăm „Ce înseamnă un coeficient intelectual (I. Q.) de 115?”, „Ce reprezintă cifra ce indică rezultatul unui test de inteligență?”, „Cât de important este un scor mare al coeficientului de inteligență?”¹.

În urma încercării de a măsura nivelul intelectual al persoanelor pe baza unor teste standardizate, s-a ajuns la concluzia că 50% din populație are un I.Q. cuprins între 90 și 110 (Eysenk H., 1999), restul aflându-se sub sau peste aceste limite. Atunci când se apreciază nivelul intelectual printr-un număr, e bine de știut că aceasta desemnează **inteligența generală** a persoanelor respective, este rezultatul unei *sume de elemente* reprezentând factorii determinanți ai inteligenței. Deci, pot exista numeroase persoane cu același I.Q., însă care să fie foarte diferite din punctul de vedere al capacităților intelectuale.

Diferențe între copiii cu același I.Q.

Ceea ce se cunoaște însă mai puțin este faptul că există mai multe tipuri de inteligență: spațială, verbală, practică, socială etc. Deci, dacă părintele dorește să cunoască nivelul intelectual al copilului său, mai indicat este să afle date despre **inteligența specifică** de care dispune acesta.

*De exemplu, nu putem afirma că un psiholog este mai inteligent decât un arhitect (sau invers), deoarece acest lucru variază în funcție de context. Dacă de pe băncile școlii cel care va deveni psiholog se va evidenția prin ușurința cu care stabilește relații interpersonale (deci, spunem că va avea o **inteligență socială** superioară), cel care va deveni arhitect, chiar dacă uneori va fi mai puțin comunicativ, dacă se va exprima oral mai greoi, se va remarca în schimb prin capacitatea sa superioară de a percepe și a opera cu aranjamente spațiale (va avea, deci o **inteligență spațială** de înalt nivel).*

Prin urmare, e bine de știut că scorul coeficientului intelectual obținut în urma aplicării unui test de inteligență își pierde din prestația de care se bucura câteva decenii în urmă. Dacă departajarea în funcție de I.Q. în rândul elevilor este destul de mare în primii ani de școală, o dată cu înaintarea în vârstă acest criteriu își pierde din valoare, punându-se accentul pe o încadrare socială corespunzătoare.

Oare un înalt nivel intelectual reprezintă singura condiție care ne determină să credem că "*Fiul meu este deștept*"? Cu siguranță, nu.

2. A ÎNVĂȚA ÎNSEAMNĂ A MEMORA?

Există tendința de a cataloga un copil ca fiind „prost” din cauză că „*nu ține minte ceea ce-i spui*”.

În ce măsură e adevărată această afirmație? Cât de mult este influențat succesul școlar de o memorie bună/slabă ? Este oare memoria principala sau singura vinovată din cauza căreia elevul nu reține ceea ce citește sau i se spune?

În urma studiilor efectuate pe elevii cu deficiențe mintale s-a constatat că **volumul** memoriei lor este mai redus decât al elevilor normali, procesul de **memorare voluntară** este deficitar, **fixarea** și **reproducerea** materialelor învățate este mai rigidă, iar **reactualizarea** cunoștințelor are o fidelitate redusă (Roșea, M., 1967). De aici am putea trage concluzia că, cu cât memoria copilului este mai slabă, cu atât el este „mai prostuț”.

Deși, luată global, afirmația are o anumită valoare de adevăr, **ar fi nedrept să ne limităm la aceste constatări**. De aceea problema trebuie privită mai în profunzime. Vă propunem deci să analizăm și alți **factori** care pot determina ca performanțele să fie bune sau slabe:

a. modul de organizare a materialului de învățat (*dacă este bine structurat, clar, concis, sau nu*). Cu siguranță, dacă am prezenta această lucrare sub forma unor fraze interminabile, fără să ținem cont de alineate, de capitole și subcapitole, fără să evidențiem cuvintele (frazele) mai importante etc, cititorii ar reține puțin din ceea ce citesc, ar obosi repede și s-ar întreba la final „*Ce vor să zică ăștia ?*”. Vina că nu au înțeles bine informația prezentată nu ar fi a cititorilor, ci a autorilor, deoarece nu au fost suficient de expliciți. Prin urmare, înainte de a da vina pe copil, că nu poate reține ceea ce i se spune sau ceea ce are de învățat, părintele ar trebui să se asigure întâi de calitatea materialului prezentat.

b. dacă materialul este bine înțeles.

Un material, chiar dacă este lung, se memorează mai ușor atunci când înțelegi despre ce e vorba și îți formezi o schemă mintală, sau creezi un scenariu al conținutului.

*De exemplu, mulți părinți exclamă mândri: „Uite ce poezie **lungă** știe copilul meu!” sau „Uite câte cântece a învățat!”. În entuziasmul lor, determinat de performanțele cantitative ale copiilor, ei omit uneori să se asigure dacă copilul lor înțelege bine ceea ce reproduce.*

De aceea, timpul alocat memorării unor materiale care nu au fost înțelese este foarte mare, iar memorarea lor se face uneori cu mare efort.

c. familiaritatea materialului.

Dacă ceea ce i se cere copilului iese din sfera lui de preocupări, cu siguranță că vor fi mari șanse ca efortul său să nu aibă rezultatele scontate.

*De multe ori, învățătorii au fost surprinși să constate că unii elevi (pe care ei îi considerau incapabili să facă față solicitărilor școlare și care nu reușeau să învețe pe de rost o poezie de 4 strofe), cunoșteau toți jucătorii (inclusiv rezervele) unor echipe de fotbal mai mult sau mai puțin celebre. Aveau acei copii o memorie deficitară ? Cu siguranță, nu. Doar că ceea ce li se cerea să învețe le era nefamiliar. În plus, nu erau suficient de **motivați** să memoreze poezia.*

d. gradul de motivare.

Motivația joacă un rol esențial în orice formă de activitate. O motivare optimă poate determina individul să-și aloce energiile de care dispune la maxim, pentru a putea finaliza activitatea începută.

De exemplu, părinții care au întâmpinat probleme cu copiii și nu le găsesc rezolvare vor reține mai mult din această lucrare decât cei care o răsfoiesc doar pentru a-și îmbogăți cultura generală.

Prin urmare, efortul pe care-l depun părinții pentru a-i ajuta pe copii să memoreze bine anumite sarcini, ar fi mai folositor dacă ar fi depus pentru a-i convinge pe copii de utilitatea a ceea ce fac.

e. condițiile în care are loc memorarea.

- ambianța (condițiile externe).

Evident, toată lumea știe că reții mai bine atunci când nu este gălăgie în jurul tău, când nu ești deranjat. Însă, ceea ce puțini știu, este faptul că dacă înveți într-o anumită ambianță (acasă sau la munte), atunci când va trebui să reproduci ceea ce ai memorat, vei avea o performanță mai scăzută cu 30% dacă ambianța nu mai este aceeași (Sdorow L., 1993).

În special cei care au fost studenți își amintesc cu zâmbetul pe buze cum, în vacanțe (la mare, de exemplu), cărau după ei zeci de cursuri ca să mai învețe puțin „când vor avea timp liber”, „când se vor odihni”, pentru sesiunea ce se apropia. Evident că, atunci când au reușit să învețe ceva, odată ajunși acasă au realizat că nu își mai aduc aminte mare lucru din ce au învățat.

Prin urmare, e limpede că ideal ar fi ca activitatea de memorare a cunoștințelor academice să fie realizată la școală, deoarece acolo există și o *ambianță ce favorizează studiul*. Odată ajuns acasă, copilul va face eforturi mai mari să memoreze materialele cerute, de aceea, uneori, temele pentru acasă sunt un chin pentru elevi.

- dispoziția copilului (condițiile interne).

Cu toții știm că în momente de oboseală, de boală, de indispoziție etc. nu obținem aceleași performanțe ca atunci când ne simțim bine și, cu siguranță, nici un părinte nu are pretenția de la copilul său să învețe când, de exemplu, are gripă. Totuși, ceea ce puțină lume cunoaște e faptul că, dacă am memorat ceva în timp ce ne aflăm într-o anumită dispoziție, putem reactualiza mai bine atunci când ne aflăm în aceeași dispoziție.

Atunci când solicităm copilului să memoreze ceva, trebuie să ținem seama și de dispoziția în care se află.

f. uitarea intenționată. Explicația acestui fenomen (cunoscut și sub denumirea de **represie**), provine din curentul psihanalitic promovat de Freud și de discipolii săi. Atunci când de un anumit obiect, de o anumită persoană sau de o anumită întâmplare ne leagă amintiri neplăcute, avem tendința de a reprima tot ceea ce ne amintește de ele, de a le uita.

Prin urmare, e total inadecvat să cerem unui copil să învețe o lecție în timp ce stă, de exemplu, la coadă la dentist.

g. efectul FAN (facts added to nodes = informații superflue). Acesta apare în cazul în care oferim prea multe informații colaterale. Astfel, cu cât avem mai multe informații adiacente, cu atât ne este mai greu să ne reamintim cu exactitate sarcina primită (Miclea M., 1999).

De exemplu, când îi spunem copilului „, George, du-te până la complex să cumperi bere, pentru că vine nenea Emil la noi să ne repare mașina de spălat și când lucrează știi că lui îi place să bea bere brună, că trebuie să spăl hainele până mâine și apoi să îți faci temele că mâine ai lucrare de control”. Atunci când copilul va întreabă „, Ce să fac ? ”, ar fi anormal să-i răspundem „, Ce ? Atâta nu înțelegi ? Du-te și cumpără bere! ”

h. interferența (unele cunoștințe deja învățate, împiedică memorarea unor noi informații).

Dacă, de exemplu, un copil aude acasă de mai multe ori „, Ți-am cumpărat un treling” sau „, Papucii ți-s în hol”, cu greu se va obișnui că de fapt „,trelingul” e „,treening” și „,papucii” sunt „,papuci”. De aceea, este de preferat ca educația pe care copilul o primește acasă să se coreleze cu cea de la școală, inclusiv sub aspectul vocabularului folosit.

Sigur că ar fi prea mult să credem că veți ține cont de toți **factorii** prezentați mai sus înainte de a-l certa pe copil că a făcut o greșeală din cauză că „,a uitat”; însă

sperăm că măcar anumite aspecte dintre cele amintite au reușit să vă capteze atenția și să vă determine să înțelegeți mai bine „ce e în mintea” copilului dumneavoastră.

Dar putem afirma că „a memora” înseamnă „a învăța”!

Chiar dacă în unele situații se pare că cele două noțiuni sunt identice, totuși activitatea de învățare nu se reduce la simpla memorare. *Activitatea de învățare* reprezintă o *experiență* prin care trece copilul, experiență ce poate fi realizată prin mai multe modalități. Memoria are rol doar în culegerea, stocarea și reactualizarea informațiilor obținute, însă învățarea reprezintă un proces mult mai amplu.

3. IMPORTANȚA LIMBAJULUI

În primii ani de viață asistăm la o spectaculoasă dezvoltare a **limbajului** care s-a dovedit a fi unul dintre fenomenele psihice cu rol esențial în dezvoltarea fiecărei persoane. Desigur, poticnelile pe care preșcolarii le au în încercarea lor de a se exprima corect reprezintă de cele mai multe ori o sursă de amuzament pentru adulți, însă dacă acest fenomen se extinde în timp (după vârsta școlară) atunci trebuie luate măsuri.

Ceea ce trebuie să știe un părinte este că **limbajul** se află într-o strânsă legătură cu **gândirea** și, prin urmare, modul în care un copil și-l însușește influențează dezvoltarea ulterioară a gândirii și a personalității acestuia.

*Putem aprecia, la nivelul simțului comun, că un copil este inteligent atunci când dovedește că are un vocabular bogat, adecvat situațiilor în care se află, folosind corect regulile gramaticale. Dar cei care au citit paginile precedente vor ști deja să precizeze că acel copil dovedește o **intelență verbală** și **sociale** superioară fără a avea dovezi în ceea ce privește, de exemplu, **intelența practică**.*

Însă limbajul nu poate fi achiziționat oricând, specialiștii (Sdorow, 1993) considerând că există o perioadă critică până la care acesta poate fi achiziționat în mod corespunzător, după care eforturile de recuperare sunt foarte anevoioase și cu rezultate minime. Exemplul următor considerăm că este edificator în acest sens:

În 1970 o fetiță de 13 ani (Genie) a fost găsită de către niște muncitori într-o baracă izolată. S-a dovedit ulterior că fusese ținută acolo departe de orice contact social, de când era foarte mică. În 1981, după o decadă de la integrarea ei în societate, în ciuda asistenței medicale și psihopedagogice de care a beneficiat, Genie nu reușea decât să comunice simplist, cu foarte multe greșeli sintactice.

În final putem trage cel puțin două concluzii:

- vorbirea copiilor trebuie încurajată și corectată de timpuriu (fără a cădea în extrema opusă, a părintelui cicălit, stresant, care-și sancționează copilul pentru orice greșală);

- atunci când defectele de vorbire se prelungesc în timp este bine să se apeleze la un logoped. Unele tulburări pot fi vindecate de timp, altele, doar de specialist.

Ignorarea acestor aspecte poate atrage după sine **insuccese școlare**, care se pot agrava în timp (*de exemplu, un elev care nu poate pronunța bine anumite sunete, va întâmpina dificultăți în citirea și scrierea lor, iar, cu timpul, din această cauză va rămâne mult în urma colegilor, la învățătură*) sau îi pot afecta **personalitatea** (*un apăsător complex de inferioritate*).

4. JOCUL ȘI DEZVOLTAREA IMAGINAȚIEI

Jocul reprezintă o formă fundamentală de activitate care apare spontan din trebuința de acțiune și trăire emoțională a oricărei persoane. Acesta, deși multă lume consideră că este caracteristic doar copiilor, se regăsește pe tot parcursul existenței individului.

Astfel, încă *din primele luni de viață*, copilul inițiază forme de activitate care îi provoacă plăcere (*scuturarea jucăriilor pentru a produce zgomote, schimburi de gesturi cu adulții etc*).

Începând cu *vârsta de 2 ani*, copilul își dezvoltă capacitatea simbolică, ceea ce înseamnă că are abilitatea de a înlocui un obiect care nu este prezent, cu un **SIMBOL** care poate fi reprezentat de *cuvinte, obiecte, imagini mintale sau acțiuni*. *De exemplu, o bucată de lemn poate deveni un telefon mobil, o mașină sau un animal, după preferințele copilului*. La această vârstă (2-6 ani), premergătoare vârstei școlare mici, deși copiii dau impresia că se joacă împreună, în realitate, de cele mai multe ori, își construiesc individual propriile scenarii.

După *intrarea în școală* (6 ani), colectivul începe să joace un rol foarte important în viața copiilor, iar jocurile dobândesc din ce în ce mai mult o amprentă socială. De acum, copiilor le place în mod deosebit să inițieze jocuri care să-i implice și pe colegii lor, dându-le șansa să dovedească de ce sunt capabili. Jocurile pot să se bazeze pe abilitățile lor *fizice*, pe abilitățile *intelectuale* sau, mai ales, pe cele *verbale*.

Dacă, o dată cu intrarea în școală, jocurile încep să se organizeze tot mai mult pe bază de întreceri, concursuri, de la vârsta *preadolescenței și adolescenței* (începând cu 12-13 ani) acest sistem competițional predomină în activitatea ludică a tinerilor. Adolescența este vârsta la care ei trebuie să arate ceea ce au, ceea ce pot,

iar acest lucru are o valoare cu atât mai mare cu cât se compară cu partenerii lor de joacă, cu colegii de la școală (*de exemplu, competițiile sportive sunt un pretext foarte bun pentru a-și etala măiestria*).

O sursă importantă de amuzament la această vârstă o constituie „duelurile verbale”, schimburile de replici. Această formă verbală a jocului se va dezvolta și va predomina activitatea ludică la *vârsta adultă*. Prin urmare și schimburile de replici, jocurile de cuvinte, glumele pot fi considerate „forme fundamentale de activitate care apar spontan din trebuința de dinamism și trăire emoțională”, fiind însă specifice vârstei adulte. Acestea solicită mai mult sfera intelectuală și afectivă a persoanelor implicate în activitate și implică mai puțin aspecte de natură fizică (*care predomină în activitatea copiilor*); de aceea avem tendința de a le exclude din categoria jocurilor.

Întrebare: De ce atunci când ne aflăm, la o petrecere împreună cu copiii, cei mici trebuie să aștepte până la „spartul chefului” și nu invers, adică părinții să plece când copiii au terminat joaca ?

Răspuns (de 10 puncte): Doar pentru că părinții au o autoritate mai mare, nu pentru că activitatea lor ar fi „mai importantă” sau „mai serioasă” decât cea a copiilor.

Dar ce greșeli suntem tentați să facem mai frecvent, atunci când vedem copiii jucându-se?

- **„Jocul este doar o modalitate prin care copilul își ocupă timpul”**. Trebuie știut însă că timpul petrecut de copil jucându-se nu este timp pierdut, ci timp câștigat, în funcție de natura jocului, copilul:
  - își poate forma unele *abilități fizice* (manipularea unor obiecte, menținerea echilibrului, alergare, cățărare etc);
  - își dezvoltă *gândirea*, în special capacitățile de analiză și sinteză, de observare a realității înconjurătoare, într-un mod organizat, sistematic (clasificarea obiectelor după însușiri comune, sesizarea deosebirilor dintre ele etc), de a generaliza sau particulariza etc;
  - își îmbogățește *volumul cunoștințelor* despre lumea înconjurătoare;
  - își dezvoltă *limbajul*, atât din punctul de vedere al formei de exprimare (topică, structură), cât și din punctul de vedere al conținutului (vocabulary);
  - își dezvoltă *imaginația* în special prin intermediul jocurilor de creație (pe care le vom detalia în cele ce urmează);
  - poate învăța lucruri noi despre *relațiile sociale*, despre cum ar fi bine și cum nu ar fi indicat să se comporte cu oamenii;
  - își formează *trăsături pozitive de caracter* (perseverență, curaj, spirit de inițiativă etc).

Trebuie menționat faptul că nu toate jocurile reprezintă activități constructive!

- „Un elev trebuie să învețe, nu să se joace”. Din păcate, pentru mulți adulți, jocul reprezintă o activitate „puerilă”, „neserioasă”, care ar împiedica procesul de maturizare al copilului lor. Trebuie avut însă în vedere că această formă de activitate provoacă o deosebită plăcere. Nimeni nu trebuie să recompenseze copilul pentru că se joacă, deoarece jocul reprezintă în sine o răsplată. *Acest lucru este foarte important deoarece se știe că orice individ învață mai bine atunci când îi face plăcere forma de activitate pe care o desfășoară, orice persoană are o productivitate mai mare la lucru atunci când face ceva cu plăcere.*

Deci, ceea ce învață copilul prin joc, reține mult mai bine și se întipărește pentru mai mult timp decât dacă ar învăța din obligație. De aceea, în activitățile de învățare pe care le desfășoară copiii la școală e preferabil să se utilizeze cât mai multe jocuri didactice.

- „N-are rost să-i mai cumpăr jucării, că pe toate le strică”. E bine de știut că un băiat care dezmembrează mașinuțele pe care tocmai le-a primit în dar sau o fată care scoate hainele unei păpuși noi, nu face acest lucru pentru a le face în ciudă părinților, ci o face de cele mai multe ori din curiozitate. Prin urmare, uneori este total nepotrivită atitudinea părintelui: „*Tu strici tot ce-ți cumpăr! Îți bați joc de munca mea!*”.

Pe de altă parte, s-a constatat că uneori părinții le cumpără copiilor jucării fără a se preocupa dacă copilul își dorește neapărat acea jucărie sau dacă poate aprecia la adevărată valoare gestul făcut de către părinte. De aceea, e bine să evităm să-i facem copilului exagerat de multe daruri, dacă dorim ca acesta să aibă grijă de ele.

De asemenea, dacă dorim ca el să se bucure de jucăriile primite cadou, e bine ca ele să fie oferite cu ocazii speciale, prin care să-l „premieze” pentru un motiv *clar explicat* (*zi de naștere, câștigarea unui concurs, o faptă bună*). În consecință, e contraindicat ca primirea de către copil a cadourilor să se transforme într-o obișnuință.

În concluzie, jocul are un rol fundamental în dezvoltarea armonioasă a copilului, în special prin intermediul jocurilor de creație, copilul își poate dezvolta *imaginația*, proces psihic complex care are o importanță foarte mare în dezvoltarea capacității de cunoaștere. Orice om normal posedă imaginație; putem spune însă despre un copil că are o imaginație mai bogată sau mai săracă (mai puțin dezvoltată).

Jocurile de creație (Ozunu D., 1995) pot avea *subiecte din viața cotidiană* (de-a familia, de-a școala), *subiecte din povești, din filme artistice ori desene animate* (Robocop, Scooby-Doo) sau pot fi *jocuri de construcție* (din cuburi). Toate aceste jocuri permit copiilor să intre în lumea personajelor pe care le interpretează, să aibă

atitudini, sentimente similare cu ale personajelor respective, să gândească din perspectiva acestora, să anticipeze anumite activități și chiar să joace diferite roluri în același timp.

Copilul își poate construi astfel un univers prin intermediul căruia să aibă acces la normele și valorile promovate de societate, care să constituie o punte de legătură între lumea sa interioară și lumea înconjurătoare. Prin intermediul jocului, copilul se poate exprima cel mai bine, așa cum nu poate să o facă prin cuvinte, *cu condiția să-l remarce și să-l înțeleagă cineva.*

5. PERSONALITATEA

Există întipărite în limbajul uzual expresii de genul „*este un om fără personalitate*” sau „*are o personalitate puternică*”, prin care se încearcă în câteva cuvinte caracterizarea unei persoane.

Dar ce desemnează noțiunea de personalitate? Putem spune că unii au, iar alții n-au personalitate? Putem ierarhiza oamenii în funcție de cât de puternică le este personalitatea ?

Personalitatea (în limba latină *persana* = mască, personaj, rol) se poate defini succint ca fiind un ansamblu de trăsături unice, relativ constante, ale felului în care gândim, simțim și ne comportăm. Altfel spus, personalitatea include elementele esențiale, definitorii prin care o persoană se distinge de cele din jurul său, rolul pe care îl joacă cel mai frecvent pe scena vieții sociale și private.

Putem spune despre o persoană că este disciplinată, nesigură, autocritică, sociabilă, cicălitoare etc. Se poate întâmpla ca toate aceste trăsături să i se potrivească în același timp sau pot ieși în evidență în contexte diferite. Iar, atunci, care dintre acestea o caracterizează cel mai bine?

Atunci când încercăm să caracterizăm pe cineva, trebuie să ne asigurăm că acea trăsătură se manifestă relativ *constant* în orice context. Aceasta se întâmplă când, de pildă, atât părinții, cât și învățătoarea, colegii de școală sau prietenii spun despre un copil cam același lucru.

De exemplu, atunci când zicem „Alina este timidă”, e bine să știm că afirmația noastră se bazează pe observații realizate din mai multe perspective. Dacă Alina este timidă acasă, în schimb la școală sau la joacă se dovedește a fi foarte comunicativă, sociabilă, atunci probabil că acasă nu beneficiază de un climat care să îi permită să se poată exprima suficient de bine.

Prin urmare, Alina nu este timidă ci se comportă cu timiditate în anumite contexte. Ea poate fi, în schimb, tot timpul (în orice context) amabilă, egoistă sau harnică.

După ce am înțeles la ce se referă noțiunea de personalitate, este evident faptul că fiecare dintre noi are personalitatea proprie. Prin urmare, nu există oameni fără personalitate. Putem eventual să spunem că unii au trăsături de personalitate mai mult sau mai puțin exprimate.

În schimb, dacă dorim să clasificăm oamenii în funcție de personalitatea lor, trebuie să cunoaștem **dimensiunile personalității** și anume *temperamentul, caracterul și aptitudinile*.

5.1. TEMPERAMENTUL

Dintre toate dimensiunile personalității, *temperamentul* este cea mai accesibilă și ușor de identificat, deoarece ne oferă informații în legătură cu *cantitatea de energie de care dispune o persoană*.

Astfel, în funcție de temperamentul pe care îl are, un copil poate fi mai liniștit, retras, calm, echilibrat sau dimpotrivă poate fi energic, agitat, impulsiv. Aceste trăsături pot fi vizibile atât în mișcări, cât și în vorbire sau gândire.

Clasificarea temperamentelor se face în funcție de gradul de *stabilitate/instabilitate emoțională* și gradul de *extravertire/introvertire* (orientare predominantă înspre lumea exterioară sau spre cea interioară). Astfel, din îmbinarea celor doi parametri, rezultă 4 tipuri temperamentale fundamentale (Radu I., 1991, Littauer R, 1999):

a. melancolicul (*instabil și introvertit*)

Verbul care îl definește: A GÂNDI.

Acest tip temperamental e considerat ca aparținând geniilor. Instabilitatea îi face să fie mereu nemulțumiți, să reia acțiunile, devenind *perfecționiști*. Ei sunt foarte *analitici*, nu se mulțumesc cu „ambalajul”, ci caută „miezul” problemei cu care se confruntă.

Melancolicii au foarte multă *răbdare*, fiind în stare să facă munci pe care unii le-ar considera plictisitoare (de migală), dacă prevăd un rezultat concret în viitor. În general, sunt retrași în sine, preferă să lucreze *individual*, deoarece consideră că munca în echipă antrenează după sine discuții, care nu fac altceva decât să încetinească ritmul de lucru. Pentru ei *seriozitatea* și *decența* reprezintă calități cu care se mândresc, în timp ce pentru alții aceste trăsături reprezintă defecte. Din această cauză, se întâmplă ca *sobrietatea* de care dau dovadă să fie considerată *plictisitoare* de către sangvinici sau de către colerici.

Melancolicii gândesc foarte **ordonat, precis, sunt** înclinați să catalogheze, să clasifice să alcătuiască *scheme*. De asemenea, pot fi extrem de **atenți la detalii și** își fixează **standarde aproape de perfecțiune**, și-i aleg prietenii cu multă precauție. Însă, odată ce și-au ales un prieten, ei sunt în stare să manifeste față de el **sentimente de lungă durată. În plus, sensibilitatea** crescută a melancolicilor îi face să fie foarte **atenți la nevoile celorlalți** și să manifeste o mare capacitate **empatică**.

Pe de altă parte, melancolicii au o **capacitate de lucru redusă** în condiții de suprasolicitare și sunt în **general puternic afectați de insuccese** (se descurajează). **Ritmul** acțiunilor, gândurilor sau al cuvintelor este **foarte lent**, fapt care îi va dezavantaja în condiții de competiție și îi va determina să se **închidă în sine** (să se refugieze în imaginar).

Melancolicii sunt, în general, înclinați spre **pesimism**, prevăzând „probleme” înainte ca acestea să apară. Le face plăcere să se **lamenteze**, așteptând să fie compătimiți.

b. flegmaticul (stabil și introvertit)

Verbul care îl definește: A LINIȘTI

Temperamentul flegmatic se caracterizează prin **stabilitate și echilibru**. Persoanele care se înscriu în această categorie, sunt firi puternice, au multă încredere în sine, încât manifestă multă **toleranță** față de ceea ce se întâmplă înjur, dând impresia că nimic nu îi deranjează. Au multă **răbdare**, manifestă **siguranță** în tot ceea ce fac și dau dovadă de o **mare capacitate de muncă**.

Asemeni melancolicilor, flegmaticii sunt foarte **conștiincioși și serioși**, petrecând mult timp în **singurătate**. Ei sunt **buni ascultători, discreți, inofensivi**, având mari calități de **mediatori** în rezolvarea conflictelor.

Faptul că nu au aspirații foarte înalte, îi face să se **mulțumească cu puțin** și să **nu fie orgolioși**. Echilibrul emoțional le permite să aibă **sentimente durabile** care cu greu se schimbă în timp.

Din cauza **ritmului lent de lucru și apatiei** pe care o degajă, flegmaticii pot fi considerați **leneși și dezinteresați**. Pe ei pare că **nu îi entuziasmează nimic** și te lasă să înțelegi că de fapt „*nimic nu e nou sub soare*”.

Flegmaticilor **nu** le place să-și asume **responsabilitatea, nu** le place să fie **în centrul atenției** deoarece **nu** au nevoie de **aprecierea** celor din jur. De obicei ei sunt **împotriva schimbărilor**, manifestând **încăpățănare, rigiditate și înclinație spre rutină**.

c. sangvinicul (stabil și extravertit)

Verbul care îl definește: A VORBI

Sangvinicii sunt persoane foarte *sociabile, populare*, care își fac simțită prezența de îndată ce intră într-o colectivitate. De altfel, ei adoră să fie admirați, simțindu-se minunat în mijlocul mulțimii, atunci când au toate privirile ațintite asupra lor.

Le place tot ceea ce este *nou, inedit*, de aceea apariția situațiilor nemaiîntâlnite până atunci îi *stimulează*, îi face să se simtă *provocați*. Sangvinicii au o mare abilitate de a face cunoștință rapid cu persoane necunoscute, iar după câteva momente petrecute împreună, îți lasă impresia că se cunosc de o veșnicie.

Spre deosebire de flegmatici, ei au un *ritm alert* manifestat atât activitățile pe care le inițiază, cât și în vorbire și gândire. Ei își *etalează repede posibilitățile și trec cu ușurință peste insuccese*. Mai mult decât atât, sangvinicii au talentul de a transforma munca în distracție, degajând optimism și înveselind viața celor care îi înconjoară. Ei sunt foarte *energici și entuziaști* aproape de orice „nimic”. Le place să exagereze atunci când povestesc, aducând în acest fel un plus de culoare și vitalitate conversației.

Pe de altă parte, sangvinicii sunt persoane pe care *nu întodeauna te poți baza* (așa cum te poți baza pe flegmatici sau pe melancolici). Promit cu ușurință și se angajează de multe ori în diferite activități, *dar rareori se țin de promisiune*. De multe ori ei doar *vorbesc*, nu *fac*. Ușurința cu care abordează viața, îi face să fie considerați *imaturi*.

Sangvinicii nu au nevoie de prieteni adevărați, ci mai degrabă de *admiratori*. De aceea, se poate întâmpla să constatăm că pentru ei sunt *mai importante nevoile celorlalți*, decât cele ale familiei sau ale prietenilor. În plus, faptul că ei se pun întotdeauna în mijlocul evenimentelor, îi face să *nu fie disponibili pentru a asculta neazul cuiva*, să nu aibă răbdare pentru problemele celorlalți și să nu se implice în nici o situație tragică. Faptul că trec cu ușurință peste problemele care apar, le diminuează foarte mult spiritul autocritic, ei considerându-se aproape fără defecte.

Dacă viața afectivă a sangvinicilor este dominată de trăiri emoționale puternice, *sentimentele* pe care ei le au față de anumite persoane sunt *superficiale*, deoarece simt întotdeauna nevoia de variație.

d. colericul (*instabil și extravertit*)

Verbul care îl definește: A FACE

Temperamentul coleric este temperamentul *liderilor*, al *oamenilor de acțiune*. Pentru persoanele cu acest temperament nu se pune problema *dacă* își vor atinge scopul, ci *când* se va întâmpla aceasta. Colericii sunt foarte *ambicioși, orgolioși și puternic orientați spre scop*; de multe ori, pentru ei *nu contează mijloacele* prin care își ating ceea ce și-au propus atâta timp cât vor fi *câștigători*.

Colericii sunt foarte *impulsivi, energici, agitați*, manifestând totodată mult *curaj* atunci când se pune problema asumării de riscuri. Pot lua *decizii eficiente și prompte*

în cazuri de criză, **pot rezolva problemele apărute și pot să economisească timp**. Le face plăcere atunci când li se opune rezistență și savurează situațiile combatante cu cea mai mare plăcere. De aceea, ei sunt *născuți pentru competiții*.

Din cauză că sunt *firi instabile*, colericii resimt în permanență nevoia de schimbare; ei sunt *optimiști, creativi, eficienți* în activitate, interesați de tot ceea ce e nou, inedit.

Trăiesc atât de intens prezentul încât, pentru colerici nu contează foarte mult faptul că cineva ar putea suferi de pe urma acțiunilor lor, de aceea ei *riscă să rămână fără prieteni*; relațiile pe care ei le consideră a fi de „prietenie” sunt în realitate doar relații profesionale, „de afaceri”. Potențiala lipsă de popularitate a colericilor mai **rezultă și din stilul despotice de a conduce, din faptul că foarte rar își asumă vina („Eu am dreptate!”) și că nu acceptă sfaturi**.

Colericii sunt *dependenți de muncă* („candidați la infarct”) și îi presează pe ceilalți să fie ca și ei. *Nu au răbdare, capacitatea empatică este foarte scăzută* și din această cauză uneori sunt considerați ca fiind *duri, „bădărani”*. Totodată, ei sunt *incapabili de a realiza munci de migală și se plictisesc* repede de ceea ce fac.

Asemeni sangvinicilor, colericii au trăiri emoționale puternice, dar care *nu durează prea mult în timp*. Aceste explozii emoționale sunt alternate cu *perioadă de delăsare*, de inactivitate (dovadă a instabilității). În plus, colericii au o înclinație deosebită spre *dramatizări, exagerări*, spre *declanșarea stărilor de alarmă*.

Exercițiu: Cărei categorii temperamentale aparțineți? Dar soțul/soția? Dar copilul d-voastră?

Pentru o mai bună înțelegere a persoanelor din perspectiva categoriei temperamentale căreia îi aparțin, sunt necesare câteva precizări:

- **nu există tipuri temperamentale pure**. Atunci când ați încercat să faceți exercițiul de mai sus, cu siguranță că ați întâmpinat dificultăți, deoarece, probabil, ați întâlnit la o persoană, trăsături care se potrivesc mai multor tipuri temperamentale.

Prin urmare, putem regăsi în structura personalității unui coleric și trăsături specifice sangvinicului (echilibru emoțional sau capacitate de lucru îndelungată).

- nu există **temperamente bune sau rele**. Chiar dacă ne-ar plăcea să avem un copil mai sociabil, mai descurcăreț, mai autonom (*deci să aibă trăsături specifice temperamentului sangvinic*), pe când el în realitate este mai retras, lipsit de inițiativă, fricos sau, cum frecvent se folosește expresia, „mai bleg” (*temperament melancolic*), nu avem de ce să fim nemulțumiți.

De exemplu, deși melancolicul are trăsături care îl dezavantajează (capacitate redusă de lucru în condiții de suprasolicitare, sensibilitate crescută etc), în schimb posedă o capacitate de autocunoaștere mai mare decât colericul sau sangvinicul (care sunt mai superficiali în ceea ce fac și în ceea ce privește cunoașterea propriei persoane).

De asemenea, melancolicii sunt mai atenți la detalii decât colericii sau sangvinicii, iar, atunci când îndeplinesc o sarcină, deși au un ritm de lucru mai lent, produsul final va fi mai reușit decât al celorlalți; ei sunt perfecționiști și rareori se întâmplă să facă vreo greșeală (datorită numeroaselor verificări). În plus, o dată ce i-ai câștigat încrederea unui melancolic, îl poți considera o persoană pe care te poți baza, fidelă și ale cărei sentimente durează în timp.

- **temperamentele nu se schimbă.** La naștere, fiecare dintre noi dobândim anumite trăsături temperamentale, care nu se modifică pe parcursul vieții. Temperamentul este o latură a personalității, asupra căreia cu greu se poate interveni prin educație.

Rareori un sangvinic ar putea fi învățat să devină la fel de meticulos ca și un melancolic.

Prin urmare, fiecare temperament are avantajele și dezavantajele sale, părțile sale bune și pe cele mai puțin bune. Datoria oricărui părinte, educator sau adult responsabil de educația copilului, este să îi identifice calitățile și să îi formuleze sarcini de lucru **în funcție de posibilitățile reale, nu în funcție de ceea ce își dorește el, adultul.**

De exemplu, este total nefiresc să îi cerem unui elev flegmatic să lucreze în același ritm cu colegul său de clasă, care are un temperament coleric.

5.2. CARACTERUL

Dacă temperamentul constituie dimensiunea dinamico-energetică a personalității, **caracterul**, în schimb, creionează **profilul psihomoral al individului** (Radu I., 1991).

Astfel, din punctul de vedere al caracterului, putem spune despre un copil că este onest, modest, altruist ș.a.m.d. sau dimpotrivă, mincinos, lăudăros, egoist etc.

Problema moralității este una dintre cele mai controversate și mai vechi probleme legate de personalitatea indivizilor. Practic, putem afirma că unul dintre **criteriile** majore după care erau împărțiți oamenii, încă din cele mai vechi timpuri (cu mult înainte ca psihologia să fie consacrată ca știință), era **caracterul** acestora („Jyuni” sau „răi”).

Ulterior, cercetările pe tema caracterului au scos în evidență anumite aspecte pe care le vom prezenta în cele ce urmează.

Când vorbim despre caracterul unei persoane, trebuie să avem în vedere două aspecte fundamentale:

- ceea ce gândește și simte față de cineva sau de ceva (**atitudinea pe care o are, poziția pe care o adoptă**);
- ceea ce face într-o anumită situație (**comportamentul manifestat**).

Cu alte cuvinte, trebuie făcută diferența între **conștiința morală** a individului și **conduita sa morală**. Una se referă la sistemul de atitudini, valori, convingeri, deci

la ceea ce cunoaște copilul ca fiind bine, rău, frumos, urât ș.a.m.d., iar cealaltă, la modul în care pune în aplicare aceste cunoștințe.

Dar cum se formează cele două componente ale profilului moral? Din ce sunt alcătuite acestea? Cum putem să le modificăm?

a. Educarea **conștiinței morale** se realizează în două etape distincte, care evoluează simultan, completându-se reciproc: formarea *cunoștințelor morale* (reguli de comportament moral, noțiuni de moralitate) și a *sentimentelor morale*. Cu alte cuvinte, ceea ce **știe** și ceea ce **simte** individul că este moral.

Uneori se întâmplă ca un copil să știe că nu e bine ca, de exemplu, să fure, însă nu simte acest lucru; în acest caz, ne putem aștepta de la el ca, atunci când va fi sigur că nu își va da seama nimeni de fapta sa, nu va ezita să fure.

Se poate însă întâmpla să simtă că nu e bine să spui minciuni, însă nu știe sau nu poate să ofere o justificare acestui sentiment. În acest caz, dacă cineva îi va oferi o justificare plauzibilă în favoarea minciunii, probabil el o va crede.

Prin urmare, pentru ca un copil să poată avea o conștiință morală, trebuie să ne asigurăm că știe și că simte ceea ce e moral sau imoral.

b. Formarea **conduitei morale**. Conduita morală nu reprezintă altceva decât o serie de obișnuințe și deprinderi comportamentale, pe care copilul și le însușește prin exerciții.

A-l învăța pe copil să fie politicos presupune ca de fiecare dată când situația o cere, el să se comporte adecvat, nu doar cu anumite prilejuri.

Se întâlnește frecvent atitudinea unor părinți care, atunci când copilul spune o prostie în public, îl ceartă: „De câte ori ți-am zis că nu e frumos să vorbești așa ? ”. Uneori copilul mai primește și o palmă.

Să fie oare vina copilului în întregime? Oare nu e vorba de o deprindere de exprimare pe care copilul și-a format-o în timp? Oare acel copil ar vorbi așa dacă nu i s-ar atrage atenția doar în public („unde ne face de rușine”), ci și acasă ?

Prin urmare e bine de reținut că o deprindere se consolidează **numai prin exerciții** făcute în mod **consecvent**.

Deci, dacă dorim să formăm unui copil anumite trăsături de caracter, este necesar să avem în vedere în egală măsură ceea ce simte, ce gândește și ce face acesta.

5.3. APTITUDINILE

„Copilul meu este atât de priceput la... încât nu mai are nevoie să...” Probabil nu o dată ni s-a întâmplat să auzim fraze de genul celei de mai sus, venite de la niște părinți foarte mândri de aptitudinile copiilor lor.

Cât de adevărate sunt ele ? Ce sunt aptitudinile ? Ce este important să știm despre aptitudini?

Chiar dacă fiecare părinte și-ar dori un copil care să devină un muzician apreciat, să obțină centura neagră la judo, să vorbească fluent opt limbi străine, să devină inventatorul sistemului de funcționare al navelor transgalactice și să aibă cunoștințe impresionante în medicină, este greu să ne imaginăm că toate aceste vise i se vor împlini. Și aceasta deoarece *specializarea* într-un domeniu solicită foarte multă **muncă, timp și talent. Prin urmare, nu** există copii „*preapricepuți ca să...*” Putem însă afirma că unii copii manifestă *aptitudini* într-un anumit domeniu de activitate, în timp ce alții se remarcă în alt domeniu.

Pe scurt, *aptitudinea* se definește ca fiind o însușire sau un complex de însușiri psihice sau fizice care asigură *succesul, reușita* într-o activitate (Radu I., 1991).

Pentru a înțelege mai bine rolul pe care îl au aptitudinile în formarea personalității copilului, considerăm necesare câteva precizări:

- nu este suficient ca un copil să aibă înclinație spre un domeniu pentru a-i fi asigurată performanța, la fel cum nici nu este indicat ca, de la primele succese obținute de copil, părintele său să nu-și mai facă griji și să se mândrească: „*Cepotențial are copilul meu!*” Ca să ajungă la performanță, copilul trebuie să depună foarte mult efort și să aloc *timp* pentru cultivarea aptitudinilor pe care le are.

De aceea, nu este indicat să încărcăm programul copilului cu prea multe activități, deoarece, atunci când va ajunge la o vârstă adultă, pentru a fi un bun profesionist, va trebui să aleagă doar una sau două dintre domeniile de activitate anterioare;

- unele aptitudini apar foarte târziu, în perioada adolescenței sau chiar la vârsta adultă. Acest fenomen se explică prin faptul că unele meserii încă nu sunt accesibile înțelegerii la vârste fragede sau prin faptul că unele meserii încă nu s-au inventat.

De exemplu, părinții informaticienilor de astăzi, cu greu și-ar fi putut imagina acum câteva decenii ce meserie vor avea copiii lor;

- nu e bine să îl forțăm pe copil să devină ceea ce nu poate. Totuși există cazuri de părinți care își propun cu înverșunare să facă din copiii lor vedete sau specialiști într-un domeniu în care aceștia nu manifestă prea mari înclinații.

*Putem asista la situații în care părinții insistă să își trimită copiii la profesori de pian, de canto sau la dansuri populare din cauză că „sunt la modă” sau din cauză că acestea reprezintă obiective pe care ei nu **le-au** realizat la vremea lor.*

Astfel, în loc să fie încurajați să își urmeze propriul vis și să își dezvolte propriile aptitudini, unii copii se văd nevoiți să urmeze visul nerealizat al părinților.

Prin urmare, o bună cunoaștere a copilului implică nu doar *descoperirea* aptitudinilor sale, ci și *cultivarea* acestora.

PARTEA A TREIA

Copiii pot avea temperamente sau aptitudini diferite, pot fi dotați de la naștere cu o memorie strălucită sau cu o inteligență ieșită din comun, însă ei *nu* se nasc *mincinoși, timizi, neascultători, obraznici, chiulangii, leneși* etc. Aceste trăsături sunt dobândite pe parcursul vieții, fiind determinate în special de influența pe care o au asupra lor *părinții și mediul în care trăiesc*. Prin urmare, felul în care părintele își asumă responsabilitatea de a fi părinte, se răsfrânge asupra comportamentului copilului într-o *foarte mare măsură*.

De aceea, considerăm util ca în această a treia parte a lucrării să punem în discuție *câteva* PROBLEME cu care se confruntă părintele și a căror rezolvare depinde în mare parte de el. Aspectele prezentate în acest capitol au intenția de a releva *câteva idei generale*, de bază, care credem că ar fi indicat să fie cunoscute de către orice părinte. Aceste aspecte constituie însă subiecte care au fost și pot fi tratate în sute, chiar mii de pagini, fără a avea pretenția de a le epuiza.

După analizarea câtorva dintre situațiile-problemă cu care se confruntă părinții, în capitolul al doilea al acestei părți vom prezenta câteva dintre cele mai des utilizate METODE DE MODIFICARE A COMPORTAMENTULUI. Cu ajutorul acestora, sperăm ca părintele (după ce va parcurge capitolul), să-și poată rezolva singur unele probleme cu care se confruntă și să amelioreze relația pe care o are cu copilul (copiii) său (săi).

E necesar să menționăm că metodele prezentate nu reprezintă „soluția miraculoasă” pe care unii dintre părinți o așteaptă pentru a le rezolva problemele. De fapt, o asemenea soluție universal valabilă nici *nu există*, deoarece fiecare situație este *originală*, acest lucru datorându-se particularităților specifice fiecărui factor prezentat în „Partea întâi” a lucrării.

De asemenea, considerăm util de menționat faptul că aplicarea metodelor prezentate poate să nu ducă la rezultatele scontate sau poate să creeze alte inconveniente. Acest fenomen poate apărea nu din cauză că metodele nu au fost bune, ci pentru că există posibilitatea ca acela care le-a aplicat să fi neglijat anumite aspecte aparent neesențiale. De aceea, înainte de aplicarea lor, este recomandat să-i fie cerut sfatul unui specialist.

I. SITUAȚII-PROBLEMĂ

Fiecare părinte se confruntă cu probleme diverse, a căror rezolvare devine de multe ori foarte dificilă. Deoarece nu toate situațiile îi interesează în egală măsură pe toți cititorii, am decis ca în acest capitol să prezentăm *în linii mari* doar *câteva* dintre ele.

1. VIOLENȚA ÎN ȘCOALĂ

Probabil mai mult decât oricând, în zilele noastre suntem martori la numeroase manifestări violente care au loc pe stradă, în instituții publice sau în diverse alte locuri. Acest fenomen a dobândit amploare și în școli astfel încât deseori părintele poate auzi cum copilul său a agresat sau a fost agresat de un alt coleg, cum a asistat la o confruntare în curtea școlii sau cum a participat la o dispută împreună cu ceilalți colegi ai săi.

Atunci când apar aceste situații, părintele încearcă să găsească o explicație care să justifice faptele petrecute, însă, de cele mai multe ori, ajunge la concluzia că *ei* sunt de vină sau că "*unii copii sunt răi de la naștere*".

Cât de valoroasă este această afirmație din punct de vedere științific? Ce se cunoaște despre agresivitate? De ce apar aceste manifestări la copii?

Cu toate că unele cercetări genetice arată că pot exista persoane care să fie predispuse spre violență mai mult decât altele, *majoritatea* studiilor subliniază că actele agresive sunt influențate de *mediul* în care indivizii își desfășoară activitatea și de *educația* pe care o primesc.

La sfârșitul anilor '30, Dollard și Miller au formulat științific ipoteza conform căreia între frustrare și agresivitate există o legătură foarte strânsă. Astfel, *frustrarea* (= *situație în care individul este împiedicat să obțină ceva care îi provoacă plăcere*) generează o stare de nemulțumire care îl împinge pe copil să se manifeste agresiv (spre exemplu excluderea lui dintr-o echipă, primirea unei note mai mici decât s-ar fi așteptat, interzicerea accesului la jucăria preferată, limitarea libertății de mișcare etc.).

Această teorie ne ajută să ne explicăm de ce, de exemplu, după ce au petrecut mult timp în casă sau în sala de clasă, unii copii ies afară trântind ușile, urlând, lovind, agățând tot ce le iese în cale etc.

O ipoteză care vine în întâmpinarea celei de mai sus, a fost emisă de Berkovitz (1993). El declara că legătura dintre frustrare și agresivitate este valabilă doar atunci

când frustrarea produce o **reacție emoțională puternică**, iar **contextul și obiectele** care se află înjur favorizează apariția comportamentelor violente.

Deci, atunci când copiii se joacă într-un mediu în care există obiecte percepute ca fiind „periculoase” (cuțite, pistoale cu bile etc), există mai mari șanse pentru apariția conflictelor.

Pe de altă parte, Albert Bandura a elaborat o teorie conform căreia agresivitatea este un *comportament învățat*. El susține că indivizii care se manifestă violent nu fac altceva decât să imite modelele pe care le consideră a fi semnificative („importante”).

Astfel, copiii se pot manifesta violent pentru că așa au văzut că fac persoanele pe care le admiră (colegii de școală, prietenii de la bloc, părinții, personajele de la T.V.etc).

Totuși, unii părinți sunt nedumeriți de faptul că, în ciuda armoniei existente în familia lor, în ciuda absenței conflictelor, copiii lor se manifestă violent. De ce oare?

*Pentru ca un copil să se comporte asemeni părinților, aceștia trebuie să devină **modele veritabile** pentru copil, să fie admirați de către acesta, să fie persoane însemnate pentru el. Rolul părintelui este cu atât mai dificil cu cât părintele concurează uneori, ca model, cu personaje de la T.V., înzestrate cu puteri supranaturale.*

Semnificația modelelor pe care le urmează copilul ne ajută să ne explicăm influența diferită de la un copil la altul, pe care o are televiziunea: copiii care beneficiază de modele pozitive în familie, nu mai au nevoie să le caute pe ecranul televizorului.

Alte cauze care pot sta la baza apariției comportamentului violent, mai pot fi *mediul fizic imediat* (temperatură ridicată, zgomot, aglomerație, poluare, trafic intens), **dezinhibitorii (alcoolul, drogurile), prezența unor potențiale victime (copii a căror** mimică trădează frica) etc.

Deci, în general, violența care apare printre elevi *nu* se datorează faptului că unii sunt *mai agresivi din naștere* decât alții. Manifestările pot lua naștere ca urmare a frustrărilor resimțite de către copii, a contextului în care trăiesc, a modelelor pe care le urmează etc.

Prin urmare, părintele joacă un rol foarte important în educarea copilului încât să-l deprindă să poată face față conflictelor în mod pașnic.

2. TIMIDITATEA ȘI OBRĂZNICIA

2.1. TIMIDITATEA

Cadrele didactice întâlnesc frecvent cazuri de copii retrași, care nu țin să iasă în evidență, care nu vorbesc decât întrebați (și atunci „cu o jumătate de gură”), a căror veșnică preocupare este „să *nu greșească*”.

Părinții acestor copii sunt uneori mândri de „cumințenia” copiilor lor, alteleori sunt jenați pentru că îi consideră prea „moi”, prea „blegi”.

Este timiditatea o calitate sau un defect?

Unele persoane apreciază copiii timizi, considerând că manifestă respect, bun simț, nu deranjează, nu întrerup conversațiile etc. Însă, probabil, puține dintre acestea bănuiesc ce se poate ascunde în spatele timidității și ce consecințe poate avea această trăsătură, pe termen lung.

De obicei, copiii care se manifestă timid au o stimă pentru sine redusă, nu au încredere în forțele proprii și sunt dominați de un puternic **complex de inferioritate**. Ei simt că „*întotdeauna ceilalți au dreptate*”, „*sentimentele mele nu contează*” și că, dacă are loc un incident, acesta *se întâmplă numai din vina lor*. C.G. Jung (1997) remarca faptul că persoanele timide au pretenția ascunsă de a fi apreciate și recunoscute la adevărata lor valoare, au convingerea propriei competențe rămase nedescoperite. Din această cauză, ele reacționează la cel mai mic gest de dezaprobare.

Timiditatea mai poate reprezenta și o formă mascată a tipului de **personalitate pasiv-agresivă** (Lelord C, Andre F., 1998). Aceasta se caracterizează printr-o stare de **nemulțumire**, un sentiment de **frustrare** și o atitudine față de **critică** la adresa părerilor celorlalți. Personalitățile pasiv-agresive sunt **dualiste**, nu exprimă direct ceea ce simt. Aparent, ele acceptă deciziile și par să nu fie deranjate de nimic, însă „pe la spate” tot timpul au ceva de comentat și în loc să se antreneze într-o luptă deschisă, se mulțumesc să împingă în arenă alte persoane, mai naive. Personalitățile pasiv-agresive sunt asemeni unui vulcan, care poate la un moment dat izbucni, fără să te aștepti și fără să înțelegi din ce cauză.

Prin urmare, adultul care încurajează **timiditatea** la copilul său, riscă să-i cultive în același timp și **incapacitatea** de a opune rezistență și de a-și exprima respectuos punctul de vedere atunci când nu este de acord cu anumite decizii, **vulnerabilitatea** și **sensibilitatea** crescută la „săgețile” trimise de ceilalți, **umilința** și acceptarea situațiilor care îl defavorizează etc.

„Atunci, e mai bine să fie obraznic?” s-ar putea întreba unii.

2.2. OBRĂZNICIA

La polul opus timidității se află **obraznicia**. Dacă, în general, majoritatea adulților implicați în educația copiilor nu sunt de acord cu această formă de comportament, totuși există părinți care o încurajează, uneori în mod indirect. Ei consideră că „*în viață trebuie să înveți să te descurci cum poți mai bine*” și că „*Js/u trebuie să te lași călcat în picioare*”. De aceea, ei sunt de părere că „*Decât să stai cuminte în colțul tău, mai bine să fii îndrăzneț*”.

Din păcate, granița dintre **obraznicie** și **îndrăzneală** este foarte fragilă, iar mulți dintre copiii educați în acest spirit nu reușesc să facă diferența între cele două moduri de comportare. Astfel, ei ajung să dezamăgească prin lipsa lor de compasiune, de înțelegere, de bun-simț și respect manifestate chiar față de propriii părinți.

O dată cu trecerea timpului, acești copii vor avea tendința de a lua decizii fără să țină cont de dorințele sau de sentimentele celorlalți. Prin felul lor de a se comporta, vor risca să jignească persoanele din jur, să nu accepte alte păreri, să își dezvolte o atitudine ostilă, ceea ce le va aduce prejudicii pe planul vieții sociale.

Mai există cazuri de copii care manifestă obrăznicie în diferite contexte (de exemplu la școală), fapt care îi surprinde chiar și pe părinți lor („*Vai, dar copilul meu nu este așa!*”⁶). Uneori, părinții acuză cadrele didactice: „*Acasă nu a făcut niciodată așa ceva! La școală a învățat asta!*”

Este normal ca părintele să fie supărat atunci când aude că fiica sau fiul lui este „personajul negativ” al întâmplării de la școală, însă e bine să se gândească și că, probabil schimbarea comportamentului acestuia se poate datora și *lipsei de comunicare eficientă din familie* (din diferite cauze: frică, neîncredere, interesul scăzut al părinților etc.) sau *influenței puternice* exercitate de către ceilalți colegi de școală (ceea ce denotă o autonomie scăzută și o stimă pentru sine redusă).

Aroganța reprezintă o formă particulară a obrăzniciei și, de cele mai multe ori, este determinată (asemeni timidității) de un *sentiment de inferioritate* cultivat în sufletul individului, de care acesta *rareori își dă seama*. Pentru a caracteriza acest fenomen, Jung (1997) a folosit expresia de „inflație psihică”, prin care explica umplerea unui spațiu ce nu ar putea fi acoperit în mod normal.

Astfel, putem înțelege motivul pentru care acei copii pe care i-am întâlnit și i-am caracterizat drept obraznici, se comportau cu aroganță; în spatele acestei atitudini, de fapt, se ascundea neîncrederea în forțele proprii.

Dar, atunci, cum este bine să îl educăm pentru a nu fi nici obraznic, nici timid?

2.3. ASERTIVITATEA

Soluția de mijloc între timiditate și obrăznicie o reprezintă învățarea unui comportament și a unui limbaj *asertiv* (Bedell R., Lennox S., 1997). Prin aceste forme de manifestare, copilul va învăța *să facă afirmații exprimând ceea ce crede, ce simte și ce dorește, apărându-și drepturile proprii și respectând, în același timp, părerile altora*.

Astfel, pentru a se putea exprima asertiv, copilul va trebui să ia în considerare sentimentele, opiniile și dorințele interlocutorului, să exprime ceea ce dorește într-un mod direct, fără a acuza sau a jigni persoana cu care discută. Cu ajutorul limbajului asertiv, el va putea să decidă ce este și ce nu este bine pentru el, va putea spune NU atunci când consideră că este cazul, dar va avea grijă, în același timp, să respecte poziția adoptată de celălalt.

(Vom reveni cu detalii asupra acestei probleme în subcapitolul referitor la „Comunicarea eficientă”).

Prin urmare, se poate constata că părintele poartă o mare responsabilitate în ceea ce privește *timiditatea* sau *obraznicia* de care dă dovadă copilul său. În funcție de felul în care este educat în familie, copilul va reuși să se poată exprima fără „*să greșească*” dar, în același timp, fără „*să se lase călcat în picioare*”.

3. STRESUL ȘCOLAR

„*Nu mă mai stresa atâta!* ”, „*Vai ce zi stresantă am avut azi!* ”, „*Mă tot stresează copilul cu întrebările lui!* ”

Aceste expresii le auzim zi de zi. Ele fac parte din limbajul activ al adulților și exprimă epuizarea, enervarea, irascibilitatea, starea de indispoziție etc. însă, pe cât de normale ni se par atunci când le auzim spuse de către adulți, pe atât de amuzante sau lipsite de sens ni se par când sunt exprimate de către un copil.

Ce înseamnă a fi stresat? De câte feluri este stresul? Cine „are voie” să fie stresat? E bine să stresăm copiii?

Așa cum probabil mulți dintre cititori cunosc, *stresul* reprezintă o *stare de încordare nervoasă* sau o *reacție* care este declanșată de un anumit eveniment. În limbajul uzual, obișnuim să asociem noțiunea de „stres” cu cea de „indispoziție”, însă, probabil, puțini cunosc faptul că aceasta poate exprima:

- de o stare de activare, de tonifiere a organismului, indispensabilă funcționării sale adecvate, care are drept consecință creșterea performanței (*eustres*);

sau

- o stare de supraîncărcare, tensionare, dezadaptare a organismului, care are o intensitate crescută și care duce la scăderea performanței individului (*distres*) (Baban A., 1998).

În cele ce urmează vom lua în discuție influența *distresului* asupra performanțelor școlare ale elevului.

Distresul poate apărea în anumite *situații particulare* (examene, concursuri sportive, în general evenimente care sunt percepute ca fiind importante) sau poate constitui o *trăsătură a personalității* individului („*Copilul acela este veșnic stresat!*”).

Dacă, în primul caz, acest tip de stres (*acut*) este firesc și poate copleși pe oricine, în a doua situație (*stresul cronic*) lucrurile sunt mai grave, iar părinții ar trebui să ia măsuri pentru prevenirea, ameliorarea sau eliminarea stării respective.

Este normal și caracteristic speciei umane să își dorească să evolueze, să atingă noi obiective, să progreseze din ce în ce mai mult. Dar cu ce costuri?

Această întrebare este bine să fie formulată de către toți părinții care așteaptă foarte mult de la copiii lor și le cer să realizeze în permanență activități solicitante.

Astfel, se pot întâlni cazuri de părinți care, de fiecare dată când copilul lor a realizat o performanță, se grăbesc să formuleze alte pretenții, fără a-i da copilului ocazia să se bucure de reușită.

De exemplu, au existat situații în care copilul a venit fericit la părinte și i-a spus că a terminat de citit cartea pe care o avea ca temă însă, părintele, în loc să aprecieze cum se cuvine efortul depus, s-a grăbit să spună: „Acum, să îmi citești și celelalte două cărți de pe raft! ”

E ca și cum ar zice: "Ai învățat limba engleză? Oh, dar asta nu e nimic! Să vedem dacă poți să înveți pakistaneza!"

În mod incontestabil, trebuie apreciat *interesul* și *efortul* părinților care solicită ore suplimentare (meditații) pentru activitatea școlară a copiilor lor, cu scopul ca aceștia să-și poată dezvolta orizontul academic. Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea numeroasele situații în care acest efort nu este încununat de succes, din cauza necunoașterii capacității reale de efort de care dispune copilul și a ignorării dorințelor și preocupărilor acestuia.

*Dacă un adult, întorcându-se de la locul de muncă, **ar fi pus** în situația de a presta aceeași activitate în mod suplimentar, la un moment dat aceasta ar duce la **suprasolicitare, epuizare, distres**, deci, implicit, la scăderea productivității.*

Dacă solicităm unui copil ca, după orele de la școală, pe lângă temele de casă ce trebuie efectuate până a doua zi, să mai participe la ore suplimentare (meditații), oare efectul nu va fi același?

„Sigur, vor zice unii, dar capacitatea de efort a copiilor este mai mare decât a adulților. În plus, acum trebuie să învețe.”

„Sigur, vom zice noi, dar trebuie să avem în vedere dozarea efortului pentru a putea fi făcut în momentele cele mai importante ale vieții, deoarece resursele energetice ale copiilor sunt și ele limitate.”

*Vi s-a întâmplat să întâlniți vreodată juniori cu performanțe excepționale în competițiile sportive, însă pe care nu i-ați mai **întâlnit** la seniori? Ați cunoscut elevi premianți pe tot parcursul vieții de școlar care au fost îndemnați de părinți să ia numai note maxime la toate disciplinele, iar în momentul **în** care au fost puși în situația de a-și continua studiile la nivel universitar au cedat, epuizați? Noi da.*

Ore suplimentare

4. MINCIUNA ȘI CHIULUL

4.1. MINCIUNA

Minciuna reprezintă un fenomen des întâlnit, care poate fi abordat din multe puncte de vedere. Însă, acest fenomen reprezintă o sursă de îngrijorare pentru părinți abia începând cu vârsta primilor ani de școală, deoarece, până atunci, copilul trăiește într-o lume în care fantezia se împletește cu realitatea.

De ce minte copilul? Cine îl învață? Cum poate fi „tratată” minciuna?

Considerăm că principalele cauze care îl determină pe copil să mintă sunt următoarele:

- climatul de **neîncredere** în care trăiește copilul. *Dacă între copil și persoanele apropiate nu are loc o comunicare eficientă, atunci în relația care se instalează poate apărea neîncrederea;*

- *frica*. Dacă familia îi solicită copilului mai mult decât poate el oferi, atunci acesta se va folosi de minciună pentru a ascunde unele fapte: „Să nu aud că vii acasă cu o notă mai mică decât șapte!”. În consecință, când copilul va primi o notă mai mică decât șapte, părintele „nu va auzi”.

- **proasta impresie despre sine**. Unii copii descoperă că denaturarea adevărului îi poate pune într-o lumină favorabilă sau le poate aduce anumite avantaje. De aceea, ei preferă să se „realizeze” pe plan imaginar, ignorând sau neglijând importanța adevărului.

Prin urmare, înainte de a căuta soluții pentru „tratarea minciunii”, e bine ca părintele să stabilească un climat de încredere între membrii familiei, să elimine frica și să îmbunătățească imaginea proprie a copilului. După ce realizează toate acestea, s-ar putea să constate surprins că nu mai are ce „trata”.

2.2. CHIULUL

O problemă cu care se confruntă părinții în mod frecvent o constituie absențele copiilor de la activitățile școlare.

Care sunt cauzele care îi împing pe copii să chiulească de la ore? Cum poate fi oprit sau diminuat acest fenomen ?

E bine de știut că apariția acestui fenomen reflectă un dezechilibru în relația familie - copil - școală. Prin urmare, atunci când cercetăm cauzele care contribuie la apariția chiulului, trebuie să avem în vedere natura relațiilor dintre acești factori.

Se știe că, de obicei, elevii chiulesc în **grup**. Prin urmare, grupul de prieteni reprezintă un factor deosebit de important în apariția acestui fenomen. Totuși, se poate constata că frecvența chiulului la vârsta școlară mică este mult diminuată.

Acest lucru se poate explica, pe de o parte, prin faptul că în clasele mici grupul nu exercită o influență atât de mare, iar, pe de altă parte, prin aceea că modelul și autoritatea cadrelor didactice impun o disciplină și o responsabilitate de un nivel mai înalt.

Cea mai mare responsabilitate în apariția absenteismului o are *familia*, din cauza metodelor educative folosite.

Cum se explică acest fapt?

Dacă familia l-ar ajuta pe copil să-și dezvolte *autonomia, responsabilitatea* și *încrederea în forțele proprii*, atunci acesta *nu* ar mai fi la fel de *vulnerabil* la influențele exercitate de grup. Prin urmare, e bine de știut că grupul are o influență cu atât mai mare asupra copilului, cu cât golul lăsat de lipsa afecțiunii familiale este mai mare.

În plus, considerăm important de subliniat faptul că grupul are ca efect *pierderea în anonimat* a individului, prin eliberarea acestuia de constrângerile conștiinței (FiceacB., 1998).

Astfel, copiii care chiulesc în grup nu se consideră vinovați sau responsabili pentru faptele lor, deoarece „Și ceilalți au făcut la fel!”.

Există și cazuri în care copiii chiulesc nu din cauză că așa au făcut ceilalți colegi, ci, din motive personale, cum ar fi antipatia pe care o au față de un profesor și față de o materie de studiu („*£ groaznic să asişti la ora de ...* ”) sau indiferența cu care tratează fenomenul educațional („*Ce rost are să stai la ore?*”).

În aceste situații, copiii manifestă *lipsă de respect* față de autoritatea școlară. Așa cum am mai menționat, dacă părintele are o atitudine negativă față de profesori, față de școală (*profesorul de mate nu e bun de nimic!* ”, „*Profesoara aceea sigur are ceva personal cu tine!* ”), iar copilul simte acest lucru, nu ne putem aștepta ca el să aibă o atitudine mai bună față de sistemul de învățământ.

Prin urmare, chiar dacă atitudinea pe care o manifestă părintele față de școală sau dascăli este îndreptățită, nu este bine să fie cunoscută de către copil deoarece *el va învăța să nu se supună autorităților ceea ce va putea dăuna evoluției lui ulterioare.*

II. METODE DE MODIFICARE A COMPORTAMENTULUI

Cum să mă comport cu copilul meu ca să mă asculte? „Bătaia e ruptă din rai?” „Vorba dulce mult aduce?” Ce aduce? Când aduce? Copilul meu este foarte încăpățânat. Ce să mă fac cu el?

Există multe întrebări care frământă mintea adulților implicați în educația copiilor. Toți am vrea să găsim soluția magică prin care să obținem rezultatele dorite. Adevărul este că educarea unui copil reprezintă o muncă foarte dificilă, mai ales prin faptul că rezultatele se culeg mult mai târziu, iar pentru a obține performanțe în acest domeniu trebuie să fii tot timpul „pe fază”, să răspunzi de fiecare dată în mod adecvat situațiilor inedite care apar.

Este deosebit de dificil să observi și să apreciezi *întotdeauna*, în mod *adecvat* realizările copilului tău (așa cum vom vedea în exemplele care urmează), precum și să iei o atitudine potrivită atunci când situația o cere; dar e bine ca, cel puțin, să fim conștienți de consecințele comportamentelor noastre și să ne străduim să evităm unele greșeli. Chiar dacă toți avem la nivelul simțului comun noțiuni ca „recompensă” sau „pedeapsă”, puțini suntem conștienți de faptul că frecvent am fost influențați de aceste metode pe parcursul vieții noastre. Majoritatea celor care le folosesc o fac din instinct, pentru că așa consideră „că e normal”. De aceea vă propunem ca, în subcapitolul care urmează, să analizăm câteva dintre metodele de bază prin care se ameliorează sau prin care am modificat fără **să** ne dăm seama, comportamentul copiilor noștri.

1. ÎNTĂRIREA POZITIVĂ (RECOMPENSA)

Sfârșitul clasei I. Mama elevului Ionică își dojenește soțul fiindcă acesta nu și-a recompensat copilul cu ocazia absolvirii clasei I, la fel cum o fac ceilalți părinți. Tatăl își însușește critica și își duce fiul la o înghețată.

*Sfârșitul facultății. Scena se repetă: mama își dojenește soțul, sugerându-i să-și invite fiul la o bere. Tatăl se conformează, **însă** Ionică îi răspunde:*

- Dar bine tată, tu nu știi că berea nu merge după înghețată?

Cât de frecvent ar trebui recompensați copiii? De ce e indicată folosirea recompensei? Ce tipuri de recompense pot fi folosite?

1.1. CE ESTE RECOMPENSA?

Întărirea pozitivă (recompensa) este un eveniment plăcut care, *dacă este prezentat imediat* după apariția unui comportament, cauzează o creștere a frecvenței comportamentului respectiv. Cu alte cuvinte, dacă într-o anumită situație cineva se comportă adecvat și e imediat recompensat, atunci crește probabilitatea ca acel comportament să se repete (Martin G., Pear J., 1996).

Exemple:

Situație: *Mama spală vasele în bucătărie. Fiica ei de 6 ani vine și se joacă cu frățiorul mai mic.*

Atitudinea părintelui: *Mama se oprește puțin din activitate și se joacă cu amândoi pentru o scurtă perioadă (recompensează inițiativa fetei).*

Consecință pe termen lung: *Crește probabilitatea ca fetița să se joace cu frățiorul ei și în alte situații.*

Situație: *Tatăl și fiul fac cumpărături într-o după-amiază toridă. Băiatul, obosit, își însoțește tatăl în liniște și fără să se plângă (în mod surprinzător).*

Atitudinea părintelui: *Tatăl remarcă curajul copilului și îi propune să facă o pauză de înghețată (recompensează comportamentul acestuia).*

Consecință pe termen lung: *În viitor, va crește probabilitatea ca acel copil să-și însoțească tatăl la treburile casei în liniște și fără să se plângă.*

Situație: *Andreea își face temele pentru acasă.*

Atitudinea părintelui: *Mama remarcă situația și o laudă, îi zâmbește sau o mângâie încurajator pe cap.*

Consecință pe termen lung: *Cresc șansele ca Andreea să își facă temele în viitor cu mai mult interes.*

1.2. CE TIPURI DE RECOMPENSE E BINE SĂ FOLOSIM?

Câte tipuri de recompense pot fi folosite? Care sunt mai eficiente? Există recompense universal valabile?

Există stimuli care reprezintă întăriri pozitive pentru aproape orice persoană (alimentele preferate), la fel cum există stimuli care sunt semnificativi doar pentru unele (*unii copii preferă anumite programe T. V., alții, să se joace cu prietenii sau cu o jucărie care le place mai mult etc*).

De aceea, trebuie acordată o mare atenție copilului pentru a afla ce reprezintă pentru el o recompensă semnificativă {*de exemplu. în general, copiilor le plac dulciurile*). Dar nu tuturor copiilor le plac la fel de mult dulciurile! Prin urmare, semnificația unei recompense variază de la individ la individ.

în funcție de natura lor, recompensele pot fi:

a. *alimente* - bomboane, prăjituri, fructe, sucuri, meniul preferat, existența desertului la masă etc;

b. *distincții* - jetoane, stelute, puncte roșii, diplome etc;

c. *posesiuni temporare ale unor obiecte* („împrumuturi”) - posibilitatea de a îmbrăca o rochie pentru ocazii speciale, de a sta pe scaunul cuiva, de a avea o cameră privată etc.

d. *activități stimulatoare* - excursii jocuri, vizionarea unor programe T. V., sau a unor filme la cinema, citirea cărții preferate etc.

e. *recompense sociale* - îmbrățișări afectuoase, laude, zâmbete, o simplă privire care să exprime interesul ș.a.m.d.

Din cauza faptului că frecvența comportamentelor care ar trebui întărite pozitiv este uneori foarte mare, se impun două precizări:

- atunci când dorim să formăm un comportament, 1) recompensăm ori de câte ori apare. Ulterior, după ce deprinderea este formată, numărul întăririlor poate să scadă {*câte o recompensă la a doua, apoi a treia apariție ș.a.m.d.*};

- e bine să se folosească recompense cât mai vâdate, însă cele mai accesibile și mai economice sunt cele sociale. Recompensă socială constituie și a-l asculta pe copil atent, cu interes, a-l lăsa să-și termine ideea (frază), a menține contactul vizual cu el, a-l susține în inițiative, a-i aprecia strădania, ignorând greșeala

(„*Te-ai străduit să-lfacipe m mic de mână*”), a-i pune întrebări la care să poată răspunde afirmativ („*Ți-ai dat seama singur că trebuie să-ți faci tema?*”) etc.

1.3. CUM FACEM SĂ CREASCĂ EFICIENȚA RECOMPENSELOR?

a. *Alegerea unui comportament specific*

Obişnuim să spunem: *îl învăț să fie cuminte sau o învăț să fie ascultătoare. Ce înseamnă „săfie cuminte ” ? Dar „ascultătoare ” ? Pe cine să asculte și ce să asculte?*

Dacă dorim să modificăm un tip de manifestare a copilului nostru, e necesar să ne propunem dinainte exact ceea ce dorim să ameliorăm (*îl motivăm să-și facă tema, îl învățăm să se adreseze politicos etc*). În acest fel este mai ușor să-i oferim întăriri pozitive, deoarece vom ști *săprecizăm* ce comportament anume ne-a plăcut („*Bravo, ai fost harnic azi pentru că ți-ai făcut curățenie în cameră!*”).

b. Deprivarea și sațierea

Pentru ca o recompensă să poată avea o semnificație mare pentru copil, e necesară uneori o perioadă în care acesta să fie **deprivat** de obiectul sau de situația stimulativă („*să-l faci să-îfie dor de...* ”). În general, cu cât e mai lungă în timp deprivarea, cu atât mai eficientă va fi întărirea.

Sățierea se referă la pierderea valorii stimulative a recompensei. După ce o recompensă a fost folosită de mai multe ori, copilul va fi saturat de acea întărire. Cu alte cuvinte, dacă observăm că îi plac bomboanele, nu înseamnă că îl vom recompensa la infinit îndopându-l cu bomboane, deoarece copilul se va plictisi de această recompensă.

Aici o mare dificultate o întâmpină părinții care, din exces de zel, oferă copiilor tot ceea ce vor aceștia. O dată cu trecerea timpului, copilul va fi din ce în ce mai greu de mulțumit și, prin urmare, numărul recompenselor care să îl tenteze se va diminua.

c. Semnificația recompensei

Așa cum am precizat anterior, semnificația recompensei diferă de la copil la copil. Prin urmare, un obiect, un gest este definit ca recompensă, doar după ce se observă efectul pozitiv avut asupra persoanei vizate.

„I-am tot zis că-i cumpăr o bicicletă dacă va învăța mai bine, dar el continuă să stea toată ziua pe afară și să joace fotbal!” zice părintele care nu își dă seama că o minge de fotbal ar reprezenta o recompensă autentică pentru băiatul său.

d. Promptitudinea cu care se acționează

E bine de știut că *eficiența* recompensei crește cu **cât** *distanța* dintre momentul faptei și aplicarea acesteia este **mai mică**. De aceea, este indicat să reacționăm imediat ce un comportament observat la copilul nostru ne-a atras atenția (*"Am observat că m-ai așteptat în liniște cât timp a trebuit să probez haina. Haide acum să-ți cumpăr un suc!"*).

Tot această condiție explică și motivul pentru care recompensarea îndepărtată în timp nu este suficient de stimulatoare (*„Dacă mâine vei ști la test, la vară te voi trimite în tabără la mare!”*).

e. Consecvența întăririlor

Întărirea pozitivă e mai eficientă când se face în mod continuu, consecvent. Dacă răsplătim un comportament de câteva ori, iar apoi nu-3 mai apreciem sau îl ignorăm, eficiența metodei scade.

1.4. CUM APAR COMPORTAMENTE: NEDORITE ÎN URMA APLICĂRII INVOLUNTARE A ÎNTĂRIRII POZITIVE?

Să acordăm atenție următoarei situații:

Alin, un băiat de 8 ani, se joacă în camera lui. După un timp, se duce în sufragerie și începe să manevreze telecomanda televizorului, dând sonorul foarte tare. Mama

vine în cameră și îi spune „ Văd că te-ai plictisit să te joci singur. Haide să mergem împreună în parc.”

Ce putem spune despre comportamentul mamei? Ce consecință poate avea? Cum ați fi procedat într-o situație similară?

La o primă impresie, mama lui Alin poate fi considerată un părinte model: atentă la nevoile fiului ei, încearcă să își petreacă o bună parte din timp împreună cu acesta, însă, dacă analizăm această situație luând în considerare ceea ce tocmai am expus anterior, putem spune că mama lui Alin a recompensat (involuntar) un comportament nedorit care a **apărut** la copilul său. Prin urmare, probabilitatea ca Alin să își deranjeze părinții și în viitor, atunci când are nevoie de atenție, va fi mai mare.

Alte exemple:

Situație: Tatăl citește ziarul. în timp ce copiii se joacă în apropiere. Dintr-o dată, unul dintre copii îl lovește cu jucăria pe celălalt.

Atitudinea părintelui: Tatăl se oprește din citit, se așază pe jos și se joacă pentru un timp cu copiii.

Consecință pe termen lung: Crește probabilitatea ca, în viitor, copilul care a provocat incidentul să se manifeste violent atunci când dorește să atragă atenția cuiva asupra sa.

Situație: Mama face cumpărături împreună cu fiica sa. La un moment dat, fetița începe să se smiorcăie „ Vreau acasă! Vreau acasă! ”.

Atitudinea părintelui: Mama fetei, rușinată de comportamentul acesteia, părăsește magazinul în mare grabă.

Consecință pe termen lung: în viitor, fetița va folosi mai frecvent acest „mijloc de convingere ”.

Situație: Tatăl se uită la un meci de fotbal, la televizor. Copiii intră în cameră și încep să se joace, deranjându-l.

Atitudinea părintelui: Tatăl le dă niște bani ca să plece din cameră.

Consecință pe termen lung: In viitor, copiii se vor juca mai des în camera în care se află televizorul atunci când tatăl lor urmărește meciurile.

În urma prezentării acestor cazuri, se poate constata că, prin aplicarea (voită sau, de cele mai multe ori, involuntară) a recompensei, se pot obține nu doar rezultate pozitive, ci și rezultate negative în ceea ce privește comportamentul copilului nostru. Astfel, putem singuri să ne explicăm:

- de ce copilul nostru este „un mârâit”;

- cum a învățat copilul nostru să vorbească urât;
- de ce „ne șantajează”;
- cum devin copiii „materialiști” etc.

E bine de ținut minte că aceste comportamente ale copiilor **se învață**, nu sunt înnăscute. Copiii nu sunt „materialiști”, ei nu „ne șantajează”. Se comportă în acest fel pentru că așa i-am învățat, fără să ne dăm seama.

Prin urmare, e bine de știut că, de cele mai multe ori „programarea” comportamentului copilului este la îndemâna noastră. Fiecare familie urmărește „programul” pe care îl alege. Din păcate, însă, „telecomanda” are prea multe butoane și uneori ne încurcăm în ele; de aceea, sperăm ca această lucrare să vă clarifice puțin nedumeririle referitoare la problemele care pot apărea.

În final, vă oferim două studii de caz. Concluziile le veți trage singuri.

Situație: *Soțul și soția se pregătesc pentru culcare. Soțul ridică hainele soției care erau căzute pe jos și le așază în dulap.*

Atitudinea soției: *Îi șoptește un „mulțumesc” și îi adresează un zâmbet soțului.*

Consecință pe termen lung: *În viitor, probabilitatea ca soțul să așeze hainele soției la locul lor, crește.*

Situație: *Dimineața, în timp ce se pregătește de mers la serviciu, bărbatul nu își găsește cămașa și se apucă să urle prin toată casa „Unde dracu' mi-ai pus cămașa aia?”*

Atitudinea soției: *Soția apare repede cu cămașa în mână.*

Consecință pe termen lung: *În viitor, va crește probabilitatea ca ori de câte ori soțul va avea nevoie de ceva să ridice tonul.*

1.5. ZECE MOTIVE CARE SUSȚIN FOLOSIREA RECOMPENSEI

Un copil care este educat folosindu-se adecvat tehnica întăririi pozitive, își va dezvolta anumite calități:

- va învăța să *comune*ze mai ușor, exprimându-și dorințele și nemulțumirile;
- va deveni mai *sociabil*;
- va reacționa mai calm la critică și va avea o *toleranță mai crescută la frustrare*;
- va **fi** mai *flexibil, cooperant și deschis la nou*;
- va **avea o capacitate creatoare** mai mare;
- va **fi** mai *optimist și mai încrezător în forțele proprii*;
- va manifesta *spirit de inițiativă*;
- se va comporta mai *altruist*;

- **va fi mai disciplinat** în toate situațiile (nu doar în acelea în care părintele sau altă autoritate e de față);

- se va angaja în activități **mai motivat**.

Trebuie menționat că aceste calități se dezvoltă între anumite limite, în funcție de particularitățile personalității fiecăruia.

2. STINGEREA

Georgel se plimba pe stradă cu tatăl și cu mama lui. La un moment dat, trecând pe lângă un magazin, copilul zice:

- Tată, de ce stă tanti aceea din vitrină nemișcată?... Nici un răspuns...

După un timp:

- Tată, de ce pe trotuar nu circulă mașinile? ... Din nou liniște...

Mai târziu:

- Tată, cum se face că?... dar mama lui îl întrerupe:

-Măi Georgel, nu-l mai deranja pe tata cu întrebările tale!

Însă tatăl, supărat, o corectează:

- Dar lasă-l nevastă să întrebe, că numai așa învață copilul!

Cât de frecvent ar trebui să răspundem solicitărilor copiilor noștri ? E bine să-i ignorăm? Când trebuie ignorat comportamentul lor?

Chiar dacă pentru unii sună ciudat, ignorarea stă la baza unei alte tehnici de ameliorare a comportamentului: **stingerea**.

2.1. CE ESTE STINGEREA?

Stingerea presupune eliminarea unui comportament nedorit prin *ignorarea* lui. Atunci când copilul nostru se manifestă într-o manieră pe care noi o considerăm neadecvată, e bine ca, în unele situații, să ignorăm aceste manifestări dacă dorim ca ele să dispară.

Exemple:

Situație: *Un băiat de 7 ani stă în pat așteptând să adoarmă, în timp ce părinții discută în camera alăturată cu musafirii. La un moment dat, copilul începe să scoată sunete ciudate, așteptând să fie băgat în seamă.*

Răspunsul părinților: *Îl ignoră și continuă conversația cu oaspeții.*

Consecință pe termen lung: *în viitor, probabilitatea ca băiatul să atragă atenția asupra sa în acest mod va fi mai mică.*

Situație: O fetiță de 9 ani ia masa cu părinții. După ce termină de consumat felurile principale începe să urle: „Pră-ji-tu-ra! Pră-ji-tu-ra! ”

Răspunsul părinților: Nu o bagă în seamă. După ce se potolește pentru o perioadă scurtă, fetița primește prăjitura.

Consecință pe termen lung: În viitor va scădea probabilitatea ca fetița să ceară prăjitura urlând.

Situație: Mama și fiica fac cumpărături într-un supermarket. La un moment dat, fetița spune pe un **ton** plângăcios că îi trebuie role.

Atitudinea mamei: O ignoră, căutând pe rafturi ceea ce are ea nevoie.

Consecință pe termen lung: Fetița nu se va mai adresa pe același **ton** mamei, dacă va avea nevoie de ceva.

A stinge un comportament este același lucru cu a-l ignora ? Care e deosebirea ?

Citind cele scrise mai sus, nu trebuie să ne pripim trăgând concluzia că, de fiecare dată când apare un comportament nedorit, soluția salvatoare este să-l ignorăm. În anumite situații, însă această soluție devine foarte eficientă. De aceea, e bine să cunoaștem *când e indicat să o aplicăm, la ce efecte secundare să ne așteptăm, cum îi putem crește eficiența și ce consecințe negative poate avea folosirea involuntară a acestei tehnici.*

2.2. CÂND SE APLICĂ?

Deși nu există o „rețetă universală” în ceea ce privește situația în care trebuie administrată stingerea, de obicei această tehnică se folosește atunci când dorim să eliminăm un comportament nedorit format prin întăriri pozitive *{de exemplu, atunci când copilul nu vorbește corect sau politicos, atunci când are prea multe pretenții, atunci când manifestă o îngrijorare exagerată etc.}*.

2.3. LA CE SĂ NE AȘTEPTĂM?

E bine de știut că atunci când se aplică această tehnică, rezultatele nu se obțin imediat. Mai mult chiar, frecvența și intensitatea comportamentului nedorit pot să crească înainte de a scădea. Manifestările pot fi însoțite deseori de violență.

De exemplu, atunci când păi iuții ignoră sunetele băiețelului de 7 ani din primul caz, există o mare probabilitate ca acestea să fie din ce în ce mai frecvente și să se transforme în adevărate răcnete. Uneori pot fi însoțite de lovituri cu picioarele în ușa sau de alte manifestări violente.

Văzând că nu este bagat nici atunci în seamă, copilul va înceta în final să atragă atenția asupra lui în acest mod.

2.4. CE CONDIȚII TREBUIE ÎNDEPLINITE PENTRU A FACE EFICIENTĂ FOLOSIREA ACESTEI METODE?

a. Corelarea cu întărirea pozitivă

Stingerea, ca metodă de modificare a comportamentului, este aproape inefficientă dacă nu folosim în mod adecvat și metoda întăririi pozitive. Nu este de ajuns doar să ignori comportamentul neplăcut al copilului, ci trebuie urmărită cu atenție și întărită, imediat ce apare, o manifestare pozitivă.

De exemplu, fetița care cerea gălăgios prăjitura a fost ignorată atâta timp cât s-a comportat neadecvat însă, imediat ce a tăcut, comportamentul i-a fost recompensat (i s-a adus prăjitura).

Din păcate, mulți dintre părinți, profesori sau alți adulți implicați în educarea copiilor pun mare accent pe greșelile copilului. Chiar dacă sunt bine intenționați, ei încearcă să corecteze greșelile dându-le o foarte mare importanță (adică, exact atitudinea opusă stingerii). Ei spun „nu e bine să...” sau „nu face asta...” uitând să ofere alternative de rezolvare a problemei sau să recompenseze un comportament pozitiv al copilului.

b. Atitudinea fermă și consecventă a părintelui

Deși este deosebit de dificil pentru un părinte care își iubește copilul să reziste solicitărilor acestuia sau să rămână indiferent la micile „trucuri” folosite pentru a-l convinge, este necesară o atitudine fermă și consecventă după ce decizia a fost luată, în cazul în care cedează rugăminților copilului după ce a început să folosească metoda stingerii, înseamnă că a recompensat comportamentul nedorit al copilului. Prin urmare, o nouă încercare de aplicare a stingerii va fi mai dificil de realizat.

*De exemplu, dacă mama fetei care i s-a adresat pe un ton plângăcios ceda rugăminților acesteia, atunci, în viitor, probabilitatea ca fetița să se comporte similar când va avea nevoie de ceva **ar fi** fost mai mare.*

c. Complicitatea celor din jur

E bine de știut că mediul sau persoanele din jur pot juca un rol defavorabil atunci când se încearcă eliminarea unui comportament prin stingere.

Să presupunem că mama ignoră atitudinea fetei „plângăcioase” în timp ce face cumpărăturile iar fata încetează treptat să-i mai ceară să-i cumpere role. Ajunși acasă, fata începe din nou să solicite ceva pe un ton plângăcios; mama o ignoră, însă intervine tatăl fetei care îi reproșează mamei că este crudă, că nu ține la fata ei ș.a. m.d. În această situație, fetița crede că tata a pedepsi-o pe mamă pentru că nu a făcut cum i-a cerut ea, iar, în viitor, probabilitatea să se adreseze pe același ton supărător, va crește.

Prin urmare, atunci când intenționăm să folosim stingerea ca tehnică pentru eliminarea unui comportament, e bine să ne asigurăm că cei din jurul nostru sunt familiari cu procedeul, că sunt de partea noastră sau că nu se vor amesteca în relația pe care o avem cu copilul.

d. Regulile

Atunci când intenționăm să utilizăm stingerea pentru a elimina un comportament nedorit, e bine să ne formulăm reguli: „*de fiecare dată când..., eu nu voi fi atent (ă)*”.

2.5. CUM APAR CONSECINȚELE NEGATIVE ÎN URMA FOLOSIRII INVOLUNTARE A STINGERII?

După cum am putut observa, asemeni metodei întăririi pozitive, **stingerea** este o tehnică pe care o aplicăm frecvent, de multe ori fără să ne dăm seama. Uneori o folosim în mod corect, însă, alteori, utilizarea acesteia poate avea repercusiuni negative.

***Situație:** In timp ce părinții discută unul cu celălalt, copilul se apropie de ei cu scopul de a-i întreba ceva. Așteaptă politicoasă să se termine conversația, dar văzând că nu e băgat în seamă, îi întrerupe.*

***Atitudinea părinților:** Se opresc din conversație și ascultă ce are de zis copilul.*

***Consecință pe termen lung:** în viitor, copilul nu va mai fi așa de răbdător și va întrerupe conversația imediat ce își întâlnește părinții.*

În urma prezentării exemplului anterior, probabil unii vor zice: "Da, dar copiii nu au răbdare ca adulții". Într-adevăr, copiii nu sunt atât de răbdători, însă, atunci când își fac apariția, putem să îi facem să înțeleagă cel puțin că i-am remarcat și că în câteva clipe vom asculta ceea ce au de spus.

Concluzie: Stingerea reprezintă o metodă eficientă de eliminare a unui comportament nedorit, însă pentru aplicarea ei eficientă trebuie ținut cont de numeroși factori. Este bine să precizăm că atunci când un părinte dorește să aplice această metodă, poate face greșeli care pot determina o agravare a comportamentului.

De exemplu, se poate întâmpla ca, într-o zi, copilul să vină de la școală cu un calificativ slab, însă părintele, crezând că aplică tehnica stingerii, să îl ignore. Copilul va înțelege din această atitudine că pe părinte nu îl deranjează rezultatele sale slabe la învățătură și va renunța să mai fie preocupat de învățătură.

De aceea, înainte de a se decide asupra folosirii unei tehnici, sugerăm cititorului să aleagă metoda care se potrivește cel mai bine situației cu care se confruntă. A

ignora un comportament neplăcut e ușor uneori, însă a aplica tehnica stingerii în mod adecvat reprezintă o provocare pentru orice adult implicat în educația copilului.

3. ÎNTĂRIREA NEGATIVĂ (PEDEAPSA)

Dacă vi s-ar pune întrebarea „*Sunteți de acord cu folosirea pedepsei în educarea copiilor d-voastră?*” cum ați răspunde? Probabil unii ar zice un DA hotărât, susținând ideea că „Bătaia este ruptă din rai”. Alții, dimpotrivă, ar afirma „Eu nu voi da niciodată în copilul meu.”

Învățătura înaintea de toate

Este bine să ne pedepsim copiii? Ce înseamnă să-i pedepsești? A-i pedepsi este echivalent cu a-i lovi? Ce alte mijloace putem folosi în afară de pedeapsa fizică? Ce poate să i se întâmple rău copilului meu dacă îi mai dau o palmă din când în când?

Pentru a găsi răspunsuri adecvate acestor întrebări, e bine să facem întâi distincția între pedeapsă ca **tehnică** de modificare a comportamentului și pedeapsa ca **reacție** la comportamentul nedorit al copilului, ca „răzbunare”. Dacă prima este o metodă psihoterapeutică ce garantează ameliorarea comportamentului în cazul în care este folosită corect, **cealaltă reprezintă** un răspuns negativ la un stimul neplăcut, ceea ce

nu oferă garanția că în viitor stimulul va dispărea. *De aceea, citind cele ce urmează, vom putea afla când și cum este bine să folosim pedeapsa, ce tipuri de pedepse pot fi folosite și cum putem folosi eficient acest mijloc de modificare a comportamentului.*

3.1. CE ESTE PEDEAPSA?

Ca tehnică de modificare a comportamentului, pedeapsa reprezintă un eveniment care, dacă este prezentat imediat după un comportament nedorit, provoacă o descreștere în frecvență și intensitate a comportamentului respectiv.

De exemplu, într-un grup de copii care se joacă, un băiat își lovește colegul. Dacă băiatul este eliminat imediat din joc pentru o anumită perioadă de timp, atunci probabilitatea ca el să se mai comporte la fel într-o situație similară va fi mai mică.

3.2. TIPURI DE PEDEPSE

a. Dezaprobarea - atunci când copilul a făcut ceva nepotrivit, e bine ca părintele să se manifeste în concordanță cu ceea ce simte (*atitudine de dezaprobare, respingere, din care copilul poate înțelege mesajul „nu îmi place /nu sunt de acord cu, ceea ce ai făcut”*). Încruntarea sprâncenelor, întoarcerea cu spatele, absența zâmbetului, privirea rece, toate acestea sunt semnale pentru copil că părintele nu este de acord cu ceea ce a făcut. Desigur că, dacă părintele are tot timpul o atitudine distantă, rece față de copil, această metodă își pierde din valoare. Pe de altă parte, dacă părintele îi spune *zâmbind* copilului că nu a procedat bine și că nu este de acord cu ce a făcut, șansele ca acel copil să înțeleagă corect mesajul transmis, sunt foarte mici.

b. Muștrarea - dacă copilul nu înțelege din semnele dezaprobatoare ale adultului că ceea ce a făcut nu este bine, atunci adultul poate folosi cuvintele pentru a-și exprima nemulțumirea (vezi „Comunicarea eficientă”).

c. Privarea de un obiect drag / o activitate plăcută - *când copilul se comportă neadecvat la masă, părintele poate decide că acesta nu mai primește desert*. Alte metode de privare pot constitui neacordarea permisiunii de a privi la televizor o perioadă de timp, de a se juca cu prietenii sau cu jucăriile preferate etc.

d. „Time-out” („scoaterea afară” pentru un timp) - această expresie, folosită frecvent și în jocurile sportive, se referă la izolarea copilului într-un loc plictisitor, departe de orice stimul care i-ar putea face plăcere. Astfel, exemple de time-out pot constitui „scaunul neastâmpăratului”, trimiterea „la colț” sau într-o cameră goală etc. Pentru folosirea eficientă a acestei tehnici trebuie respectate anumite condiții:

- timpul „de pedeapsă” trebuie să fie dinainte foarte clar stabilit. În general, acesta este cuprins între 5 și 15 minute, în funcție de vârsta copilului;
- eficiența folosirii acestei tehnici este mai mare dacă se aplică imediat ce apare comportamentul nedorit;

- locul în care este trimis copilul nu trebuie să-i ofere satisfacții (*de exemplu „ce bine, că mai scap de gura mamei câteva minute ” sau „ acum mă pot juca și eu liniștit câteva minute în camera mea ” sau „ dacă m-a trimis la colț, toată lumea poate vedea ce rochiță nouă am pe mine”*);

- scopul acestei tehnici este de a-l plictisi nu de a-l înfricoșa pe copil de aceea este contraindicat a folosi locurile întunecoase (debara, cămară, beci) ca loc de pedeapsă.

e. „Repararea greșelilor” - prin această metodă, copilul va trebui să își răscumpere greșeala prin activități sau atitudini reparatoare (*să-și ceară iertare, să-și recunoască greșelile, să se angajeze că nu va mai face asemenea fapte etc*).

f. Pedeapsa fizică - această formă de pedeapsă în general presupune dispariția comunicării. Ea reprezintă forma extremă de soluționare a problemei și *este expresia neputinței de care dă dovadă adultul în educația pe care o practică.*

Prin urmare, părinții care se ascund în spatele expresiei „*Învă ascultă decât de băț*”, dovedesc în realitate o **incapacitate de comunicare eficientă**.

Oare, prin aplicarea pedepsei fizice, adultul nu cumva îi sugerează copilului că „Cel mai tare are întotdeauna dreptate”? Oare nu îi sugerează acestuia cum să abuzeze de forță atunci când situația îl favorizează (când părinții vor fi mai slabi, mai neajutorați)? Oare copilul uită cum a fost tratat în copilărie?

3.3. FACTORI CARE INFLUENȚEAZĂ EFICIENȚA PEDEPSEI

Asemeni întăririi pozitive și stingerii, pedeapsa poate fi mai eficientă dacă se respectă anumite condiții:

a. promptitudinea cu care se acționează

La fel ca și în cazul recompensei, cu cât pedeapsa este mai apropiată în timp de acțiunea care a provocat-o, cu atât e mai eficientă.

b. semnificația pedepsei și a persoanei care pedepsește

Părintele își amenință copilul:

- *Dacă nu înveți, te trimit la oi!*

- *Mă trimiți la oi? Uraa!*

Există copii pentru care o privire încruntată este suficientă pentru a-i face să izbucnească în lacrimi, în timp ce pe alții nu-i impresionează nici amenințarea cu nuiua. Aceasta se întâmplă deoarece cei din urmă sunt obișnuiți să fie loviți, și nu mai sunt atât de „sensibili” la lovituri.

Pe de altă parte, dacă copilul pedepsit are pentru persoana care îl pedepsește o doză mare de respect, atunci va fi foarte afectat de pedeapsă. Dacă manifestă doar frică, atunci va aștepta să se sfârșească pedeapsa pentru a o lua de la capăt.

c. precizarea motivului

De fiecare dată când este pedepsit, copilul trebuie să știe motivul precis pentru care merită asemenea tratament.

Se întâmplă uneori ca părinții să-și pedepsească copiii pentru o faptă iar copilul să creadă că altul este motivul pentru care a primit pedeapsa.

De exemplu, copilul vine târziu de la joacă, cu pantalonii murdari. Părintele îl pedepsește pentru ora târzie la care se întoarce acasă, în schimb copilul crede că a primit pedeapsa pentru murdărirea pantalonilor.

În cazul administrării pedepselor *trebuie pedepsită fapta, nu copilul*, iar el trebuie să înțeleagă bine acest lucru.

De exemplu, trebuie precizat „Nu te duci la joacă deoarece încă nu știi foarte bine tabla înmulțirii **cu 6**” și **nu** „*/// interzic să mergi la joacă pentru că ești rău*”.

d. consecvența aplicării

Dacă o pedeapsă este aplicată intermitent, fără a respecta o regulă bine precizată, atunci eficiența ei va scădea.

De exemplu, într-o zi Mihăiță sparge un geam. Tatăl său îl încurajează, ajutându-l să treacă cu bine peste acest șoc. În altă zi, Mihăiță vine acasă cu pantalonii stropiți de noroi. Tatăl său îl bate rău pentru că a avut o zi proastă la servici. Ce să mai creadă Mihăiță?

e. existența răspunsurilor alternative

Atunci când încercăm să modificăm un comportament cu ajutorul pedepsei, este necesar să precizăm și ce comportament am prefera în locul celui nedorit.

Este util ca atunci când, de exemplu, un copil este pedepsit pentru că vorbește nepoliticos, să i se poată oferi niște variante de comunicare politicoasă, deoarece s-ar putea ca el să nu le cunoască.

f. minimizarea cauzei care duce la comportamentul nedorit

Dacă dorim ca evenimentul neplăcut să nu se mai întâmple din nou, nu e indicat să insistăm cu întrebările: „**De ce ai făcut asta ? Spune-mi! Nu auzi?** ”. E mai bine să ne focalizăm asupra soluțiilor care ar putea duce la rezolvarea problemei și a evitării acesteia în viitor.

3.4. ZECE MOTIVE PENTRU CARE E BINE SĂ EVITĂM PEDEAPSA*

1. În primul rând, trebuie subliniat că în urma folosirii pedepsei rezultă o suprimare rapidă și de scurtă durată a comportamentului nedorit, dar **care nu rezolvă problema pe termen lung**.

---

*Aici, nu ne referim la pedeapsa ca *metodă organizată de modificare a comportamentului*, așa cum am expus-o anterior.

Pedeapsa nu este ca medicamentul curativ, ci, doar ca algocalminul cu ajutorul căruia îți poți potoli durerea pentru o perioadă scurtă de timp. Dar nimeni nu s-a vindecat vreodată doar cu un analgezic!

2. Pedeapsa reprezintă o *metodă de a rezolva o situație*. Una din multe altele. Dacă copilul vede că este pedepsit pentru un comportament cu care părintele său nu este de acord, atunci la rândul lui **va folosi aceeași metodă** (*învățată prin imitație*) când ceva îl va deranja.

E absolut normal pentru un copil să nu înțeleagă de ce tatăl său îl poate lovi, însă el nu are voie să dea în frățiorul mai mic.

3. Pedeapsa poate produce ***sentimente de revoltă, mânie, nemulțumire*** care duc la ***scăderea rezistenței la frustrare***.

De exemplu, unii părinți le impun fiicelor un comportament „model” de „fată cuminte și ascultătoare”, nepermițându-le exprimarea propriilor păreri. Acei părinți se vor mira mai târziu, după ce fetele încep să crească și să dobândească o anumită autonomie, că vor „exploda” dintr-o dată atunci când vor fi criticate, că vor deveni niște „rebele”.

4. O altă consecință a pedepsei o constituie dezvoltarea unei ***stări de frică generalizate și a lipsei de inițiativă***. Pedeapsa nu îl învață pe **copil un nou comportament**. Ea doar elimină unul nedorit. Nu îl învață pe copil ce să facă, ci doar ce să nu facă. Prin urmare pedeapsa nu ajută la dezvoltarea copilului ci contribuie la inhibarea acestuia.

Există adulți care se mândresc cu performanțele copiilor lor: „Nu vorbește urât, nu minte, nu te contrazice, nu deranjează etc.” Dar atunci ce face?

5. Pedeapsa poate determina ***capersioanele I obiectele asociate acesteia să devină întăritori negativi***. Cu alte cuvinte, tot ce îi aduce copilului aminte de acest eveniment neplăcut (pedeapsa) îi va provoca sentimente de ură, frică, respingere.

De exemplu, dacă încercăm să-l învățăm pe copil să citească, pedepsindu-i frecvent greșelile fără a-l recompensa în mod ader'at, atunci părintele, camera, cărțile, activitatea de citire în general, vor deveni ceva de care copilul se va feri. Copilul va avea tendința de a evita acești stimuli.

6. Pedeapsa tinde să ***stimuleze comportamentul agresiv***. Experimentele pe animale arată că stimulii dureroși le face să atace alte animale, chiar dacă acestea nu au nici o legătură cu durerea simțită (*de ce unii copii sunt agresați de necunoscuți, fără ca aceștia să fi fost provocați?*).

Prin urmare, comportamentul violent al copilului se accentuează dacă este pedepsit des.

7. Copilul care este pedepsit frecvent va învăța de frica pedepsei, nu din convingere proprie. Acest tip de învățare („dresaj”) este *ineficient* deoarece copilul nu este convins că ceea ce învață el este folositor („Fă cum ți-am zis, că de nu, te pleznesc!”).

Prin urmare, atunci când va apărea o „alternativă educațională” mai bine argumentată și mai convingătoare, copilul va abandona cu ușurință valorile impuse de familie.

De exemplu, atunci când copilul va ajunge să cunoască viața „găștilor” din cartier, el va adera la ideile acestora pentru că acolo i se respectă punctul de vedere și beneficiază de o identitate proprie, distinctă.

8. Pedepsa are consecință directă *disparația comunicării*. Atunci când un copil se teme să spună părinților ceea ce îl îngrijorează sau ceea ce îl preocupă din cauză că ar putea fi pedepsit pentru asta, atunci cu siguranță va alege alte persoane cărora să li se confeseze, iar relația dintre el și părinți se va răci. (Vom analiza pe larg, în subcapitolul următor importanța comunicării).

9. Copiii care sunt pedepsiți mai des riscă să devină mai *încăpățânați* și mai *rigizi*.

Ei nu recunosc cu ușurință că au greșit deoarece se tem că un eșec este întotdeauna urmat de pedeapsă („*4X5 este 30! Știu eu SIGUR!ff*”).

10. Pedepsa duce la scăderea **stimei de sine** și a **încrederii în forțele proprii**.

Stima de sine reprezintă *un factor esențial în dezvoltarea personalității* copilului,

a *productivității* în orice formă de activitate și a **maturizării** sale afective.

Un copil care are un nivel scăzut al stimei față de sine se va confrunta frecvent cu eșecuri în activitatea școlară sau de grup. Fraze de genul „*eu nu voi putea niciodată să rezolv problema asta!*” sunt specifice acestor copii.

Din păcate, cu cât sunt pedepsiți mai mult pentru insucces, cu atât nivelul stimei de sine va scădea mai mult, ceea ce va duce la un alt insucces... ș.a.m.d. Odată intrați în acest cerc vicios, cu greu vor ieși de acolo dacă părintele și persoanele din jurul lor nu își vor schimba atitudinea folosind frecvent *întăriri pozitive*.

4. COMUNICAREA EFICIENTĂ

„Parcă vorbesc cu pereții! Tot ce-i spun îi intră pe o ureche și îi iese pe alta! Cum să vorbesc cu el ca să mă înțeleagă?”; „Nu ascultă ce-i spun! Parcă-i surdă! Ce să mă fac cu ea?”

De multe ori, ni s-a întâmplat să rostim sau să auzim aceste cuvinte. Problema comunicării dintre două persoane (mai ales între părinte și copil) este una pe cât de delicată și dificil de realizat, pe atât de importantă.

Însuși titlul acestui subcapitol susține o idee de bază: nu este de ajuns doar să comunicăm, ci este *esențial* să comunicăm **eficient**. De ce această precizare? În general, se consideră că *a transmite* niște informații unei persoane este suficient pentru ca acestea să fie receptate așa cum dorim noi. Însă, uneori, se întâmplă să scăpăm din vedere **impactul** pe care îl au cuvintele noastre asupra interlocutorului, atât din punct de vedere *emoțional* cât și din punctul de vedere al *înțelegerii informațiilor*. De aceea, de multe ori ajungem să fim dezamăgiți de faptul că vorbele noastre nu și-au avut efectul scontat.

În cele ce urmează vom încerca să evidențiem câteva condiții care stau la baza unei comunicări eficiente, precum și câteva din exprimările care inhibă comunicarea și care e bine să fie evitate.

4.1. CUM COMUNICĂM EFICIENT?

După ce în week-end mama i-a spălat hainele ca să meargă la școală curată, fiul ajunge acasă luni cu hainele murdare. Ce atitudine ar trebui să adopte mama lui? Cum ar trebui să vorbească cu el?

În general, atitudinile care pot decurge din situații de acest gen se situează între două extreme:

a. *atitudine agresivă: "Nesimțitule! Ești un nerecunoscător! ", „Nu ți-e rușine de ce ai făcut? ", „Habar nu ai ce înseamnă muncă!"*

E bine de știut că acest tip de afirmații nu încurajează comunicarea. Dimpotrivă, atunci când ne adresăm unui copil în acest mod, indiferent ce îi spunem, pentru el e același lucru: „Mama mă critică" sau „Iar îmi ține morală". În general, copilul va pretinde că este atent sau va fi atent la ceea ce i se spune fără a fi de acord. Însă părintele nu are de unde să știe acest lucru, deoarece el nu este interesat de părerea copilului. Părintele, în acest caz, **nu comunică eficient**.

b. *atitudine pasivă: trece cu vederea peste acest incident sau minimalizează importanța lui „Lasă că am să le mai spăl încă o dată".*

În acest caz, părintele se gândește că nici un efort nu e prea mare pentru copilul său sau că, dacă îi va spune copilului ce îl deranjează, îl va supăra așa de rău încât va pierde „aprecierea" sau „dragostea" lui. Astfel, copilul va considera că nu este o problemă prea mare să facă asemenea surprize neplăcute și le va repeta, cu o frecvență și o intensitate din ce în ce mai mari. În acest caz, părintele nu numai că nu comunică eficient, ci, mai mult decât atât, **nu comunică deloc**. În plus, involuntar, îi dezvoltă copilului niște deprinderi negative de comportament.

Cum putem evita aceste situații? Care este forma optimă de comunicare? Ce condiții trebuie îndeplinite?

Condiția primordială care stă la baza unei comunicări eficiente este aceea de a avea **inițiativa comunicării**. Atunci când *ascundem exprimarea sentimentelor* noastre de frica unor posibile repercusiuni negative, ne facem un mare deserviciu, ne amăgim singuri. De aceea este necesar să *avem curajul exprimării* propriei atitudini vizavi de fapta petrecută, să ne asumăm *responsabilitatea sentimentelor și dorințelor* noastre.

Dar, pentru a exista o comunicare eficientă între părinte și copil, este necesar ca nu doar părintele să poată avea inițiativa comunicării, ci și copilul. Cum încurajăm copilul să se exprime.

La baza unei comunicări eficiente stă **ascultarea** a ceea ce dorește să ne spună interlocutorul.

Comunicarea „eficientă”

Din păcate, există tendința ca adultul să desconsidere părerea copilului din cauza lipsei lui de experiență („Tu ești mic nu știi nimic! ”). El manifestă o atitudine arogantă prin care își impune supremația (*Aici eu sunt șeful!*). Uneori această atitudine este împinsă la extrem, iar desconsiderarea se transformă în *lipsă de respect* („Tu când vorbești cu mine să taci! ”). Atitudinea arogantă se manifestă nu doar prin vorbe ci și prin expresii nonverbale (*privirea „de sus”, încruntată, „glacială” sau pur și simplu evitarea privirii copilului atunci când are loc o discuție; zâmbet „superior”, ironic; mișcări permanente ale corpului, ceea ce provoacă agitație; căscat etc*).

Desigur că părintele se simte flatat atunci când copilul „nu comentează” sau umblă „pe vârfuri” când trece pe lângă el (*Vezi cum ascultă de mine? Vezi cum mă respectă?*). Ceea ce nu știe părintele este că acel copil **ascultă** de părinte **pentru că nu are o alternativă** mai bună. Ceea ce nu știe părintele este că acelui copil îi este **frică** de el, **nu îl respectă**.

Dacă dorim însă ca între adult și copil să aibă loc o comunicare eficientă, va trebui să învățăm cum să **ascultăm** și să **luăm în considerare** părerea copilului, **chiar și atunci când nu suntem de acord cu el**. De aceea, când are loc o discuție, este preferabilă tratarea copilului de pe *opoziție de egalitate*, ca și cum ar fi (și ar trebui să fie) cel mai bun prieten al nostru (*Tratează-l pe celălalt așa cum ți-ar plăcea să fii tratat la rândul tău*). Desigur, este greu de imaginat că „mogâldeța” din fața noastră va deveni o persoană foarte capabilă peste câțiva ani. Însă dacă acum copilul va fi tratat cu respect, atunci șansele sunt mari ca în viitor să se comporte bine cu cei din jur (când raportul de forțe se va schimba).

Tratarea de pe o poziție de egalitate nu înseamnă însă a lăsa copilul să **facă ce vrea el** sau **a ne subordona** lui. E bine ca acesta să fie conștient de **existența** unor **limite** și a unei **ierarhii familiale**. Ceea ce dorim să subliniem este că, în relația adult-copil nu ar trebui să existe competiție, nu ar trebui să se pună problema cine e mai tare, cine are întotdeauna dreptate, cine e câștigătorul și cine e ratatul. Atunci când reușim să lăsăm **orgoliile** la o parte într-o asemenea relație, putem afirma cu convingere că am **evoluat**, că am devenit mai **înțelepți**.

De aceea, când comunicăm cu copilul nostru, este bine ca acesta să simtă că i se acordă **atenție** (că există tot timpul un **contact vizual** și o **postură** care să indice ascultarea), că nu are de ce să îi **fit frică** fiindcă spune ce *simte* și ce *dorește*. Cu alte cuvinte, să simtă că manifestăm **respect** față de persoana lui.

Odată venită inițiativa comunicării din ambele părți, problema **esențială** care se pune în continuare o reprezintă **cum e bine să ne exprimăm dorințele, bucuriile, neplăcerile, cum să ne cerem drepturile, să spunem NU atunci când situația o cere fără a ne jigni interlocutorul**. Altfel spus, cum reușesc atât părintele cât și copilul să învețe să **comunique asertiv** (Bedell R., Lennox S., 1997).

A învăța să comunicăm asertiv înseamnă a învăța să exprimăm **cum ne simțim** într-o anumită situație („Sunt supărată pentru că...”, „Mă doare când...”, „Sunt mândru de...”, „Mă simt jignită când...”, „Sunt dezamăgit deoarece...”) sau **ce ne-am dori** de la interlocutor („Mi-ar face plăcere să...”, „Altădată aș vrea să...”).

În exemplul de mai sus, mama băiatului ar fi putut să-i spună „Mă doare când văd că nu pui preț pe munca mea” sau „Mi-ar plăcea ca, altădată, să fii mai atent cu îmbrăcămintea ta”. Prin acest tip de formulare a mesajelor, centrate pe „eu”, părintele îi atrage copilului atenția că și el are *sentimente*. El la rândul lui îl ajută pe

copil să vadă realitatea și **cu alți ochi**, îl ajută să înțeleagă că prin comportamentul său poate **răni oamenii** fără să își dea seama. Pe de altă parte, acest tip de mesaj nu afectează drepturile sau integritatea partenerului de dialog.

Spre deosebire de mesajele centrate pe „eu”, mesajele centrate pe „**Ju**” aduc mari prejudecii eficienței dialogului. Când spunem „Ești un nesimțit!” sau „Tu ești de vină!” ceea ce facem nu este altceva decât să criticăm sau să învinuim copilul, fără a-i da ocazia să se gândească la ceea ce simțim noi sau să se gândească la o soluție salvatoare. Mesajele centrate pe „tu” sugerează că **greșeala e numai a copilului** și că **el trebuie să suporte consecințele**, fără a-l ajuta să se gândească la o soluție alternativă, la o modalitate de a repara răul făcut.

De asemenea, mesajele centrate pe „tu” **învinovățesc copilul, nu fapta**. Ele generalizează o trăsătură de personalitate a copilului pornind de la o întâmplare particulară, îl etichetează pe baza unei singure ipostaze („N-ai știut să rezolvi exercițiul acesta simplu? Ești o proastă!”, „Cum adică nu ai știut de ședința cu părinții? Ești un mincinos!”).

Alte exemple de mesaje centrate pe „eu” și „tu”:

- „Mi-e rușine că am un copil care deranjează vecinii” în loc de „Ești un obraznic!”
- „Mă supără faptul că nu îți faci temele” în loc de „Ești o leneșă și jumătate!”
- „Mi-ar plăcea să nu tîni mai deranjezi când mă uit la televizor” în loc de „Treci în camera ta!” sau „Nu te mai tot plimba pe aici!”

Desigur că rareori ni se întâmplă să ne adresăm copiilor într-un limbaj atât de formal ca și cel din exemplele de mai sus, însă ideea care dorim să o evidențiem este aceea că mesajele transmise trebuie să reflecte **sentimentele** părintelui față de **comportamentul** copilului. Odată ce părintele învață să se adreseze în acest fel, sunt mari șanse ca și copilul la rândul lui, prin imitație, să folosească în comunicare limbajul responsabilității. Iar odată formată această deprindere, putem fi convinși că nu vor mai exista bariere în exprimare.

O altă condiție care stă la baza realizării unei comunicări eficiente, o constituie **comunicarea pozitivă, ca rezultat al gândirii pozitive**. Ilustrarea cea mai bună a diferenței dintre gândirea pozitivă și cea negativă este oferită de arhicunoscutul exemplu al paharului cu apă umplut pe jumătate: în timp ce **unii** consideră că au în fața lor un pahar din care **lipsește** apă și manifestă nemulțumire, îngrijorare, față de ceea ce le lipsește, **alții** sunt mulțumiți că au un pahar **umplut** pe jumătate cu apă și sunt mulțumiți cu ce au. Întâmplarea prezentată în următoarele rânduri considerăm că este suficient de edificatoare:

După ce învățătorul s-a chinuit timp de mai multe săptămâni cu o elevă mai slabă la învățătură să o învețe să scrie câteva litere și apoi să alcătuiască cuvinte cu acestea, mama ei a venit într-o zi la școală. Întâmplător, în acea zi eleva a scris **o propoziție întreagă**. Învățătorul, dornic dae a-i spune mamei vestea cea bună, îi arată caietul: „, Priviți ce a făcut astăzi fiica dumneavoastră! ". La care mama, după ce și-a revenit din uluire, începe să o lovească: „Nu ți-i rușine, măgăriță? De aia te trimit eu la școală în fiecare zi? Numai atâta ești în stare să faci? "...apoi, se întoarce spre învățător: „Nu vă faceți probleme domnu'. Am eu grijă de ea să primească ceea ce merită, acasă. Nu o să se mai întâmple așa ceva ".

Astfel, în timp ce învățătorul a apreciat „partea plină a paharului", mama elevei a fost nemulțumită de „partea goală". Și acesta nu este un caz singular...

Venind acasă fericit că a luat o notă bună, băiatul îi arată părintelui carnetul; Acesta exclamă: „Doar nota nouă ai luat?"

O fetiță care vroia să-îfacă surpriză mamei spălând vasele din bucătărie, din greșeală scapă unul pejos și se sparge. În loc să aprecieze inițiativa și efortul depus, mama o învinuiește pentru greșeală, pedepsind-o.

Un băiat vine acasă cu o foaie de caiet plină cu litera „i", din care o singură literă este încercuită de învățătoare ca fiind greșită. Văzând caietul, mama rupe foaia și îl pune pe copil să refacă întreaga pagină.

Toate aceste exemple demonstrează tendința izvorâtă dintr-o gândire exagerat de critică de a penaliza necruțător greșeala și a ignora aspectele pozitive. Ceea ce inevitabil, duce la concluzia "**mai bine să nu lucrezi că atunci sigur nu greșești**".

Nu vrem să afirmăm aici că este bine să încurajăm performanțele mai slabe ale copiilor; vrem doar să evidențiem că adultul trebuie să demonstreze că este întotdeauna dispus să dialogheze. Chiar și atunci când copilul sparge un vas sau vine acasă cu o notă mai mică decât ne-am fi așteptat, un părinte care *știe să comunice pozitiv* va reuși întotdeauna să găsească elemente demne de apreciat, să vadă picătura de apă din paharul aparent gol.

4.2. CE GREȘIM CÂND COMUNICĂM?

E uneori ironic să observi cum unii adulți își tratează prietenii mai blând decât pe proprii copii. Dacă un copil își varsă băutura, putem auzi „Ce se întâmplă cu tine? Nu poți fi mai atent? Treci imediat și curăță mizeria!" în schimb, dacă un prieten de-al aceluiași părinte varsă băutura, ne putem aștepta să auzim: „, Oh, dar nu e nimic! Se curăță într-un moment. " (Jaffe M., 1991).

Cu riscul de a ne repeta, în următoarele rânduri vom trece în revistă atitudinile mai frecvent întâlnite care nu doar *inhibă* sau *scad eficiența* comunicării, ci, de asemenea, predispun **la apariția conflictelor**:

atitudine: Amenințarea

exemple: *"Dacă nu vii acasă cu rezultate bune, ai încurcat-o!"*, „

ce gândește **copilul:** *"Părintele meu e periculos/"*, „*Cu el nu e de glumit!"*, „*Ar trebui să am grijă de acum încolo!"*

consecință: principala preocupare a copilului va fi să **nu** greșească. Nu va avea curajul să facă ceva decât dacă va fi sigur că rezultatul este bun. Așa apar *frica, minciuna, intoleranța* etc.

atitudine: Contrazicerea și minimalizarea problemei

exemple: „*Sunt urâtă! Nu mă iubește nimeni*”, spune fetița

"Nu e adevărat! Nu spune asta!", „*Nu fi supărată!* ”, îi răspunde tatăl.

ce gândește **copilul:** „*Nu mai are rost să vorbesc cu tata despre problema mea, pentru că nu îi place ce zic eu.*”, „*Crede că dacă îmi spune să nu fiu supărată, mă simt mai bine ?* ”

consecință: contrazicând copilul în acest mod, părintele îi întărește convingerea deja formată. Copilul va simți că părintele său nu îl înțelege și nu e capabil să-i asculte problemele. Așa se poate naște *lipsa de încredere* în competența părintelui.

atitudine: Critica

exemple: „*Nu ți-am zis să te uiți pe unde calci?"*”, „*De câte ori trebuie să-ți spun că nu e voie acolo?"*”, „*De ce ai făcut asta?"*”

ce gândește **copilul:** *Iar îmi ține morală! Mai aștept un pic și se calmează.* ”

consecință: va scădea receptivitatea copilului la părerile emise de părinte. Așa se poate naște **indiferența**.

atitudine: Etichetarea

exemple: „*Ești o urâtă!"*”, „*Ești o proastă!"*”, „*Ești un bleg!"*” ce gândește

copilul: „*Adulții știu mai multe decât copiii.* ” **consecință:** dacă afirmațiile se repetă frecvent, atunci copiii vor fi urmăriți toată viața de această idee. În subconștientul lor, ei vor fi convinși că sunt urâți, proști sau blegi. De aceea, vor încerca, de câte ori se va ivi ocazia, să demonstreze că nu este așa, chiar dacă nu li se cere acest lucru. Apar **complexele de inferioritate**.

atitudine: Indiferența

exemple: „*Tati! Tati! Am învățat să-l scriu pe M!* ”, spune copilul. - „*Bine. Du-te din fața televizorului,*” îi răspunde tatăl. ce gândește **copilul:** *televizorul e mai important decât mine!* ”, „*Cum să fac să îi atrag atenția asupra mea?"*”

exemple: „Tați! Tați! Am învățat să-l scriu pe M! ”, spune copilul.

- „Bine. Du-te din fața televizorului”, îi răspunde tatăl.

ce gândește copilul: „Televizorul e mai important decât mine! ”, „ Cum să fac să îi atrag atenția asupra mea?”

consecință: copilul va căuta să atragă atenția asupra sa cu orice preț, chiar și prin fapte negative (*furt, chiul, înjurături*).

atitudine: Ironia

exemple: forma verbală: „Ai auzit că s-a inventat cârpa de șters praf?”,

„ Mulțumesc pentru «ajutor»!” forma

nonverbală: privire „de sus”, zâmbet zeflemitor.

ce gândește copilul: „Mă consideră **un** nepriceput. ”, „Își bate joc de mine!”

consecință: va scădea încrederea copilului în forțele proprii și încrederea față de părinte.

El va căuta să fie apreciat în altă parte la „adevărata lui valoare”; așa poate să apară *distanțarea*.

atitudine: învinuirea

exemple: „Tu ești de vină! ”, „Ar trebui să-ți fie rușine! ”

ce gândește copilul: „Jă numai vina mea. ”, „Nu sunt bun de nimic.”

consecință: scade nivelul stimei de sine;

asa pot apărea *complexele de inferioritate*.

atitudine: Neatenția la ce ni se spune (întrerupem o conversație începută, întoarcem spatele, schimbăm brusc subiectul discuției sau partenerul de dialog).

exemple: „... și la școală toți colegii...”, povestește copilul.

„Jți mai trebuie supai”, spune mama.

ce gândește copilul: „Nu o interesează nimic din ce îi spun. Data viitoare nu mă mai obosesc să-i explic. ”

consecință: copilul va comunica ceea ce crede că o interesează pe mamă și va începe să omită ceea ce se va dovedi mai târziu a fi fost esențial; așa poate să apară *neglijența*.

atitudine: Nemulțumirea

exemple: „Jim curățat camera!”, spune copilul.

„Era și timpul”, „ Măcar atâta să faci și tu”, „Era cazul să faci și tu un lucru bun ”, „ Când vei reuși să-ți câștigi pâinea cu mâna ta, atunci înseamnă că ai făcut ceva! ”, îi răspunde mama.

atitudine: Reproșul

exemple: „Dacă nu eram eu, tu erai de mult pe drumuri!”, „Dacă nu trebuia să am grijă de tine, câte puteam face! ?”

ce gândește copilul: „Ce vrea de la mine? ”, „Acum ar trebui să mă simt vinovat pentru că exist?”

consecință: așa poate să apară sentimentul de vinovăție.

atitudine: Ridicarea vocii

exemple: „Ești un nesimțit și jumătate!!!”, „ Obraznicule!!! ”

ce gândește copilul: „Nu-mi place când vorbește cu precipitații. ”, „ Crede că am probleme cu auzul?”

consecință: exersată mai mult timp, această formă de „comunicare” se poate transforma într-o deprindere păguboasă a părintelui. Așa poate să apară *disprețul* față de părinte.

atitudine: Umilirea

exemple: „Spune-le tuturor ce ai făcut! ” sau „De aia strig la tine, să audă toți vecinii ce copil am! ”

ce gândește copilul: „Nu mă respectă deloc.”, „Nu meritam să mă facă de rușine la toată lumea. ”

consecință: părintele nu mai este un om de încredere, deoarece te poate face de râs când nu te aștepți.

Prin urmare, copilul va învăța să ascundă adevărul; așa poate să apară **neîncrederea**.

Deci, adoptarea acestor atitudini duce la scăderea eficienței în comunicare și uneori, chiar predispun la apariția conflictelor. Consecințele negative pot să apară mai devreme sau mai târziu, însă, pentru a putea fi preîntâmpinate, este bine ca adultul să acorde o atenție specială comunicării.

EPILOG

„Meseria de părinte” nu și-a propus să lămurească definitiv problemele cu care se confruntă adulții implicați în educația copiilor. În schimb, ea oferă cititorului exemple, situații autentice și teorii științifice, care îl vor provoca și îl vor ajuta să-și găsească răspunsuri la unele probleme concrete cu care se confruntă.

Validitatea celor exprimate în lucrare se bazează pe pregătirea de specialitate a autorilor (licențiați în socio-psiho-pedagogie), precum și pe experiența profesională de lungă durată în domeniul educării copiilor și adulților. Relația părinte-copil în care se găsesc cei doi autori vine să întărească valabilitatea celor exprimate.

Chiar dacă nu toate ideile prezentate aici au fost împărtășite de către cititor, sperăm ca măcar unele dintre ele îl vor ajuta să privească cu alți ochi laborioasa muncă de educație.

BIBLIOGRAFIE

- Adler A., *Psihologia școlarului greu educabil*, Iri, București, 1995
- Baban A., *Stres și personalitate*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998
- Bedell R., Lennox S., *Handbook of Communication and Problem Solving Skills Training*, Wiley & Sons, Inc., 1997 Berkowitz L., *Aggression: Its Causes, Consequences and Control*, New York McGraw Hill, Inc., 1993
- Bray W., Williams S., *Parent Talk*, Care for the Family, Cardiff, 1997
- Canfield J., Hansen M., *Supă de pui pentru suflet*, ed. Almatea, București, 2000
- Damon W., Hart D., *Self-understanding in childhood and adolescence*, Cambridge University Press, 1988 Eastman M., Rosen S., *Taming the Dragon in Your Child*, Wiley & Sons, Inc., 1994
- Eliade, S., *ABC-ul consilierii elevului*, ed. Hiperborea, Turda, 2000
- Eysenk H., Eysenk M., *Descifrarea comportamentului uman*, ed. Teora, București, 1999
- Ficeag B., *Tehnici de manipulare*, ed. Nemira, București, 1998 Fiedler K., *Applied Social Psychology*, Sage Publications, 1996 Garry M, Pear J., *Behavior Modification (fifth edition)*, Prentice Hall, Inc., 1996 Gilbert P., *Copiii hiperactivi cu deficit de atenție*, Polimark, București, 2000 Gilly M., *Elev bun - elev slab*, E.D.P., București, 1976 JaffeM., *Understanding Parenting*, Wm.C.Brown Publishers, 1991 Jung C. G., *Personalitate și transfer*, Teora, București, 1997 Kalin C, *Television, Violence and Children*, M.S. Synthesis Paper, Oregon University, 1997 Lelord F., Andre C, *Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile*, Editura Trei, București, 1998
- Littauer F., *Personalitate plus*, Business Tech International Press, București, 1999
- Miclea M., *Psihologie cognitivă*, ed. Polirom, Iași, 1999 Montessori M., *Descoperirea copilului*, E.D.P. București, 1977 Ozunu D., *Pedagogia preșcolară și a jocului*, ed. Genesis, Cluj - Napoca, 1995 Pitzer R., *Television and children*, University of Minnesota , 1989

Radu I. (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1991

Roșea M., *Psihoogia deficiențelor mintali*, E.D.P. București, 1967

Sdow L., *Psychology*, Brown & Benchmark, Inc., 1993 Shaffer D., *Developmental Psychology (second edition)*, Brooks / Coli Publishing Company, Inc., 1993

Shapiro D., *Conflictele si comunicarea*, ed. Arc, București, 1998 Shroufe A., Cooper R., DeHart G., *Developmental Psychology - Its Nature and Course*, McGraw-Hill, Inc., 1992 Tofler A., *Șocul viitorului*, E.D.P. București, 1977 Ținică S., Petrovai D., *Comunicare și managementul conflictului*, Centrul de resurse ARES, Cluj-Napoca, 1997